

د پوهنې وزارت
د ښوونکو د روزنې لوی ریاست

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

الآية آل عمران، ۱۹

اديان پېژندنه

مؤلف: پوهاند محمد ابراهيم ابراهيمي

کال: ۱۳۹۱ هـ. لمریز

« د کتاب خانګېږي

د کتاب نوم: اديان پېژندنه

مؤلف: پوهاند محمد ابراهيم ابراهيمي

ژباړونکی: پوهندوی ډاکټر محمد امان حقپال

کمپوز: محمد يونس مايار او.....

ډيزاين: روح الله شفيق، عصمت الله عمرزوی او محمد صديق صميم

د چاپ کال: ۱۳۹۱ هـ. لمریز

چاپ خونه: د هند د رېپرو مطبعه (Repro India Ltd.)

« د درسي نصاب او انکشاف کېږي

دکتور اسدالله محقق، آغلې سوسن وردګ، پوهاند دکتور سيد قيوم شاه باور،
ښوونډوی عبدالخليل فضلي، ښوونډوی صدرالدين اشرفي، ښوونپار عبدالحق رحميت
ښوونمل عبدالودود شريف، ښوونډوی محمد حسيني محسني او ښوونډوی شافعي غاسري زرمي

د امتياز خاوند: د ښوونکو د روزنې لوی رياستپوهنې وزارت

©Copyright reserved by TED / MoE

د چاپولو حق د امتياز خاوند لپاره خوندي دی

د دې کتاب پلورل او پېرودل منع دي؛ له متخلفينو سره قانوني چلند کېږي

د يونسف (UNICEF) او نړيوال بانک (WORLD BANK)

په مالي او تخنيکي مرسته

د کتاب مطالعه، د انسان
شخصیت بشپړوي. ساتنه یې؟ د
مطالعه کوونکي د لو؟ فرهن؟

موضوع گانی

مخ گنه

عنوان

۳ / ۳ / ۲۰۱۳

۳/۳/۲۰۱۳

سريزه

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهِ وَأَنْفُسَنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا مُهَادِيَ لَهُ وَاشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَاصْحَابِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا.....
زموږ د هېواد د دارالمعلمینونو د دیني علومو څانګې له ځانګړو مضمونونو څخه یو هم «ادیان پوهنه» ده. په دې څانګه کې د بنوونځیو د دیني زده کړې مضامینو د تدریس لپاره مسلکي بنوونکي روزي او خدمت ته یې چمتو کوي.

د دیني علومو د نورو مضمونونو ترڅنګ دا مضمون هم ور ځای شوی چې محصلان د نړۍ د ټولو لویو ادیانو عملي چارې او عقیدوي اصول په سمه توګه وپېژني او د هغو د پېژندنې له لارې د اسلام سپېڅلي دین د عقیدوي اصولو او عملي چارو په حقانیت او رېښتینولي وپوهېږي. څرنګه چې ټول شیان د خپلو ضدو شیانو د پېژندنې له مخې بڼه پېژندل کېږي: (تُعَرَفُ الْأَشْيَاءُ بِأَضْدَادِهَا). په دې وروستیو کې ځینو څېړونکو د ادیانو ترمنځ د تقارب یا نژدېوالي په اړه خبرې کړي او ځینو د دیني پلورالیزم یا دیني اکثریت ګراني غږ پورته کړی دی او یو شمېر نور هم پر اسلامي او ختیځو هېوادونو د لوېدیځ له فرهنګي او دیني برید څخه اندېښنه څرګندوي. چې د دغو مسایلو په پام کې نیولو سره د یادې شوې څانګې په درسي کریکولم کې د ادیان پېژندنې په نامه مضمون شتون یو اړین او ضروري چارګڼل کېږي چې د دې څانګې محصلان د دې ویناییزو (کلامي) نویو قضیو پر وړاندې علمي او منطقي غبرګون وکولی شي. دا درسي کتاب پنځه څپرکي او هر څپرکی ځانګړي درسونه لري. په لومړي څپرکي کې د ادیانو په اړه په مقدماتي موضوعاتو بحث شوی او په دویم څپرکي کې د آسماني منسوخو ادیانو بحث راغلی، درېیم څپرکی د اسلام سپېڅلي دین څېړي، څلورم څپرکی د وضعي ادیانو تحقق څرګندوي او پنځم څپرکی د ادیانو

د مقارنې يا نړديوالي څرنگوالي تر بحث لاندې نيسي. د دې كتاب چارې د هغو معتبرو ماخذونو له مفصل معرفي سره سرته رسېدلي چې د دې اثر د بډاينې او شتمنيتيا لپاره ترې كار اخيستل شوى دى. دا كتاب په نوې بڼې تاليف او خپرل شوى دى او هر خپرکى بېلابېل درسونه لري د درس په پيل کې د درس د عنوان تر پېژندلو وروسته د نوموړي درس د تدريس موخې ذکر شوي او بيا درس مطالب او د موضوع آرې نکتې تشرېح شوې دي. همدا راز د درس په پاى کې هغه تمرين راغلى چې بېلابېلې پوښتنې لري او هم د درنو استادانو او محصلانو پام صنفى فعاليتونو او عملي چارو ته اړول شوى دى چې د هغو له لارې له معتبرو مراجعو او اړينو درسي موادو څخه پراخه گټه پورته کړي. له لازم فرصت څخه په گټې اخيستلو سره له ښاغلي پوهنمل غلام محمد «محب»، ښاغلي محمد صديق «صميم» او ښاغلي محمديونس «مايار» څخه ډېره ډېره مننه کوم چې په ترتيب سره يې د دې کتاب په اډيټ، ټايب او ډيزاين کې له ماسره بې سارې او رښتينې مرسته کړې ده او هم په پاى کې له درنو استادانو او گرانو مدرسينو څخه هيله من يم که ټيپي نيمگړتياوو سره مخ کېږي او يا د دې کتاب د مطالبو په تحليل کې کومه ستونزه ويښي په خپلې لوربڼې دې د هغو د لرې کولو او حل لپاره په خپله هڅه وکړي.

لومړۍ څپرکۍ

د اديانو په اړه لومړنۍ موضوعگانې

لومړۍ لوست

د ادیانو پېژندنې په اړه د څېړنې تعریف او څرنگوالی

موخې:

1. د ادیانو پوهنې د تعریف، موضوع او غرض څرگندونه او پوره درک.
2. د ادیانو پېژندنې مضمون د تدریس د ګټورتیا په اړه د محصلانو خبرو اترو لپاره زمینه برابرو.
3. په بېلابېلو ادیانو کې د څېړنې په اړه په نړیوالې سیمه ییزې او زموږ د هېواد په کچه د ضروري مطالبو بیانول.

که موږ د انساني ټولنو ژوند ژواک په اوس او تېر مهال کې په دقت سره وڅېړو، په آسانۍ سره به څرګنده شي چې دیني اعتقادات د هغو له بنسټ (جوهرې) خصلتونو څخه دي. او د هغو په روح او روان پیاوړی تسلط لري. د یونان د لومړۍ پېړۍ مشهور مورخ پلوتارک په دې اړه ويلي دي: (کله چې تاسې په نړۍ کې په سفر او تګ راتګ مشغول شئ اړومرو به له نږدې څخه خورا ډېر ښارونه او کلي ووينئ، تاسو به هغه ښارونه او کلي ووينئ چې دیوالونه نه لري. داسې ښارونه او کلي به مو هم لیدلي وي چې رهبر او مشر نه لري. همدا راز داسې ښارونه او کلي مو لیدلي دي چې نه خزانې لري او نه د لوبو ځایونه، خو په هیڅ صورت به تاسې کوم ښار یا کلي نه وي لیدلي چې په هغه کې د عبادت لپاره معبد او ځای نه وي.) د پلوتارک وینا رښتینې ده، هیڅ هېواد، ښار، کلی، نژاد او قبیله نشته چې په یو نه یو ډول سره دیني عقیده ونه لري. هغه څوک چې ساده او بدوی ژوند لري او له ډېرې مادي او معنوي امتیازونو څخه محروم دي بیا هم په هغو کې پیاوړي دیني باورونه او نظریې وجود لري. او روحاني عالم باندې عقیده کوي، په یو ډول د لوړ او متعالی وجود پر عبادت مصروف دی او دا حقیقت د انسانانو د تاریخ په اوږدو کې له هغو سره مل دی. دین

د انسانانو او انساني ټولنې له ځانگړنو څخه دی. منطق پوهان په دې باور دي چې منطق او فکر کول د انسان له ځانگړنو څخه یوه ځانگړنه ده چې هغه له ټولو حیواناتو څخه ممتاز او جلا کوي او له همدې امله انسان «ناطق او متفکر حیوان» گڼي، څرنگه چې د انسان دغه تعریف ډېر ښه، جامع او مانع دی خو داسې هم کېدای شي چې موږ د دې پر ځای دا بل تعریف وکاروو: «انسان دینداره (متدین) حیوان دی» دا تعریف هم انسان له نورو حیواناتو څخه په بشپړه توګه جلا کوي. گوندې نور حیوانات په ځینو صفتونو کې له انسانانو څخه ډېر پیاوړي وي. لکه: «بویولو (شامې) حس، اوریدلو (سامعې) حس او د بدن په پیاوړتیا او د جسم په غټوالي کې خو تر هغه ځایه چې د حیواناتو په اړه څېړنې شوې دي، تر اوسه پورې هېڅ یو حیوان هم د خپل دیني ژوند کومه ښه نښانه نه ده ښودلې، دلته له دیندارۍ څخه موخه په طبیعي توګه هغه عام مفهوم دی چې لږ تر لږه د نړۍ او انسان د پیدایښت د څرنگوالي او د یو داسې ژوند لرلو په اړه فکر ولري چې د منلو وړ وي. لکه د دین په دې تعریف کې لولو «دین په بشپړه توګه د سوکاله ژوندانه لپاره یوه ټولیزه هڅه ده.» که انسان لاندینیو پوښتنو ته ځواب ووايي ارومرو د یوه خوشحاله ژوند د اړتیا په فکر کې کېږي. او دغو پوښتنو ته منطقي ځواب په دې لاره کې ورسره مرسته کوي چې له کومه ځایه راغلی دی؟ او کوم ځای ته ځي؟ له دې تګ راتګ څخه موخه څه ده؟ څرنگه کولی شو دغه تګ راتګ تنظیم کړو چې په پایله کې مو خاطر آرامه وي؟ خو که دینداري په ځانگړې معنا سره په پام کې ونیسو نو داسې ډېری انسانان شته چې پر کوم دیني نظام باندې عقیده نه لري.

د دین تعریف:

هغه تعریف تر اوسه پورې د دین لپاره نه دی اخیستل شوی چې ټول دین پیژندونکي پوهان پرې اتفاق وکړي او هغه تعریفونه چې تر اوسه پورې را اخیستل شوي په لاندې توګه یې را اخلو: د اسلامي دین پوهان او متکلمین دین په لغت کې اطاعت گڼي لکه

چې «دَانَ النَّاسَ»، په «قَهَرَهُمْ بِالطَّاعَةِ» او «لَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ» په «لَا يُطِيعُونَ طَاعَةَ الْحَقِّ» ژباړل شوی دی. او په اصطلاح کې یې «الدِّينُ هُوَ الْاعْتِرَافُ بِاللِّسَانِ وَالْإِعْتِقَادُ بِالْجَنَانِ وَالْعَمَلُ بِالْأَرْكَانِ» او یا: «الدِّينُ وَضْعُ إِلَهِيٍّ لِّأُولَى الْأَلْبَابِ يَتَنَاولُ الْأَصُولَ وَالْفُرُوعَ» (2:12).

ډاکټر بهاء‌الدین پازارګاد په خپل کتاب «تاریخ و فلسفه مذاهب جهان» کې دین یا د هغه په خپله وینا «مذهب» ته داسې تعریف ټاکلی دی: «دین د محدود او نامحدود یا فنا او بقا ترمنځ اړیکه ده یا هغه وسیله ده چې د هغې د وجود د علت درک انسان له خپل وجود څخه لوړ شي خوا ته هدایت کړي، همداراز ځینو غربي مستشرقینو او پوهانو په دې وروستیو کې د دین لپاره بېلابېل تعریفونه کړي دي چې دلته یې یو څو بېلګې را اخلو: دین د عقایدو، احساساتو او انفرادي یا ټولنیزو کړنو ټولګه ده.» «دین د انسان او مافوق انساني قوت اړیکه ده چې انسان پرې عقیده لري او خپل ځان ورپورې تړلی ګڼي.» «دین د اوامرو او نواهیو پورې اړوندو عقیدو او کړنو ټولګه ده.» دا ډول عقیدې او کړنې ټول هغه کسان چې پرې معتقد شوي وي یوازینی معنوي امت د مومنینو د جماعت یا ټولګې په نامه په یوه کړۍ کې سره غونډ وي. خو هغه په نسبي توګه جامع او مانع تعریف چې د دین لپاره شوی په دې ډول یې جمله بندي کوو: دین هغه ټولنیزه ټولګه (نهاد) ده چې غوره ځانګړنه یې د هغه امت شتون دی چې غړي یې په لاندې امورو کې سره همغږي او توافق لري:

الف: د ځینو لارښوونو منل او د ځینو شعارو او مناسکو تر سره کول.

ب: پر یو مطلق ارزښت عقیده لرل چې هېڅ شي د هغه په څېر نه شي کېدای.

ج: د یو غړي له هغه مطلق معنوي یا له انسان څخه لوړ قدرت سره اړیکه ټینګول چې د شرک، ثنویت، تثلیث او توحید په بڼه څرګندېږي. (۸: ۲۹)

د ادیان پوهنې موضوع:

په دې پوهنې کې بېلا بېل دیني نظامونه تر بحث لاندې نیول کېږي. د لومړنیو انسانانو د دیني نظریو له څېړنې څخه نیولی د سماوي او وضعي لویو ادیانو تر نظامونو پورې ټول د دې پوهنې د بحث موضوع تشکیلوي، او په دې پوهنې کې پر هغې بحث کېږي: سماوي ادیان څرنگه څرگند شول او د کومو پیغمبرانو له خوا راوړسېدل، د لومړنیو انسانانو لومړنۍ نظریې او ادیان چې د اسماني شرایعو او ادیانو ترڅنګ واقع دي څرنگه وضع شوي دي؟ تر ټولو لوی وضعي او بشري ادیان په څه ترتیب تاسیس شوي او تبلیغ شوي دي؟ د معاصرو فعالو ادیانو وضعیت څه ډول دی؟ په ادیانو کې اساسي او آرمعتقدات، عبادتونه، د دیني کړنو ترسره کول، اخلاقي موازین (کچې) او د انساني اړیکو تنظیم څرنگه ټاکل کېږي؟ دا ټول هغه مطالب دي چې په ادیان پوهنې کې تر بحث لاندې راځي.

د ادیان پوهنې غرض او موخه:

دین د انسان فطري غوښتنه ده او د هغه پر وړاندې د انسان په وجود کې یو قوي احساس او میل شتون لري نو د دین آره موخه او هدف د انسان د فطري غوښتنو اشباع کول او پوره کول دي. د ادیانو پېژندنه چې د ادیانو په اړه زموږ محصلانو ته دقیق معلومات ورکوي، د دې موخې ترڅنګ له هغوی سره مرسته کوي چې د ټولو ادیانو اصول او فروع په ښه توګه وپېژني او تر پرتلې او مقارنې وروسته د اسلام سپېڅلي او حق دین له نورو منسوخو آسماني او باطلو وضعي ادیانو څخه جلا کړي شي او هغه د خپل ژوند لارښود او مرستندوی وګرځوي.

د ادیانو پېژندنې په اړه د څېړنې څرنگوالۍ

د ادیانو پېژندنې په اړه د پوهانو او ټولنپوهانو هڅې له پخوا زمانو څخه شتون لري. لومړنۍ څېړنه چې په دې پوهنې کې ترسره شوې د آتن فیلسوف گزنفون له خوا وه. شپږ پېړۍ وړاندې چې یونان د وخت له پرمختللو ملتونو سره پراخې اړیکې درلودې او د هغو له معتقداتو سره اشنا و گزنفون یا گزنوفانس چې په (۴۸۰-۵۷۰ م ز) کې ژوند کوه. د هغو خدایانو شخصیتونه یې تر نیوکې لاندې ونيول چې د «همر» او «هزیود» له خوا را پېژندل شوي دي. ځکه چې هغوی خدایان له هغه څه څخه چې باید وي ډېر بې ارزښته ښودلي دي. گزنفون په دې عقیدې دی چې: خدایان هسې نه دي چې خلک یې انگېري، هغوی د انسانانو یا ژویو په څېر ټاکلي او محدود نه وي او د انسانانو په څیر حسې غړي نه لري، اړینه ده چې الله یو وي، د عقل په زور نړۍ اداره کړي او په هر ځای کې حاضر وي. (۱۴: ۱۸-۱۴) د گزنفون دا نظریه د الله ﷻ په اړه ډېره نږدې او د هغو سماوي ادیانو له نظریې سره یو شان ده چې سلسله یې د ځمکې پرمخ له لومړني انسان او پیغمبر حضرت آدم ﷺ څخه پیلېږي او د حضرت محمد مصطفی ﷺ له را څرگندیدو سره پای او کمال مومي. د مورخان هرودوت (۴۸۳-۴۲۵ م.ز)، رومي سیسرون (۱۰۶-۴۳ م)، رومي سالوست (۸۶-۳۴ م)، یوناني مورخ پلوتارک (لومړۍ میلادي پېړۍ) او لوسیان (دویمه میلادي پېړۍ) ټول یې د روم او یونان د بېلابېلو خدایانو او هم د خپل وخت هغو الهو او خدایانو په اړه لږو ډېر غږېدلي دي چې دوی پېژندل. د ادیانو پوهنې او ادیان پېژندنې په اړه چې په منځنیو پېړیو (له پنځمې میلادي پېړۍ څخه تر پنځه لسمې پېړۍ پورې) کې په لوېدیځ کې څېړنې شوې دي له تعصب او تحجر سره غبرکې وې او د ټولو د باور او عقیدې وړ ونه گرځېدای شوې. (۱۲: ۵-۶) همدا راز په دې پېړۍ کې اصلاً د ادیانو د پېژندنې په برخه کې بېلابېلې او د منلو وړ څېړنې نه دي شوې. تر دې وروسته په (۱۷-۱۸) پېړیو کې د حساب شوې او ژورې څېړنې لارې

پرانستل شوې او دا پوهنه لاپسې بډایه شوه. تر ۱۸ - پېړۍ وروسته د اروپا یو شمیر ټولنپوهانو د لرغونو او نویو ادیانو پېژندنې په اړه خورا ډېرې څېړنې ترسره کړې. دغه څېړنې د ګروېنلند سکیموګانو او د استرالیا او شمالي امریکا لومړنیو مېشتو قومونو په اړه سرته ورسېدلې. د ۱۹ - پېړۍ د پای او د ۲۰ - پېړۍ د پیل ټولنپېژندونکو پوهانو هم سربېره پر ټولنیزو بنسټونو او د قومونو دیني بنسټونو، د تکوین او تکامل تګ لاره، د یاد شویو بنسټونو وده او تحول په خورا لرغونو زمانو کې تر معاصرې دورې پورې په بېلابېلو روشنو او ښو تر بحث او څېړنې لاندې نیولي دي. تر اولسمې پېړۍ وروسته د اروپایي ټولنپوهانو او څېړونکو له خوا د نړۍ په بېلابېلو سیمو کې خورا ډېرې کیندنې وشوې. مصر او عراق (بین النهرین) له هغو هېوادونو څخه ګڼل کېږي چې نوموړې کیندنې او څېړنې په کې په پراخه کچه ترسره شوې دي. له ۱۸۷۹-۱۸۲۴ میلادي څخه را په دې خوا اروپایانو زموږ په هېواد کې هم د لرغون پېژندنې څېړنو په برخه کې ځانګړې پاملرنه کړې ده. د کیندنو په پایله کې یې د هېواد په بېلابېلو سیمو کې ډېرې مسکوکې، کتیبې او مجسمې لاس ته راوړې دي. دا سیمې د جلال آباد، چکري، شیوه کې، کمري، خواجه صفا، شهدای صالحین، سلام تپه، د علی آباد غاړې، د کابل ولایت د مرنجان تپه، د بامیانو بېلابېلې سیمې، د غوربند د سیاه ګرد سیمه، د بلخ نوبهار او نورو دي. (۲: ۳۵-۱۱) پاتې دې نه وي چې اروپایي ټولنپوهان او څېړونکي دا ادعا کوي چې د ادیانو په اړه تر ټولو لومړۍ دوی څېړنې پیل کړې دي چې د هغو دا ادعا رښتینې نه ده. سربېره پر دې څېړنو هغوی په ځینو مواردو کې متعصبانه نظر هم لري ځکه چې د علومو او فنونو له نوبت نه وروسته په اروپا کې د دې زمینه برابره شوه چې اروپایان پر آسیایي او افریقایي قومونو خپل ښکېلاکي تسلط وساتي او غربي مستشرقینو د دغه تسلط د دوام او ټینګار لپاره دنده واخیستله چې د خپل لاس لاندې سیمو ادیان او مذهبونه تر څېړنې لاندې ونیسي. او د هغو د ادیانو او مذاهبو د ناقص ښودلو لپاره یې هڅه وکړه

او د دغو دوو وچو د مېشتو ملتونو ترمنځ یې د اختلافاتو زمینه برابره کړه چې په پایله کې د دې ملتونو د بنسټګر او زېښاک لپاره نورې لارې چارې چمتو شي، ان ځینو مستشرقینو کونښن کړې چې د اسلام دین څېره په غېږ واقعي او ناسمې بڼې را بر سپړه کړي او د ده پر وړاندې د مسیحیت دین د انساني ټولنو لپاره یو ښه او د منلو وړ دین ور وپېژني. د هغو دا ډول قضاوت دا په ډاګه کوي چې د څېړنې په چارو کې له ځانګړي ديني تعصب څخه کار اخیستل شوی دی. اسلامي پوهان د ادیانو د څېړنې په برخه کې له ډېرو ستونزو سره مخ شوي دي. او د قرآن او نبوي احادیثو له نصوصو څخه په استفادې سره یې په دې برخه کې هغه حقایق بیان کړي چې انکار ترې نه شي کېدای. قرآن کریم لومړنی کتاب دی چې په تفصیل سره یې له لرغونو ادیانو او ملتونو څخه یادونه کړې، حق آسماني دینونه یې د هغو له پیغمبرانو سره بیان کړي او د الهی ادیانو پر وړاندې د مشرکینو، بت پرستانو، ستورو پرستانو، اور نمانځونکو، او طبیعت نمانځونکو له موقف څخه بحثونه کړي دي. د قرآن کریم مفسرینو د ادیانو د څېړنې په اړه د قدر وړ خدمتونه ترسره کړي دي چې په دې اړه کولی شو د ابن کثیر، جلال الدین سیوطی، نسفی، ابن جریر طبری، فخرالدین رازی، علامه زمخشری، علامه الوسی، ناصر مکارم شیرازی، قاضي بیضاوي او نورو مفسرینو «رحمه الله علیهم اجمعین» له ارزښتمنو څېړنو څخه یادونه وکړو. د عقایدو د علم او اسلامي کلامپوهنې پوهانو هم تر خپلې وسې د بېلا بېلو ملتونو د ادیانو او مذهبونو په اړه ارزښتمنې څېړنې کړې دي چې په دې برخه کې کولی شو له عبدالکریم شهرستاني، البیروني، ابن حزم ظاهري، ابن تیمیه او نورو څېړونکو رحمة الله علیه اجمعین څخه یادونه وکړو.

پوښتنې

- 1 - دا چې دین د انساني ټولنې یو له مهمو ځانگړنو څخه دی، په دې اړه د یوناني پلوتارک مشهوره وینا څنگه واضحه کولی شئ. په لنډه توگه یې ولیکئ؟
- 2 - که دینداري په عامې معنا سره په پام کې ونیسو آیا کولی شو انسان له دې ځانگړنې سره چې دوی تعریف کړی له نورو حیواناتو څخه جلا او غوره وگڼو؟
- 3 - دین د اسلامي پوهانو له نظر تعریف کړئ او د هغه د جامعیت او مانعیت په اړه بحث وکړئ؟
- 4 - د دین په اړه له هغو تعریفونو څخه چې مستشرقینو کړی کوم یو یې ډېر جامع او مانع دی، په دې اړه لنډ معلومات ولیکئ؟
- 5 - د دین د بېلا بېلو تعریفونو له مطالعې څخه څرنگه کولی شئ چې موضوع ترلاسه کړئ، دغه مسأله تشریح کړئ؟
- 6 - څه ډول کولی شو چې د بېلا بېلو ادیانو د مطالعې او مقارنې له مخې د اسلام سپېڅلي دین پر حقانیت وپوهېږو، پر دې موضوع په ټولگي کې د استاد تر لارښوونې لاندې په پراخه توگه خبرې اترې وکړئ.
- 7 - د ادیانو د مطالعې او څېړنې په اړه د یونان او روم د پوهانو لومړنۍ نظریې بیان کړئ او د دغو څېړنو ادامه تر معاصرو پېړو پورې په لنډیز سره ذکر کړئ.
- 8 - د هغو مهمو سیمو نومونه واخلئ چې په نړیواله کچه په کې دیني څېړنې شوې دي او همدا څېړنې تر ۱۷ او ۱۸ میلادي پېړۍ پورې د خپل هېواد په بېلابېلو سیمو کې هم تشریح کړئ.
- 9 - د ادیان پوهنې مضمون د تدریس د گټورتیا لپاره له ځینو درسي موادو څخه په ګټې اخیستنې سره په ټولگي کې د استاد تر پاملرنې لاندې گروهې کار تر سره کړئ.

دویم لوست

د ادیانو بېلا بېلې وېشنې

موخې:

1. د اسلام سپېڅلي دين او شريعت د پوهانو له نظره د ادیانو د وېشنې په اړه مهارت تر لاسه کول.
2. د ټولو مشهورو بشري ادیانو د وېشنې په اړه مهارت تر لاسه کول.
3. د بېلا بېلو ادیانو د وېشنې په برخه کې د بحث وړ نکاتو باندې د بحث کولو لپاره زمینه برابرول

د ادیانو د وېشنې په اړه د دين پوهانو له خوا بېلا بېلې لارې او روشونه په کار وړل شوي دي. چې دلته لومړی د اسلام دين پوهانو او بيا د ټولنپوهانو وېشنې په ترتيب سره را اخلو: د اسلام سپېڅلي دين او شريعت علماوو او پوهانو ادیان په دوو څانگو سماوي ادیان او وضعي ادیان وېشلي دي.

1. سماوي او الهي ادیان:

هغه ادیان دي چې د واحد او لاشريک الله ﷻ له خوا د الهي پیغمبرانو په پیاوړو لاسونو د الهي وحی په بڼې د بشر د لاسونو لپاره راولېږل شول. د دغو ادیانو سلسله د ځمکې پر مخ د لومړني انسان او پیغمبر ابو البشر حضرت آدم علی نبیناو السلام علیه څخه پیل او د پیغمبرانو پر آخري پیغمبر حضرت محمد مصطفی ﷺ پای مومي.

2. وضعي ادیان:

وضعي ادیان په بېلا بېلو بڼو او د انسانانو له ديني غريزې څخه منځته راغلي او خپلې ودې او پراختیا ته یې دوام ورکړی دی. لکه ودایي دين، برهمني دين، هندويي دين، بودايي

دین، جاینې دین زرتشت دین، شینتو دین، لایوتسه دین، کنفوسیوس دین او نور. باید څرګنده شي چې ځینو ټولنپوهانو ادیان پر دوو څانګو (فعال - غیر فعال) وېشلي دي. فعال ادیان هغه ادیان دي چې اوس هم فعالیت لري او پیروان هم لري. او ځینې یې د پراختیا او پرمختیا پرمخ روان دي. د دغو ادیانو شمېر یوولسو ته رسېږي او هغه ادیان دا دي: هندويي، زردشتي، بودايي، جاینې، ټو (لایوتسه) کنفوسیوس، شینتو، سک، یهودي مسیحي او د اسلام سپېڅلی دی.

غیر فعال ادیان هغه متروک ادیان دي چې پخوا یې د فعالو ادیان په نامه پیروان درلودل، او سمهال کې ځانګړی فعالیت نه لري خو ځینې یې کېدای شي د ځینو معاصرو فعالو ادیانو په جوړښت او تشکیل کې ځانګړې اغېزه ولري. لکه په افریقایي هېوادونو کې د لرغونو مصریانو ادیان، حیثي او فینیقي قومونو پورې اړوند د بابل او آشور لرغوني ادیان، د لرغوني روم او یونان ادیان، د اروپایي هېوادونو تیوتوني او سلت ادیان، په امریکا کې د لرغوني مکزیک ادیان، په آسیای صغیر کې د میترابي او ماني ادیان.

بله وېشنه د ټولنپوهانو له خوا د ادیانو د پیروانو د نفوس او جمعیت له مخې شوې ده. دا وېشنه دومره دقیقه نه ده او بیا متعصبانه هم ده، دا وېشنه کله کله د هغو څېړونکو تابع ده چې د ادیانو د پیروانو آماریا وېشنه راغونډوي چې آیا په رښتیا سره دا یوه آزاده او بې طرفانه څېړنه ده او یا هم د خپلو ادیانو تر اغېزې لاندې راغلي دي. د دې څېړنې له بېلګو څخه یوه هم د رابرت هیوم شمېرنه او محاسبه ده چې له نیمې پېړۍ نه یو څه زیات مخکې د هغه په مشهور کتاب «ادیان زنده جهان» کې راغلي او په لاندې ډول دي:

1. د مسیحیت دین ۸۳۵ ملیونه تنه.
2. د اسلام دین ۴۲۰ ملیونه تنه.
3. هندويي دین ۳۲۲ ملیونه تنه.
4. کنفوسیوس دین ۳۰۰ ملیونه تنه.
5. بودايي دین ۲۷۵-۱۵۰ ملیونه تنه.

6. شينټو دين ۷۹ مليونه تنه.

7. تايو (لايوتسه) ۵۰ مليونه تنه.

8. يهودي دين ۱۲ مليونه تنه.

9. سک دين ۶،۲ مليونه تنه.

10. جاييني دين ۱،۶ مليونه تنه.

11. زرتشتي دين ۰،۱۴ مليونه تنه.

سره له دې چې پورتنۍ وېشنه د څېړونکي له خوا هم اټکلي بنودل شوې خو د مسلمانانو شمېر په هغه وخت کې د رسمي آمار نامې يا شمېرنې په اساس له ۸۰۰ مليونه څخه نيولې تر يو بيلاردو پورې ذکر شوی دی، نه ۴۲۰ مليونه تنه چې رابرت هيوم بنودلی دی. بله وېشنه چې د ټولنپوهانو له خوا شوې د هر دين د رامنځته کېدو د نېټې پر اساس ده چې په عام ډول د هر د موسس د زدکړې کال يې معتبر گڼلې دی. د دې معيار په اساس اوس د نړۍ شته او فعال اديان په لاندې توگه ډلبندي شوي دي:

- هندويي دين د مسيح تر زدکړې له ۱۵۰۰ څخه تر ۲۰۰ کاله د مخه. (پر هند باندې د آريايي قومونو د بريد مهال).
- يهودي دين د مسيح تر زدکړې له ۱۲۰۰ څخه تر ۱۵۰۰ کاله د مخه (د حضرت موسی عليه السلام اټکلي دوران).
- شينټو دين د مسيح تر زدکړې ۶۶۰ کاله د مخه (د جاپان امپراتورۍ لومړۍ دور).
- زرتشتي دين د مسيح تر زدکړې ۶۶۰ کاله د مخه (د زرتشت آخري احتمالي نېټه)
- تايويي دين د مسيح تر زدکړې ۶۰۴ کاله د مخه (رسمي بنسټ ايښودونکي لايوتسه)

- جاپاني دين د مسيح تر زدکړې ۵۹۹ کاله د مخه (رسمي بنسټ ايښودونکی ماهاویرا)
 - بودايي دين د مسيح تر زدکړې ۵۶۰ کاله د مخه (د بودا د زدکړې اټکلي نېټه)
 - کنفوسیوس دين د مسيح تر زدکړې ۵۵۱ کاله د مخه (د کنفوسیوس د زدکړې اټکلي نېټه)
 - د مسيحيت دين د مسيحيت او يهوديت له ګډې نېټې څخه ۴ کاله د مخه (د حضرت عیسیٰ ﷺ د زدکړې اټکلي نېټه)
 - د اسلام سپېڅلی دين ۵۷۰ ميلادی کال (د حضرت محمد مصطفیٰ ﷺ د زدکړې د قيقه نېټه).
 - د سک دين ۱۴۶۹ ميلادی کال (د ګورو نانک د زدکړې دقيقه نېټه) - ۳۱:۴۲.
- ځينو ټولنپوهانو د نړۍ ادیان د هغو د جغرافيوي منشا په اساس ډلبندي کړي دي. په دې ډلبندي کې آسيا د نړۍ د ټولو معاصرو فعالو ادیانو د زدکړې بستر ګڼلې ده. هغو ادیانو چې له لوبديځ څخه وده کړې يهودي، زرتشتي مسيحي او د اسلام سپېڅلی دين دي.
- له جنوبي اسيا څخه هندويي، جاپاني، بودايي او سکهي ادیانو وده کړې ده. له ختيځې آسيا څخه د تايو (لايوتسه)، کنفوسیوس او شينتو ادیانو سرچينه اخيستی ده.
- ځينو ټولنپوهانو د معاصرې نړۍ ادیانو د هغه اټکل او تصور پر اساس وېشلي چې په پيل کې يې د الله ﷻ په اړه درلودل، هغه وېشنه په لاندې ډول ده:
- د هندويي، کنفوسیوس، او شينتو ادیان په پيل کې د شرک پر بنياد جوړ شوي وو او وروسته يې هم خپل شرک ته ادامه ورکړې ده.
- بودايي او جاپاني ادیان بې له دې چې د الله ﷻ پر شتون ټينګار وکړي جوړ شوي دي.

د اسلام سپېڅلی دین او تر حضرت نوح عليه السلام د مخه او یا وروسته نور ټول اسماني ادیان د واحد الله ﷻ پر شتون معتقد وو.

ځینو نورو ټولنپوهانو د نړۍ معاصر ادیان پر دې اساس ډلبندي کړي چې کوم دین د موسس په نوم یاد شوی او کوم دین نه دی یاد شوی، لکه: د زرتشت، کنفوسیوس، بودایي، او جیني دینونه د خپلو موسسینسو په نومونو یا لقبونو سره یاد شوي دي، په داسې حال کې چې نور ادیان داسې نه دي. ځینو ټولنپوهانو ادیان په دوو څانګو توحیدي او شرکي وېشلي دي.

د لوېدیځ ځینو فلاسفه وو د ادیانو ډلبندي په جلا بڼې سره کړې چې څو بېلګو ته یې په لاندې ډول سره اشاره کوو:

المانی ویلیام فرید ریخ هیګل د بشري نړۍ ادیان په لاندې درېو برخو ډلبندي کړي دي:

– له طبیعت څخه اقتباس شوي ادیان.

– هغه ادیان چې د فردي روحانیت له عقیدو څخه وده مومي.

– عمومي ادیان په مطلق ډول.

هالنډي ټولنپوه تیل د بشري نړۍ ادیان په دوو څانګو وېشي: له طبیعت څخه اخیستل شوی – د اخلاقو د اصولو پر اساس.

یو شمېر نورو ټولنپوهانو ادیان پر درېو برخو وېشلي دي: د وړو قبیلو او کورنیو ادیان، د لویو ملتونو او قومونو ادیان، بین المللي ادیا چې د بېلا بېلو قومونو او ملتونو د منلو وړ دي. علی اصغر حکمت د «تاریخ ادیان» لیکوال لاندې ډلبندي ډېره منطقي او د منلو وړ ګڼي. په دې ډلبندي کې ادیان په لاندې درې برخو وېشل کېږي:

– ساده بدوي ادیان: پر اجسامو او اروا وو عقیده او د نیکونو عبارت، لکه:

آنیمیزم، توتیمیزم او فیتیشیزم.

– پر فکري او فلسفي اصولو ولاړ ادیان، لکه بودایي دین، هندوییزم او کنفوسیوزم.

– پر روحاني اصولو ولاړ ادیان: لکه یهودیت، مسیحیت او د اسلام سپېڅلی دین.
(۱۲: ۲۲).

ایس. ام شاهیدو اروپایي څېړونکی او د «د نړیوالو مذهبونو پېژندنه او د ادیانو پر تلنه» اثر مؤلف چې پښتو ژباړه یې جمال الدین عرفان کړې ده. په دې اثر کې یې د بشري نړۍ ادیان په درېیو برخو وېشلي دي:

- 1- سامي نژاد ادیان او د غیر سامي نژاد ادیان: په سامي نژاده ادیانو کې یهودیت، مسیحیت او د اسلام سپېڅلی دین شامل دي. خو اړینه ده چې ووايو د اسلام په مقدس دین کې نژادي تفوق نشته او رنگ هم اعتبار نه لري. عرب په غیر عرب او سپین پر تور امتیاز نه لري بلکې د انسان د ښه توب او کرامت معیار یوازې او یوازې په تقوی او پرهېزګارۍ کې دی. په غیر سامي نژادو ادیانو کې آریایي ادیان لکه: هندو، جیني، سک او د زرتشت دین شامل دي. همدا راز په منګولیایي ادیانو کې تایو (لایوتسه) کنفوسیوس، شینتو او د اسلاف پرستۍ ادیان شامل دي. بودايي دین آریایانو او منګولیایانو دواړو پورې اړوندېږي خو د ځینو څېړونکو په اند بودايي دین منګولیایانو پورې اړوند دی نه آریایانو پورې.
- 2- الهامي او غیر الهامي ادیان: الهامي ادیان هغه ادیان دي چې د الله تعالی ﷻ د وحی او الهام پر اساس منځته راغلي وي.

غیر الهامي ادیان هغه دي چې د الله ﷻ د وحی او الهام پر اساس نه وي رامنځته شوي بلکې د یو شمېر اشخاصو او یا یو شمېر ټولنو له خوا وضع شوي او رامنځته شوي وي.

- 3- د ادیانو ډلبندي د هغو د رامنځته کېدو او څرګندېدو پر اساس: چې د هغو په اړه د مخه معلومات ورکړل شول. (۲۰: ۳۷-۳۹)

پوښتنې

- 1 - د ادیانو هغه ډلبندي چې د اسلامي علماوو له خوا شوې او د مسلمانانو د تایید وړ وي، نومونه یې واخړئ او په لنډ ډول یې تشریح کړئ.
- 2 - د ادیانو ډلبندي په فعال او غیر فعال په څه معنا ده له بېلګو سره یې بیان کړئ.
- 3 - نفوس پر اساس ډلبندي چې کله کله له تعصب څخه ډکه وېشنه شوې، دغه موضوع د یوې بېلګې په ترڅ کې څرګنده کړئ.
- 4 - ټول معاصر فعال ادیان په اسیا کې منځته راغلي دي، دا موضوع په ټولګي کې د استاد په مرسته تر بحث لاندې ونیسئ.
- 5 - علي اصغر حکمت ولې خپله ډلبندي ډېره منطقي ګڼي؟ موضوع په ټولګي کې د استاد تر لارښوونې لاندې مناقشه کړئ.
- 6 - تیل، هیل او ایس ایم شاهد ډلبندي په لنډه توګه ولیکئ.
- 7 - محصلان دې له درسي وسایلو څخه په ګټې اخیستنې سره د ادیانو د ټولو ډلبنديو په اړه یو له بل سره د استاد تر نظر لاندې خپلې پوښتنې مطرح کړي، او ځوابونه دې ورکړي.

درېیم لوست

د دیني معتقداتو تاریخي شالید

په دوو درسی ساعتونو کې دې تدریس شي.

موخې:

1. له حضرت آدم (عليه السلام) څخه نیولی تر حضرت خاتم الانبیاء (عليه السلام) پورې د الله (جل جلاله) د انبیاء وو د بهشت د لړۍ لنډه سپړنه.
2. د هغو اساسي پوښتنو سپړنه چې د فطري ایمان پر اساس د انسان ذهن ته رالېږي.
3. د نړۍ د متروکو او فعالو وضعي ادیان لنډه سپړنه.

لکه څنګه چې مو د مخه ادیان په دوو (سماوي او وضعي) برخو ووېشل هره برخه یې ځانته ځانګړی تاریخي شالید لري چې دلته د هریو په اړه لنډ معلومات وړاندې کېږي:

د سماوي ادیانو تاریخي شالید:

خدای تعالی (جل جلاله) د خپلې لوړې ارادې او حکمت پر اساس وغوښتل حضرت آدم (عليه السلام) د ځمکې پر مخ د لومړني انسان او خلیفه په توګه خلق کړي چې د پیدایښت تر بشپړېدو وروسته د ځمکې د جوړېدو چارې د هغه په لاسونو سره پیل شي. له حضرت آدم (عليه السلام) او بي بي حوا (عليه السلام) څخه د انسانانو نسل د ځمکې پر مخ پراخه شو او د وخت په تېرېدو سره انساني ټولنې جوړې شوې، الله تعالی (جل جلاله) انسان چې یو مکرم او له حسن تقویم سره جوړ شوی موجود دی، د دنیوي ژوند د چارو په تنظیم او آخروي نېکمرغۍ ته د رسېدو په لاره کې یوازې پرې نه ښود بلکې په بېلا بېلو زماني مقطعو کې یې د رسولانو او انبیاء کرامو علیهم السلام په را استولو سره انسان ته سمه او په موقع لارښوونه وکړه. حضرت آدم (عليه السلام) پخپله د خدای (جل جلاله) لومړنی لېږل شوی نبي دی او د نبوت سلسله له هغه څخه پیلېږي، د حضرت سرور کاینات محمد

مصطفی ﷺ تر څو څرګندېدو او کېږل کېدو پورې دوام کوي. الهي پیغمبرانو انساني ټولنو ته په دیني او دنیوي چارو کې لارښوونه کړې، د خدای تعالی ﷻ اوامر او نواهي یې ورته رسولي دي. که څه هم ځینو سرغړوونکو قومونو او ملتونو د هغوی رښتیني دعوت نه دی منلی، سره له دې هم الله ﷻ د پیغمبرانو په بعثت سره ټولو ټولنو ته د حجت اتمام کړی دی. او هیڅ قوم ته به سزا ورنه کړي ترڅو هغوی ته کوم پیغمبر نه وي استول شوی څرنگه چې فرمایي:

«وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا» (1: الاسراء، 15) یا د الله تعالی دا وینا :
 «رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا» (1: النساء 165).

حضرت آدم ﷺ خپلو اولاده وو سره زر (۱۰۰۰) کاله ژوند کړی او هغوی ته یې د خپلو لسو صحیفو او الهي وحی له لارې لارښودنه کړې ده. تر حضرت آدم ﷺ وروسته د هغه زوی حضرت شیث ﷺ په پیغمبرۍ مبعوث شو چې (۵۰) صحیفې یې درلودې او خپل قوم ته یې لارښوونه کړې ده.

حضرت ادريس ﷺ د الله تعالی ﷻ بل پیغمبر دی چې له ځان سره یې (۳۰) الهي صحیفې درلودې او قرآن کریم د هغه په اړه فرمایي:

«وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٥٦﴾ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا» (1: مریم، 56-57).

حضرت ادريس ﷺ په بابل کې نړۍ ته سترګې وغړولې او د حضرت آدم ﷺ ژوند (۳۰۸) کاله یې لیدلی دي. دی هغه لومړنی شخص دی چې پر قلم یې لیکل پیل کړل. هغه له خپلو امتیانو سره د مصر په لور هجرت وکړ او د هغه ځای خلک یې د الله ﷻ دین ته راوبلل. د ادريس ﷺ په وخت کې خلکو په (۷۲) ژبو خبرې کولې او

ادريس عليه السلام په دې ټولو ژبو پوهیده ترڅو هر قوم ته د هغوی په خپلې ژبې لارښوونه وکړي، لکه څنګه چې الله تعالی ﷻ فرمایلي دي: «وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ». وایي چې هغه لومړنی شخص دی چې د ښارونو د سیاست اصول او قواعد او د ښار جوړونې فن یې خپل قوم ته ور وښود او د ده په وخت کې ۱۸۸ ښارونه آباد شول.

حضرت نوح عليه السلام دور راوړسید او د حضرت ابن عباس رضی الله عنه د حدیث پر اساس د حضرت آدم عليه السلام او حضرت نوح عليه السلام ترمنځ لس پېړۍ زمانې واټن موجود وو، په دې وخت کې ټول خلک د الله تعالی ﷻ پر دین مومن وو. حضرت التیة لومړنی رسول دی چې تر طوفان وروسته د ځمکې د خلکو لپاره واستول شو، لکه څرنګه چې حضرت آدم عليه السلام هغه لومړنی نبی دی چې د انساني بنیاد نوې ټولنې ته په پیغمبرۍ مبعوث شو. الله ﷻ د دوی په اړه فرمایي:

«إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ»

(1: نوح، 1) هغه ۹۵۰ کاله په خپل قوم کې ژوند وکړ.

حضرت نوح عليه السلام په داسې قوم کې پیغمبر شو چې هغوی د بتانو عبادت کوه، په هغو کې پینځه بتان مشهور دي او قرآن کریم د هغو نومونه ود، سواع، یغوث، یعوق او نسر ښودلي دي چې په حقیقت کې د ښو اشخاصو او یا مقربو ملایکه وو نومونه دي او وروسته یې ورته بتان جوړ کړي چې د هغوی تعلیمات او خدمتونه له دوی څخه هېر نه شي چې ورو ورو د نوح عليه السلام د قوم د معبودانو په توګه پاتې شوي دي. حضرت التیة په خپل قوم کې د الله ﷻ د دین د احکامو تبلیغ ته ادامه ورکړه مګر لږو کسانو د هغه دعوت ومنه، تر هغې چې نوح عليه السلام د یوې بېړۍ پر جوړولو مامور شو او یو لوی طوفان پیل شو حضرت نوح عليه السلام له خپلې کورنۍ او پیروانو سره بېړۍ ته

پورته شول او له طوفان څخه وژغورل شول. د هغه مشرک زوی کنعان په ډوب شویو کسانو کې و. نوح عليه السلام د ځمکې پرمخ د انسانانو دویم پلار و چې انسانان د هغه له دریو زامنو سام، یافث او حام څخه ټوکېدلي دي.

بیا د خلیل الله حضرت ابراهیم عليه السلام وخت رارسېږي، د ابراهیم عليه السلام او نوح عليه السلام ترمنځ تر زر کالو زیات زماني واټن دی. ابراهیم عليه السلام د عراق په بابل کې له یو بت پرسته پلار (آزر) څخه دنیا ته راغی، او قرآن کریم یې په اړه فرمایي: «وَأَذْكُرُ فِي

الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا» (۱: مریم، ۴۱). هغه له خپل پلار او

مېرمنې (ساره) سره له بابل نه د شام «حران» ښار ته هجرت وکړ. ابراهیم عليه السلام یو فاسد قوم ته مبعوث شو چې نمرود بن کنعان یې مشر وو او د پیاوړو دلایلو په راوړلو سره د غرور او د هغه د قوم پر وړاندې یې مبارزه وکړه او د بتانو په ماتولو سره یې د هغو پر وړاندې یو ښکلي دلیل وړاندې کړ. اسحق نومېده او د بني اسرائیلو د پیغمبرانو د څرگندېدو لړۍ یې رامنځته کړه او له هاجر څخه یې د اسماعیل ذبیح الله په نامه زوی سترگې نړۍ ته وغړولې چې د عربو د پیغمبرانو د څرگندېدو لړۍ ترې پیلېږي.

حضرت هود عليه السلام د عاد قوم ته واستول شو. «وَالِإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يٰقَوْمِ

أَعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهِ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ» (۱: الاعراف، ۶۵) د عاد قبیلې

یمن ته نږدې په احقاف سیمه کې ژوند کوه. او تل یې د پیغمبرانو علیهم السلام له اوامرو څخه سر غړونه کړې ده. حضرت صالح عليه السلام ثمودیانو ته واستول شو: «وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا

إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا» (۱: النمل، ۴۵) ثمودیانو د حجر په سیمه کې چې د حجاز او

شام ترمنځ موقعیت لري، ژوند کوه، د بتانو نمانځنه یې کوله او د حضرت صالح عليه السلام له

لارښوونو څخه د سر غړونې له کبله په ډول ډول عذابونو نسکور شول. لکه صاعقه (تندر- ټکه) صیحه (لوړ او بوږنوونکی آواز) او رجفه (د ځمکې رېږد- زلزله).

حضرت لوط عليه السلام هغه قوم ته په پیغمبرۍ لېږل کېږي چې تر ټولو بدکاره خلک وو. او د اردن په ختیځ کې په «سدوم» ښار کې یې ژوند کوه. حضرت لوط عليه السلام هغوی له دی بد او شنیع عمل (لواط) څخه تل منع کول. خو هغوی د دغه مهربانه نبی رښتیني خبره نه اورېده.

قرآن کریم د لوط عليه السلام او د هغه د قوم په اړه داسې فرمایي: «وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ

أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَيْنَكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ

دُونِ النِّسَاءِ ۚ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ جَّهْلُونَ» (١: النمل، ٥٥) تر هغې چې خدای تعالی جل جلاله

تر ډېر وخت ورکولو وروسته په درې ډوله هلاکوونکو عذابونو: د کلیو لاندې باندې

کول، صیحه او رجم (په کانو ویشتنه) باندې نابود او هلاک کړل. (٢٨٢-

٢٧٥:٢٢).

د حضرت اسحق بن ابراهیم عليه السلام زوی حضرت یعقوب عليه السلام او د حضرت یعقوب عليه السلام

زوی حضرت یوسف عليه السلام دی. دوی ټول د الله تعالی جل جلاله پیغمبران وو او د سماوي ادیانو

تبلیغ یې کوه. حضرت شعیب عليه السلام حضرت ایوب عليه السلام، حضرت یسع عليه السلام، حضرت

موسی عليه السلام، حضرت هارون عليه السلام، حضرت یونس عليه السلام، حضرت زکریا عليه السلام، حضرت

یحیی عليه السلام او حضرت عیسی عليه السلام له الهي پیغمبرانو څخه دي چې خپلو سرغړوونکو او

منحرفو قومونو ته استول شوي دي. او د هغو سماوي ادیانو تبلیغ یې کوه چې واحد

اصول او آرونه لري. دا ټول هغه پیغمبران دي چې قرآن کریم ترې یادونه کړې، په

داسې حال کې چې د الله جل جلاله د ټولو استول شویو پیغمبرانو شمیر (١٢٠) زره تنو ته

رسېږي. چې په هغو کې یوازې (١١٣) تنه یې رسولان دي او دا شمېر د ابی امامه په

حدیث کې له ابوذر غفاري او حضرت محمد صلی الله علیه و آله څخه روایت شوی دی. او ددې

لسگونو زرو تنو پیغمبرانو آخري پیغمبر حضرت محمد مصطفیٰ ﷺ د نیایو سردار او د کایناتو سرور دی چې کتاب یې د ټولو سماوي کتابونو ناسخ او رسالت یې د الهي د ټولو رسولانو او پیغمبرانو د پای ټکی دی. (۷:۲۶).

د وضعي ادیانو تاریخي شالید:

لکه څنګه چې ټول پوهېږو چې انسان په فطري ډول یو خدای پېژندونکی موجود دی او دا فطرت الله ﷻ له ازله د آدم په نسل کې ایښی او پخپله انسانان یې پرې شاهدان ګرځولي دي، په دې اړه خدای تعالیٰ ﷻ فرمایي: «وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَبَ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿١٧٢﴾ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ (1: الاعراف، 172-173). او یا د الله ﷻ دا وینا: «فِطَرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ

عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ» (1: الروم، 30) همدا راز د حضرت ابراهیم علیهِ السلام په اړه د قرآن کریم دا وینا: «وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾

إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيِّدِي» (1: الزخرف 26-27). یا هم د رسول الله ﷺ دا حدیث: «كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَىٰ فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجَّسِّنَانِهِ». له قرآنی آیتونو او د اسلام ستر پیغمبر ﷺ له حدیث په څرګنده پوهېدل کېږي چې ټول انسانان له سالم فطرت (د یو الله ﷻ پېژندنې) سره پیدا کېږي خو وروسته بیا مور، پلار او انساني ټولنه ده چې دغه سالم فطرت ته د حق او سمې لارې لارښوونه کوي، لکه څرنګه چې پیغمبرانو او د هغو پیروانو همداسې کړي دي، او یا دا چې دغه فطرت یې

ناسمې او غلطې لارې ته هڅولی دی. او هغه د خپلو آزادو نظریو، وضعي او په خپل لاس جوړ شویو ادیانو (سرک او له الله ﷻ څخه انکار) تابع ګرځوي.

ټولنپوهانو وايي: که د بشر د ژوند تاریخ ته پام وکړو نو څرګندېږي چې بشر د پیدایښت له پیله تل د حقایقو د رابرسېره کولو او د دې سر ترپایه مرموزې نړۍ په مجهولاتو کې د ورننوتولو په لټه کې دی. او له دوی څخه ځینو غوښتل وپوهېږي چې آیا دا نړۍ ازلي او ابدی ده که حادث او فاني؟ کوم خالق لري یا پخپل سر پیدا شوې ده؟ که خالق لري، هغه خالق څه راز دی؟ او څه ډول ستاینه لري؟ د انسان برخلیک به په دی له زرګونو هېښتیاوو ډکې نړۍ کې څه ډول وي؟ د انسان پیدایښت د کومې موخې پر اساس شوی که بې موخې موجود دی؟ آیا د انسان د ښې او بدې کړنې پر وړاندې ثواب او عذاب شته که څنګه؟ که وي کیفیت به یې څه ډول وي؟ څوک به له موږ سره محاسبه وکړي؟ زموږ محاسب (الله ﷻ) به له موږ څخه څه هیله ولري؟ د هغه د خوښۍ لپاره اطاعت او عبادت اړین دی که څنګه؟ دا ټولې هغه پوښتنې دي چې د هر انسان (بېرته پاتې او پرمخ تللي) په ذهن کې راځي او د هغوی په اند دا پوښتنې ورو ورو د دې لپاره زمینه برابروي چې بدوي او ابتدایي انسان د خدای پېژندنې لاره مخې ته ونیسي او له ځانه په پورته ذات باندې ګروهمن (معتقد) شي، د ستونزو او سختیو په وخت کې د هغه په نامه عبادت او اطاعت وکړي او قرباني ورکړي چې د هغه خوښي او رضا تر لاسه کړي (۲۲:۱۷).

د ټولنپوهانو په اند په لومړنیو قومونو کې د وضعي دین تر ټولو لومړۍ ښې د طبیعت نمانځنې (توتیمیزم) او روح نمانځنې (فتی شیزم) دي چې په هغو کې د سماوي او ارضي ستورو له پاکو موجوداتو څخه د «توتم» تر عنوان لاندې وټاکل شوي دي. او یو غیر طبیعي موجود چې په هر څه کې یې نفوذ کړی وي د معبود په توګه نمانځل کېږي او هم د نیکونو ارواکانې نمانځلې کېږي. وضعي ادیان پر دوو څانګو «متروک او فعال» باندې وېشلی کېږي چې د لرغونې نړۍ په متروکو ادیانو کې د لرغونو

مصريانو وضعي ادیان، د بابليانو او آشوريانو وضعي ادیان، د فنيقي او حيتي اقوامو وضعي ادیان، مترايي او ماني وضعي ادیان، د لرغوني یونان او روم وضعي ادیان او د اروپا د تیوتوني او سلت وضعي ادیان شامل دي. معاصر (اوسني) وضعي ادیان چې اوږده لرغونتیا لري په ترتیب سره ودایي دین، برهمنایي دین، هندویي دین، بودایي دین، جاینې دین، تایو (لایوتسه) کنفوسیوس دین، شینتو دین، زرتشت دین، سکهي او نور کوچني ادیان.

پوښتنې

1. د تاریخي شالید له مخې د ادیانو کوم ډول ډلبندي زموږ د منلو وړ ګرځیدی شي؟ په لنډه توګه یې څرګنده کړئ.
2. د سماوي ادیانو د تاریخي شالید لړۍ له حضرت آدم عليه السلام څخه پیلېږي، تاسې څه ډول کولی شئ چې دغه لړۍ د آیتونو په رڼا کې ثابته او تایید کړئ.
3. حضرت ادریس عليه السلام په کومه زمانه کې ژوند کړی، د هغه له مهمو کارونو او مهارتونو څخه یادونه وکړئ.
4. د حضرت نوح عليه السلام او حضرت ابراهیم عليه السلام د ژوند ژواک او مبارزو په اړه لنډ معلومات ولیکئ.
5. حضرت هود عليه السلام، حضرت صالح عليه السلام او حضرت لوط عليه السلام کومو یاغي قومونو ته مبعوث شوي وو؟ او هم د دغو قومونو د هلاکت څرنگوالی څرګند کړئ.
6. د حضرت محمد صلی الله علیه و آله د حدیث پر اساس د رسولانو او نبیانو شمېر څومره دی؟ ویې لیکئ.
7. دا چې خدای پېژندنه د انسان فطري ځانګړنه ده په آیتونو او د هغو په تفسیر او ژباړنې سره یې ثابته کړئ.
8. هغه اساسي پوښتنې چې تل د انسان ذهن ته راځي کومې دي، د اسلام سپېڅلي دین په رڼا کې یې ځوابونه ورکړئ.
9. د متروکو ادیانو او فعالو ادیانو یوازې نومونه واخلئ.
10. له درسي موادو څخه په ګټې اخیستنې سره د فطري او کسبي ایمان په اړه په دوو ګروپونو کې خبرې اترې وکړئ او د دې بحث کارنده پایلې په ډله ییزه توګه وړاندې کړئ.

څلورم لوست

د نړۍ په ځينو هېوادونو کې د اديانو د حضور او د اديانو د پيروانو د نوې شمېرنې څرنگوالی

په دوو درسي ساعتونو کې دې تدریس شي.

موخې:

1. د ديني پيروي پر اساس د نړۍ د بېلا بېلو هېوادونو په اړه د معلوماتو وړاندې كول.
 2. د بېلا بېلو اسلامي هېوادونو په اړه معلومات وړاندې كول.
 3. د نړۍ په بېلا بېلو هېوادونو کې د مسلمانانو د شمېر په اړه معلومات وړاندې كول.
 4. د هغه لامل په اړه معلومات چې ځينې څېړونكي يې له كبله د ځينو اديانو د پيروانو شمېر كم يا زيات رانښي.
 5. د بېلا بېلو اديانو د پيروانو شمېرنه.
 6. د نړۍ د فعالو اديانو په اړه اړين معلومات وړاندې كول.
- د نړۍ په بېلا بېلو هېوادونو کې د لويو اديانو عملي حضور، د بحث وړ مسأله ده، په بېلا بېلو هېوادونو کې د بېلا بېلو اديانو د پيروانو دقيقه شمېرنه او ډلبندي يو څه ستونزور کار دی. هغو کسانو چې د اديانو د شمېرنې او ډلبندي په راغونډولو کې هڅه کړې کېدای د خپل اړوند دين تر اغيزې لاندې راغلي وي. د چين او جاپان د خلکو په اړه شمېرنه چې په کنفوسیوس، تايو او شينتو اديانو عقیده لري دقيقه معلومه نه ده هغه شمېرنه چې په هندوستان په څېر هېوادونو کې د مسلمانانو لپاره وضع

شوی سمه نه ده. او د مسلمانانو شمېر لکه څومره چې ده په دې ډول هېوادونو کې ترې لږ ښودل کېږي. موږ په لاندې جدول کې د نړۍ ځینې هېوادونه را اخلو چې د بېلا بېلو ادیانو د پیروانو تناسب یې د خورا ډېر، ډېر او یا لږ او خورا لږ په کلماتو سره ښودل شوی دی. په دې جدول کې اسلامي هېوادونه چې په نړۍ کې تقریباً (۶۰) هېوادونه جوړوي، نه دي ذکر شوي. ښاغلي محصلان او نور لوستونکي له دغو هېوادونو سره چې ډېري خلک یې د اسلام سپېڅلي دین پیروان دي، اشنایي لري.

د نړۍ د ځینو هېوادونو جدول چې په ځانګړو درجو سره د بېلا بېلو ادیانو پیروان دي.

د هېواد نوم	خورا ډېر	ډېر	لږ	خورا لږ
بریتانیا	د انګلیس کلیسا	د ویلز کلیسا	د سکاټلند کلیسا	د ایرلند، کاتولیک رومي او یهودي کلیسا
هندوستان	هندو	اسلام	مسیحي	سکه یي جایري بودايي زرتشتي یهودي
ایټالیا	رومي کاتولیک	پروتستان	ارتدکس	یهودي

د هېواد نوم	خورا ډېر	ډېر	لږ	خورا لږ
برما	بودايي	اسلام	هندو	مسيحي
جاپان	شينتو	بودايي	پروتستان	رومي کاتولیک
ارجنټاين	کاتولیک	پروتستان	يهودي	سایر مذاهب
استوني	لوتري	ارتدکس	يوناني	يهودي
لرغونې چکوسلواکيا	رومي کاتولیک	پروتستان	ارتدکس	يهودي
سيلون	بودايي	هندو	اسلام	مسيحي
هنګري	رومي کاتولیک	لوتري	يهودي	ارتدکس يوناني
بلغاريا	يوناني ارتدکس	اسلام	رومي کاتولیک	
رومانيا	ارتدکس	اسلام	رومي کاتولیک	
سويس	پروتستان	کاتولیک	يهودي	
فيلپين	رومي کاتولیک	اسلام	پروتستان	
کانګو	مسيحي	ابتدایي مذهبنه	اسلام	
ګينه	آنميسم	اسلام	مسيحي	
پولند	رومي کاتولیک	يهودي	پروتستان	

د هېواد نوم	خورا ډېر	ډېر	لږ	خورا لږ
یوګوسلاوي	یوناني ارتدکس	رومي کاتولیک	اسلام	
یونان	یوناني ارتدکس	اسلام	یهودي	
آلمان	پروتستان	رومي کاتولیک	نور مذهب	
الباني	اسلام	یوناني ارتدکس		
سویل افریقا	رومي کاتولیک	پروتستان		
د امریکا متحده ایالات	مسیحی، کاتولیک او پروتستان	یهودي	اسلام	
تایلند	بودايي	اسلام		
سویډن	لوتري	سویډني		
فرانسه	رومي کاتولیک	پروتستان	اسلام	
فنلند	لوتري	یوناني ارتدکس		
کانادا	رومي کاتولیک	پروتستان	اسلام	
شمالي کوریا	یوناني	مسیحي		

د هېواد نوم	خورا ډېر	ډېر	لې	خورا لې
سویل کوریا	یوناني	مسیحي		
ویتنام	بودايي	مسیحي		
نیکاراګوا	رومي کاتولیک			
لایوس	بودايي			

د نړۍ د بېلابېلو ادیانو په اړه نوې شمېرنې

د ادیانو د پیروانو د شمېرنې او احصایې په اړه خورا ډېرې ستونزې شتون لري. په پخوا زمانو کې هم هغو کسانو چې دې کار ته اقدام کړی تر ځینو ملاحظاتو لاندې وو. اوس هم دغه شمېرنې د ځینو لاملونو تر اغیز لاندې دي. په احصایو او شمېرنو کې دا مسئله هم ډېره مطرح وي چې څېړونکي د نړۍ په کوم فعال دین پورې اړوند دی. همدا راز د پیروانو د بېلګو په راټولولو کې ستونزې شته دي او له دې سره سره هر چا چې وغوښتل د خپل د دین پیروان یې په یوه سیمه کې زیات وښودل او یا دا چې په یوې لږېدېځې (عربي) کورنۍ کې یوازې مور او پلار په مسیحي دین ټینګ ولاړ وو او زامنو او لورګانو یې له آره پر مسیحیت دین ټینګار نه درلود خو په شمېرنې او احصایې کې ټوله کورنۍ د مسیحیانو په ډله کې شمېرل شوې ده، او په لسګونو نور لاملونه او ستونزې.

موږ دلته د ادیانو تر ټولو نوې او تانده شمېرنه را اخلو چې په (۲۰۰۵) کال کې راغونډ شوې ده. او د «وګي پیدیا» په سایټ کې «ګروه های دیني اصلي یعنې اصلي دیني ډلې» تر عنوان لاندې خپره شوې ده، چې په یقین سره ویلی شو چې دا شمېرنه هم په ځینو برخو کې د ځینو لاملونو تر لږو ډېر اغېزې لاندې راغلې ده، د بېلګې په توګه د نړۍ په ټولو نفوسو کې د اسلام دین پیروان ۲۰٪ ښودل شوي. او د مسیحیت دین پیروان ۳۳٪ تثبیت شوي دي چې کېدای د مسلمانانو شمېر په امریکا، اروپا او افریقا کې په پوره غور سره نه وي احصایه شوی. همدا راز کېدی شي په هند، مالیزیا او اندونېزیا کې د مسلمانانو سره شمېر د ځینو ځانګړو لاملونو له کبله لږ ښودل شوي وي. له دې ستونزو سره سره بیا هم موږ د وګي پیدیا شمېرنه چې ځان یو خپلواک پوهنلیک راپېژني، بې له کومې کمۍ څخه دلته راورو:

د اسلام سپېڅلی دین: ۱،۳ ملیارد تنه.

اهل سنت وجماعت: ۹۴۰ ملیون تنه.

اهل تشیع: ۱۲۰ ملیون تنه.

د اسلام نورې فرقې: ۲۴۰ ملیون تنه.

د مسیحیت دین: ۲،۱ ملیارد تنه.

یهودیت دین: ۱۴ ملیون تنه.

هندو دین: ۹۰۰ ملیون تنه.

بودايي دین: ۳۷۶ ملیون تنه.

سکهي دین: ۲۳ ملیون تنه.

جایني دین: ۴،۲ ملیون تنه.

بهايي دین: ۷ ملیون تنه (اعتباريې د ۱۹ پېړۍ له پيله)

زرتشت دین: ۲،۶ ملیون تنه.

د چین عامه دین: ۳۹۴ ملیون تنه.

شینتو دین: ۴ ملیون تنه (اعتباريې د ۳۰۰ قبل المیلاد له پيله)

د روح نمانځنې (اسپریټیسم) دین: ۱ ملیون تنه (اعتباريې ۱۹ پېړۍ د نیمایي له پيله)

سکولاران (بې مذهبېان) چې ټول ملحدین، کافران، د مذهب ضد او د الله ﷻ ضد

ډلې په کې شاملېږي: ۱،۱ ملیارد تنه.

دا ډله د عقایدو یوه پراخه خیالي نړۍ لري او په ځانګړي قانون پورې نه

اړوندېږي او ځینې یې اومانيسم (بشر پالنې) پورې اړوند دي ځینې نور یې آزاد

فکر لري.

(<http://fa.wikipedia.org>).

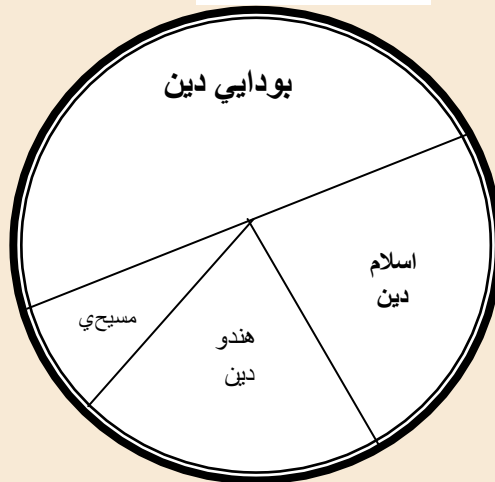
د نړۍ د فعالو ادیانو په اړه د اړینو معلومات جدول

نمبر	د دین نوم	د راڅرگندیدو نېټه	ځای	د عبادت وړ خدای	د پیروانو شمېر	دیني کتاب
1	د اسلام سپېڅلی دین	د اوومې میلادي پېړۍ په لومړیو کې	ټوله نړۍ	الله ﷻ	1.3 ملیارتنه	قرآن کریم
2	مسیحیت دین	لومړۍ میلادي پېړۍ	ټوله نړۍ	د پلار خدای	2.1 ملیارتنه	(انجیل) نوی عهد
3	یهودیت دین	1200-1500 ق م	تیت پرک اسهل	یهوه	14 ملیون تنه	(تورات) عتیق عهد
4	هندو دین	۱۵۰۰ قبل المیلاد	هندوستان	برهما او بېلابېل ارباب الانواع	۹۰۰ ملیون تنه	وداگان او پانیشادان
5	دین کنفوسیوس	اوائل قرن قبل از میلاد	چین	جنت- یا موسس	3 ملیون تنه	کلاسیک کتابونه
6	بودا دین	د شپږمې قبل المیلاد پېړۍ په وروستیو کې	ځینې ختیځ هېوادونه	لومړی بې له خدایه- وروسته پنځېله بودا	376 ملیون تنه	تری پیتاکا
7	شینتو دین	د ۷مې ق م پېړۍ په وروستیو کې	جاپان	د طبیعت خدای	4 ملیون تنه	گوچی کي، نیهونکي
8	زرشت دین	د ۷مې ق م پېړۍ په وروستیو کې	پارس او هندوستان	اهورا مزدا (اورمزد)	2.6 ملیون تنه	اوستا
9	تایو (لایوتسه) دین	د ۶مې ق م پېړۍ په لومړیو کې	چین	تایو	یک ملیون تنه	تایو کنگ
10	سک دین	۱۵۰- میلادي پېړۍ په وروستیو کې	هندوستان	حقیقي نوم	23 ملیون تنه	گرانت
11	جایني دین	د ۶مې ق م پېړۍ په لومړیو کې	هندوستان	لومړی بې له خدایه- وروسته پنځېله موسس	4.2 ملیون تنه	آنگه (1) (2)

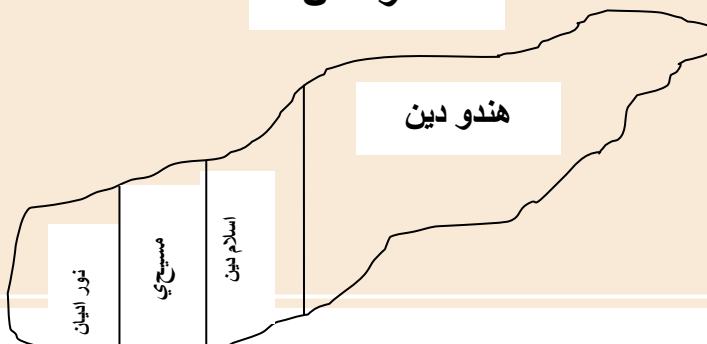
پوښتنې

1. د نړۍ نقشه را واخلي او د ښوونکي په مرسته د نړۍ پر بېلا بېلو فارو او هېوادونو د هغو د ادیانو د پیروانو له مخې بحث وکړئ.
2. هغه هېوادونه چې په جدول کې ذکر شوي دي. د نړۍ په عمومي نقشه کې یې پیدا کړئ بیا د بېلا بېلو شکلونو او ښو په مرسته له ادیانو څخه د پیروۍ تناسب په هغو کې راوښئ. د بېلگې په توګه:

برما

هندوستان

3. دا چې د نړۍ د بېلا بېلو هېوادونو د خلکو شمېرنه د بېلا بېلو ادیانو پر اساس په واقعي توګه نه شي تر لاسه کېدای څه لامل لري په تفصیل سره یې څرګند کړئ.
4. اسلامي هېوادونه د نړۍ په عمومي نقشه کې پیدا کړئ او ووايي چې د دې هېوادونو دیني لږ کي پیروان څه راز دي؟ او هم دغه موضوع په مستنده توګه په ټولګي کې تر بحث لاندې ونیسئ.
5. آیا زموږ په هېواد کې د نورو ادیانو لږ کي پیروان شتون لري؟ که ستاسې ځواب مثبت وي نو تناسب یې څرګند کړئ.
6. کېدای شي په نړۍ کې هېڅ داسې هېواد نه وي چې مسلمانان په کې استوګن نه وي او له دې څخه دا څرګندېږي چې د اسلام سپېڅلی دین یو نړیوال دین دی. دغه موضوع د څو ګروپو په ترڅ کې تر بحث لاندې ونیسئ.
7. د نړۍ د فعالو ادیانو د پیروانو په اړه چې کومې شمېرنې شوې دي ځینې وخت دقیقې نه وي، لامل یې په تفصیل سره څرګند کړئ.
8. د وګي پیدیا له شمېرنې سره سم چې یو آزاد پوهنلیک دی په نړۍ کې د اهل سنت او جماعت او اهل تشیع د پیروانو شمېر راوښئ.
9. د 2005 کال د شمېرنې پر اساس د هندو دین د پیروانو اټکلي ډول یا د سلینې پر اساس څرګند کړئ.
10. سکولاران په کوم ډول خلکو او ډلو کې شمېرل کېږي؟ نوم یې واخلي.
11. د څو ګروپونو په ترڅ کې د «د نړۍ د فعالو ادیانو په اړه اړین معلومات» جدول پر مخ د ډلبندي په بڼه بحث او مناقشه وکړئ.

دویم څپرکی

سماوي منسوخ شوي اديان

لومړۍ لوست

سماوي اديان له حضرت يعقوب عليه السلام نه مخکې

دا لوست په دوو درسي ساعتونو کې تر درسي سېزې

موخې:

1. د حضرت آدم عليه السلام، حضرت ادریس عليه السلام او حضرت نوح عليه السلام د حالاتو سپړنه او د هغوی د اديانو پېژندنه
2. د حضرت هود عليه السلام، حضرت صالح عليه السلام او حضرت لوط عليه السلام د حالاتو سپړنه او د هغوی د اديانو پېژندنه
3. د حضرت ابراهيم عليه السلام د ژوند، مبارزو او اعتصابونو پېژندنه.
4. د حضرت اسماعيل او حضرت اسحاق عليهما السلام په ژوند او دين پورې اړوندې موضوعگانې.

د اسلام سپېڅلی دين په راڅرگندیدو ټول مخکیني سماوي اديان منسوخ شول او د رسالت او نبوت لپاره د حضرت محمد مصطفی ﷺ په رالېږلو سره ورته د پای ټکی کېښودل شو. په دې څپرکي کې د الهي يو شمېر هغو رسولانو او نبیانو د رسالت او نبوت په برخه کې يو څو لنډه لنډه درسونه لرو چې د اسلام تر ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ د مخه په بېلا بېلو وختونو کې رالېږل شوي دي.

د پیغمبر ﷺ له حديث سره سم د الله ﷻ د رسولانو شمېر شاوخوا درې سوه او دیارلس (۳۱۳) تنو او د نبیانو شمېر شاوخوا یوسل او څلورویشت زره (۱۲۴۰۰۰) تنو ته رسېږي. دا حديث امام احمد رحمه الله عليه له ابوذر غفاري رضي الله عنه څخه روايت کړی دی. موږ په دې لوست کې یوازې ځینې نبیان او رسولان د هغو له اړوندو اديانو سره په لنډه توګه راپېژنو، هغه پیغمبران چې له حضرت یعقوب عليه السلام څخه د مخه مبعوث شوي دي:

حضرت ادم عليه السلام:

حضرت آدم عليه السلام د ځمکې پرمخ لومړنی انسان او خليفه دی، د هغه پيدايښت په درېيو پړاوونو کې ترسره شوی دی: ۱- خاورين پړاو ۲- هغه پړاو چې هيکل يې جوړ شو. ۳- هغه مرحله چې تر روح پو کولو وروسته د انسان په توگه پيدا شو.

وروسته له پيدايښته هغه په جنت کې مېشت شو. او د مينې محبت لپاره يو جوړه د حضرت حواء رضی الله عنها په نامه ورته پيدا شوه. هغوی په جنت کې د يو ځانگړي د ميوې له خوړلو منع کړی شول خو د شيطان د وسوسې پر اساس هغوی له دې مېوې څخه وخوړل او د دې کار په پايله کې له جنت (نسل) د زېږون لړۍ پيل کړه، له هغو څخه ډېر اولادونه نړۍ ته سترگې وغړولې. حضرت آدم عليه السلام د الله تعالی جل جلاله دين چې په لسو صحيفو کې ورته نازل شوی وو خپلو اولادونو ته وړاندې کړ او هغوی يې د حق، عدالت او انصاف لوري ته رابلل. حضرت آدم عليه السلام شاوخوا زر کاله ژوند وکړ او تر مړينې وروسته په مطلوبې طريقې سره د ملايکه وو په واسطه خاورو ته وسپارل شو. راجحه وينا همدا ده چې هغه هم نبي وو او هم رسول.

حضرت ادریس علي السلام:

د حضرت ادریس عليه السلام د نسب لړۍ حضرت شيث بن آدم عليهما السلام ته رسېږي. هغه د حضرت آدم عليه السلام له لومړنيو اولادونو څخه وو چې تر شيث عليه السلام وروسته د پيغمبرۍ لپاره راولېږل شو او د سماوي دين تبليغ يې کوه، هغه په بابل کې زېږېدلی دی. ځانگړې ديني آداب او موعظې يې درلودې، خلک يې د دنيا او آخرت له عذاب څخه د ژغورلو لپاره د الله جل جلاله دين، عبادت او نېک عمل ته رابلل. حضرت ادریس عليه السلام خلک زهد او تقوی، روزې او لمونځ کولو ته هم رابلل او د مکراتو له خوراک څښاک څخه يې منع کول. د ده په وخت کې خلکو په « ۷۲ » ژبو خبرې کولې چې ادریس عليه السلام په دغو ټولو ژبو پوهېده او هر چا ته يې د هغه په خپله ژبه تبليغ

کوه هغه لومړنی شخص دی چې د ښارونو سیاحت یې خلکو ته ور زده کړ او خپل قوم ته یې ۱۸۸ فنونو کې یې هم پوره مهارت درلود لکه: لیکنه او خیاطي.

حضرت نوح علیه السلام:

د حضرت نوح عليه السلام د نسب لړۍ حضرت ادریس عليه السلام ته رسېږي د امام بخاري رحمه الله عليه د حدیث پر اساس چې له حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه یې روایت کړی دی، حضرت آدم عليه السلام له حضرت نوح عليه السلام څخه لس پېړۍ زمانې واټن درلود. د حضرت نوح عليه السلام نوم په قرآن کریم کې (۴۳) ځله راغلی دی او (۹۵۰) کاله په خپل قوم کې اوسېدلی دی. هغه هم رسول دی او هم نبي، او د آسماني دین مبلغ وو. دین یې د نورو سماوي اديانو په شان توحیدي اعتقادي آرونه، اوامر، نواهي او الهي احکام لري ډېر وخت په خلکو کې د الهي دین په تبلیغ بوخت و خو لږ پیروان یې درلودل چې له لسو تنو څخه، په بل روایت څلوېښت تنو یا هم اتیاتنو څخه زیات نه وو. قوم یې بت نمانځونکی وو. او پینځه مشهور بتان ود، سواع، یغوث، یعوق او نسر یې نمانځل، کله له اوږد تبلیغ څخه کومه پایله تر لاسه نه شوه نو نوح عليه السلام الله تعالی جل جلاله ته دعا وکړه چې یو له هغو څخه په نړۍ کې پاتې نه کړي، دعا یې ومنله شوه او د یوې بېړۍ په جوړولو مامور شو، بېړۍ جوړه شوه او د سترې سیلۍ وخت را ورسېد. حضرت نوح عليه السلام له یو شمې مومنانو او د ژویو له جوړو سره بېړۍ کې سواره شول او بېړۍ (۱۵۰) ورځې پر اوبو لامبو ووهله، تر هغې چې مشرکین بېړۍ ته پورته نه شول او ټول هلاک شول او د الله تعالی حکم سرته ورسېد، بیا د الله جل جلاله په امر سره اوبه بېرته په ځمکې او آسمان کې جذبې شوې او بېړۍ د جودي پر غره یې چې په عراق کې موقعیت لري خپل سواره په سلامتی سره پلي کړل. او د انساني توکم زیاتوالی بیا پیل شو.

حضرت هود عليه السلام:

د هود عليه السلام د نسب لړۍ سام بن نوح عليه السلام ته رسېږي. خدای جل جلاله هغه د عمالقه يوې سترې قبيلې (عاد) ته مبعوث کړی وو چې يمن ته نژدې سيمې «احقاف» کې مېشت وو. دې قبيلې په ناز کې ژوند درلود، وروسته له څه مودې څخه يې د هود عليه السلام له دين څخه سرغړونه وکړه او د مخالفت لارې پر مخ ونيوله. حضرت هود عليه السلام الهی دين چې اصول او فروع يې درلودل ورته تبيلغوه خو هغوی د قوي پريو (جدونو) او زيات مادي نعمتونو په لرلو سره له دې مهربانه نبي څخه پيروي ونه کړه تر هغې چې د الله جل جلاله په عذاب چې سخته سيلۍ وه هلاکت شول دې سختې سيلۍ اووه شپې او اته ورځې دوام وکړ. (۲۶۲۰۲۵۹:۲۲).

حضرت صالح عليه السلام:

د حضرت صالح عليه السلام نسب هم سام بن نوح ته رسېږي. او ثموديانو ته مبعوث شوی دی. قرآن کریم هغوی د اصحاب حجر په نامه ياد کړي دي. د حجر ځمکه د حجاز او شام ترمنځ پرته ده او ويل کېږي چې ثموديان د عاديانو پاتې شوني (بقايا) دي. حضرت صالح عليه السلام د الله جل جلاله پيغمبر وو او دين يې هم آسماني دين و، کله چې هغه د الهي دين عقايد خپل قوم ته بنودل هغوی ترې معجزه وغوښتله، حضرت صالح عليه السلام د الله جل جلاله په امر له سختې تيرې څخه ناقه (اوبښه) راباسي، هغوي ته خبر ورکوي چې اوبښه ونه ځوروي او د اوبو وار يې په پام کې ونيسي، خو هغو تر څه مودې وروسته د اوبښې د بدن غړې پريکوي او هغه هلاکوي تر هغې چې الله تعالی جل جلاله هغوی په درې ډولو عذابونو (صاعقي د ټکې د تندر)، صيحي (سخت آواز)، او رجفي (زلزلې) سره هلاک کړل.

حضرت لوط عليه السلام:

حضرت لوط عليه السلام د حضرت ابراهيم عليه السلام وراره دی چې د الله تعالی ﷻ نبي او دين يې سماوي دين دی. او د هغه وخت بې لارې (منحرف) قو ته رالېږل شوی. چې د اردن په ختيځ کې د سدوم په ښار کې مېشت وو.

د لوط عليه السلام قوم په جنسي انحراف روږدي وو. او د مالونو او جنسونو په وزن او پيمانه کې يې هم خيانت کوه. دغه پاک پيغمبر د خپل دين او امر او نواهي هغوی ته په ښه توگه وړاندې کول خو هغوی له خپل بدې کړنې او عمل (بد لمنې، لواطت، شوکې او نورو منکراتو څخه ډډه ونه کړه او د دغه پيغمبر رښتينې خبرې يې نه اورېدې تر هغې چې الله ﷻ ځينو ملايکه وو ته دنده ورکړه چې د لوط عليه السلام قوم نسکور کړي. ملايکه وو لومړی حضرت لوط عليه السلام ته دا موضوع څرگنده کړه او قوم يې ورته په شپه کې د ځمکې په سخته رېږديدې د زلزلې سره يې نسکور کړل. (۲۳: ۲۲۱-۲۲۸).

حضرت ابراهيم عليه السلام:

حضرت ابراهيم عليه السلام د آزر زوي او په هوډتينگ (او لوالعزم) پيغمبر دی. هغه په بابل کې دنيا ته سترگې وغړولې که ساره سره يې واده وکړ. بيا شام ته ولېږديد او په پيغمبرۍ مبعوث شو. ابراهيم عليه السلام د الهي دين څښتن دی. هغه نمرود بن کوش او قوم ته يې د الله ﷻ د اوامرو او نواهيو په تبليغ پيل وکړ او قوي دليلونه يې د بت نمانځونکي قوم پر وړاندې ټينگ کړل. د دغه پيغمبر په واسطه د بتانو د ماتولو داستان ډېر مشهور دی چې قرآن کریم يې په اړه په تفصيل سره بحث کړی دی. د ستورو، سپوږمۍ او لمر د ډوبېدو او نه ښکاره کېدو له څرنگوالي څخه يې يادونه کړې همدا راز د الله ﷻ په اړه د ابراهيم عليه السلام پر وړاندې د نمرود له دښمنۍ او دلایلو هم يادونه شوې ده. ابراهيم په دې استدلال کې نمرود هک پک او له ماتې سره يې

مخ کړ. حضرت ابراهيم عليه السلام له الله تعالى څخه وغوښتل چې وروسته تر مرگه د بيا ژوند د کيفيت او څرنگوالي په اړه ورته معلومات ورکړي، دا مس ئله ورته د (۴) مرغانو په داستان ښودل شوې ده. ابراهيم عليه السلام د ساره رضي الله عنها په مشورې چې شنډه وه له هاجر سره واده وکړ چې د دې واده په پايله کې د عربو د انبيای کرامو پلار حضرت اسماعيل عليه السلام نړۍ ته سترگې غړولې دي. همدا راز په ورستيو کې له حضرت ساره رضي الله عنها څخه د بني اسرائيلو د پيغمبرانو پلار حضرت اسحاق عليه السلام وزېږېد. حضرت ابراهيم عليه السلام د الله جل جلاله په امر حضرت هاجر او حضرت اسماعيل عليه السلام د مکه مکرمې په دښته کې پرېښودل، اسماعيل عليه السلام د جرهم په قبيله کې لوی شو او يوې نجلۍ سره يې واده وکړ. حضرت ابراهيم عليه السلام د الله تعالى جل جلاله لويه ازموينه د حضرت اسماعيل عليه السلام قرباني په بريالۍ توگه وپتيليه او د ټولو په اتفاق سره يې کعبه شريفه ودانه کړه. د ابراهيم عليه السلام دين هم د نورو سماوي اديانو په شان توحيدي اعتقادي آرونه، اوامر، نواهي او الهي احکام لري چې د بت نمانځونکي قوم د عقيدو او کړنو د اصلاح لپاره د ده پواسطه ورته وړاندې شوي دي.

حضرت اسحاق عليه السلام:

حضرت اسحاق عليه السلام د حضرت ابراهيم عليه السلام زوی، د الله تعالى جل جلاله پيغمبر او د سماوي دين څښتن دی. هغه د خپل پلار په مشورې د خپل تره لور رفقې سره واده وکړ. اسحاق عليه السلام دوه زامن د العيص (عيسو) او يعقوب (اسرائيل) په نومونو سره درلودل. حضرت اسحاق عليه السلام په (۱۸۰) کلنۍ له نړۍ څخه سترگې پټې کړې او په الخليل ښار کې د خپل پلار تر څنګ خاور ته وسپارل شو. د هغه دين د پلار د دين په شان يې منظم اصول او فروع لري.

پوښتنې

1. د حضرت آدم عليه السلام دندې د ځمکې پر مخ د لومړني انسان په توګه د خبرو اترو په ترڅ کې څرګندې کړئ.
2. د حضرت اديس عليه السلام په بېلا بېلو ژبو او ډول ډول فنونو بر لاسی څرګند کړئ.
3. د حضرت نوح عليه السلام د ژوند کړه او مهم موضوعات له لږ څه تفصيل سره تشریح کړئ.
4. حضرت هود او حضرت صالح عليهما السلام له اديانو او قومونو سره يې په لنډه توګه راوپېژنئ.
5. د حضرت ابراهيم عليه السلام د ژوند کړه او د بحث وړ نکات د ګروپي کار په ترڅ کې ذکر کړئ.
6. د حضرت لوط، حضرت اسحاق او حضرت اسماعيل عليهم السلام ژوند په لنډه توګه تشریح کړئ.

دويم لوست

سماوي اديان له يعقوب عليه السلام نه نيولی را په ديخوا

دا لوست په دوو درسي ساعتونو کې تدریسېږي.

موخې:

1. حضرت يعقوب او حضرت يوسف عليهما السلام د شخصيت او دين پېژندنه.
2. د حضرت شعيب، حضرت ايوب او حضرت ذوالکفل عليهم السلام په اړه معلومات.
3. په دې برخو کې له معتبرو منابعو څخه زياته گټه اخيستن.

په دې لوست کې د الله ﷻ ځينې هغه پيغمبر له اړوندو اديانو سره راپېژنو چې له يعقوب عليه السلام څخه نيولی را په ديخوا د بني اسرائيلو په قوم کې مبعوث شوي دي.

حضرت يعقوب عليه السلام:

حضرت يعقوب عليه السلام د حضرت اسحاق عليه السلام زوی او د ابراهيم عليه السلام لمسی دی. حضرت يعقوب عليه السلام د بني اسرائيلو د دو لسگونو قبيلو (اسباط) پلار دی، هغه په اسرائيل مشهور وو. او د دې قوم ټولې څانگې هغه ته منسوبېږي. حضرت يعقوب عليه السلام د کنعانيانو په استوگنځای فلسطين کې زېږېدلی د پلار تر تربیې لاندی لوی شوی دی او د خپلې مور (رفقي) په مشورې بابل ته ولاړ هلته چې ماما يې ژوند کوه ځکه چې هغه پوهېده چې العيص د حضرت يعقوب عليه السلام د لارې په اوږدو کې يوه شپه خوب وليد چې هغه لوړ مقام تر لاسه کوي، ډېر اولادونه به لري او دا ځمکه به په هغه پورې اړوند بږي. کله چې راوېښ شو، د خوښۍ احساس يې وکړ، او د نذر په توگه يې وپتيله چې دلته به يو معبد ودان کړي، يوه تېره يې غوړه کړ چې د (بيت ايل) د ودانۍ لپاره نښه پاتې شي بيا يې دا معبد ودان کړ چې همدا اوسنی بيت

المقدس دی. حضرت یعقوب عليه السلام د خپل ماما کور ته ورسېد، تر څه مودې وروسته یې د ماما له دوو لونیو (لیڅ او راحیل) سره واده وکړ. البته د حضرت یعقوب عليه السلام په شریعت کې د دوو خویندو نکاح له یوه سړي سره په یو وخت روا وه. د هغه ماما خپلې هرې یوې لور ته یوه یوه وینزه ډالۍ کړه. له لی څخه شپږ زامن، له راحیل څخه دوه او له هرې وینزې څخه هم دوه دوه زامن وزېږېدل و چې په راتلونکي کې د حضرت یعقوب عليه السلام دولسو وارو زامنو د بني اسرائیلو دولس قبیلې جوړې کړې.

حضرت یوسف عليه السلام او بنیامن د راحیل زامن وو. حضرت یوسف عليه السلام خوب ولید چې یوولس ستوري، لمر او سپوږمۍ ورته سجده کوي، ورونو یې ورسره ډېر رحمه کوله، یوسف عليه السلام د ورونو د خیانت له کبله مصر ته ولېږدول شو او هلته د لوړ مقام او منزلت خاوند شو. په پایله کې مور، پلار او وروڼه ورته اړ شول او ټولو مصر ته سفر وکړ او د حضرت یوسف عليه السلام خوب رښتیني شو. حضرت یعقوب عليه السلام په «۱۴۷» کلنۍ کې له دې فاني نړۍ څخه سترگې پټې کړې. له وصیت سره سم د حضرت یوسف عليه السلام له خوا الخلیل بنار ولېږدول شو او د خپل پلار حضرت اسحاق عليه السلام تر څنګ خاورو ته وسپارل شو. حضرت یعقوب عليه السلام الهي پیغمبر او د سماوي دین خاوند وو. د هغه دین او شریعت هم د نورو سماوي ادیانو او شریعتونو په څېر توحیدي اعتقادي اصول، او امر، نواهي او الهي بېلا بېل احکام لري.

حضرت یوسف علیہ السلام:

حضرت یوسف عليه السلام د ورونو د خیانت په پایله کې کوهي ته وغورځول شو. د هغه کاروان له خوا مصر ته بوتل شو چې له هغې لارې تېرېده. او د مصر په بازار کې د مصر پر عزیز چې قطفیر نومېده د لږو پیسو پر وړاندې خرڅ کړل شو. حضرت یوسف عليه السلام د مصر د عزیز په کور کې ځوان شو، څرنګه چې ډېره ښکلې او زړه راښوونکې څېره یې درلوده. د مصر عزیز د مېرمنې (زلیخا) له ناروا غوښتنې سره مخامخ شو. یوسف عليه السلام د الله تعالی په مرستې د هغې دا ناروا او شومه غوښتنه په ډېره متانت

سره ناکامه کړه. د مصر عزيز د خپل عزت ساتلو او خوندي کولو لپاره حضرت يوسف عليه السلام زندان ته واستوه، ډېر کلونه په بند کې پاتې شو ترڅو چې ور پورې تپل شوی تور وڅپړل شو او ټولو خلکو ته يې بې گناهې ثابته شوه. او د تلافی لپاره د مصر د مالي او زراعتي چارو مسئول مقرر شو يوسف عليه السلام دا ستان د يوسف په مبارکه سوره کې په تفصيل سره راغلی دی. حضرت يوسف عليه السلام الهی پیغمبر او د سماوي دين او شريعت خاوند دی. کله چې دی د مصر حاکم و په ۱۱۰ کلنۍ کې يې له دې نړۍ څخه سترگې پټې کړې او په همدې ځای کې خاورو ته وسپارل شو. تر حضرت يوسف عليه السلام (۶۲) کاله وروسته حضرت موسی عليه السلام په مصر کې نړۍ ته سترگې وغړولې. (۲۲: ۲۸۸-۳۰۵). د موسی عليه السلام دين هم منظم اصول او فروع درلودل چې نورو يې په ور رسولو مکلف شوی وو.

حضرت شعيب عليه السلام:

د حضرت شعيب عليه السلام د نسب لړۍ حضرت ابراهيم عليه السلام ته رسېږي. مور يې د حضرت لوط عليه السلام لور ده، الله جل جلاله حضرت شعيب عليه السلام د مدين خلکو د لارښوونې لپاره د پیغمبر په توگه ور ولېږه. د مدين خلک د «اصحاب ايکه» په نامه هم يادېږي. آيکه آوارې ځمکې ته وايي چې کرهنه او بني په کې ښه جوړېږي. مدين د فلسطين په سويل کې واقع دی او له مصر نه تر مدين پورې اته شپې ورځې واټن ستون لري. مدين د دې سيمې د خلکو د ستر نيکه نوم دی. د مدين خلک لومړی د حضرت ابراهيم عليه السلام پر دين و، کله چې يې دا دين پرېښود. نو د انحراف او سر غړونې لاره يې خپله کړه، الله جل جلاله حضرت شعيب عليه السلام ورته ور واستوه. د مدين خلکو په وزن او پيمانه کې خيانت کوه او ډېر نور منکرات يې تر سره کول. حضرت شعيب عليه السلام هغوي پر الله جل جلاله ټينگې عقيدې ته رابلل، د الله جل جلاله اوامر او نواهي يې ورته څرگندول. د مدين خلکو پیغمبر عليه السلام او د هغه امتيانو ته گواښ ورکړ چې که له خپل دين څخه وانه وړی نو موږ به تاسې له کلي او ښار څخه بهر وباسو. بيا يې وويل: که حضرت شعيب عليه السلام

کولی شي نو د آسمان يوه برخه دې پر موږ وغورځوي. الله ﷻ د هغوی د دغې غوښتنې په پايله کې د (يوم الظلة) عذاب پرې واوروه. اووه ورځې پرله پسې دوی سختې تودوخې چاپېر کړل تر هغې کچې چې ان د سيمې اوبه يې و اېشېدلې او بيا يوه ټوټه ټينگه وربخه پيدا شوه، ټول يې تر سيوري لاندې ودرېدل نو الله ﷻ پر هغوی باندي اور مسلط کړ. او ټول يې هلاک کړل. حضرت شعيب عليه السلام تر دې وروسته هم ژوندی وو او بيا وروسته مړ شو.

حضرت ايوب علي السلام:

حضرت ايوب عليه السلام د نسب لړۍ حضرت اسحاق عليه السلام ته رسېږي مور يې د حضرت لوط عليه السلام لور وه. حضرت ايوب عليه السلام ډېر اولادونه، شتمني، کرهڼيزې ځمکې او باغونه درلودل. الله ﷻ هغه د دغې شتمنۍ او نعمتونو لپاره تر خپلې آزمويې لاندې راووست خو ايوب عليه السلام د دې ټولو شتمنيو په لرلو سره بيا هم د الله تعالی ﷻ ټول اوامر پر ځای کول او د واحد خدای پر عبادت بوخت وو. بيا الله ﷻ حضرت ايوب عليه السلام په بې اولادۍ، فقر، بې وزلۍ او ناروغۍ و ازمېي، سخته ناروغي ور په برخه شوه، ټول اولادونه او شتمني يې له لاسه ورکړه، مېرمن يې (رحمه) د ژوند په دواړو پړاوونو کې ورسره مله وه خو د حضرت ايوب عليه السلام د ناروغۍ په پای کې شيطان ورته وسوسه و اچوله او پيغمبر عليه السلام ترې لږ څه خوابدی شو. د الله ﷻ په امر روغتيا، اولادونه او شتمني بېرته ورته ورکړل شول. ځينو تفسیرونو د حضرت ايوب عليه السلام په اړه يو لړ اسراييليان رانقل کړي چې په دې برخه احتياط کول اړين برېښي. د بېلگې په توګه ويل شوي چې: د هغه ناروغي دومره سخته شوه چې ورسره هر ناست کس به ترې کرکه کوله او ترې به لرې کېده، بدن يې متعفن شوی وو، له تن نه به يې چينجي راوتل، د کورنۍ غړو يې هغه له ښاره ووېست او په خاورو خځلو کې يې واچوه. دا ډول خبرې د حضرت نبي کریم عليه السلام له شخصيت او وجود څخه ډېرې لرې وې، هغه هېڅکله په دې ډول د کرکې وړ ناروغي نه دی اخته شوی دا

سمه ده چې هغه په يوې طبيعي ناروغۍ اخته شوی و، له الله ﷻ څخه يې د روغتيا غوښتنه وکړه، دعا يې ومنل شوه او بېرته د روغتيا او اولادونو څښتن شو او دغه ازموینه د عبادت کوونکو لپاره پند او نصيحت شو. ايوب عليه السلام هم د الهي دين او شريعت خاوند دی او دين يې توحيدى اعتقادي اصول او آرونه، اوامر، نواهي او الهي بېلابېل احکام لري چې دغه صابر او زغم لرونکي پيغمبر يې تبليغ لپاره مؤلف شوی وو.

حضرت ذوالکفل علي السلام:

حضرت ذوالکفل عليه السلام د حضرت ايوب عليه السلام زوی دی او د (بشر) په نامه سره يادېږي. څرنگه چې هغه د الله ﷻ د ځينو عبادتونو او اطاعتونو د ترسره کولو لپاره مکلف وو او هغه يې په ښه توګه ترسره کول نو الله ﷻ د ذوالکفل په نامه سره ياد کړي حضرت ذوالکفل عليه السلام په شام کې اوسېده، ځينو هغه نبي نه دی ګڼلی بلکې د بني اسرائيلو له صالحينو څخه يې شمېري خو ابن کثير د هغه نبوت تاييد کړی دی. خو دغه ذوالکفل له هغه ذوالکفل سره توپير لري چې د امام ترمذي او امام احمد عليهما الرحمه په حديث کې ذکر شوی دی. (۲۳: ۳۰۵-۳۲۷).

پوښتنې

- 1 - حضرت يعقوب عليه السلام د نسب لړۍ چا ته رسېږي او وايي چې هغه ولې بابل ته ولېږدېد؟
- 2 - حضرت يعقوب عليه السلام کورنۍ په لنډه توګه راوپېژنئ.
- 3 - حضرت يوسف عليه السلام د ژوند په اړه د يوسف سوري په رڼا کې لنډ معلومات وليکئ.
- 4 - حضرت شعيب عليه السلام چېرته او کوم ډول قوم ته استول شوی وو واضح يې کړئ.
- 5 - حضرت ايوب عليه السلام په څه ډول سره د الله جل جلاله تر ازموينې لاندې راغی په لنډه توګه يې وليکئ. او هم په دې لوست کې د ذکر شويو انبياء وو د سماوي اديانو په اړه لنډ معلومات وړاندې کړئ.
- 6 - هغه اختلاف د حضرت ذوالکفل رحمة الله عليه د پيغمبر په اړه راغلی په لنډه توګه يې څرګند کړئ.
- 7 - له معتبرو منابعو او اړينو درسي موادو څخه په استفادې سره د دې لوست مطالب لاپسې غني او پياوړي کړئ.

درېيم لوست

حضرت موسی علیه السلام او د هغه دين

موخي:

1. حضرت موسی عليه السلام له بعثت نه د مخکې ژوند ژواک سپړنه.
2. حضرت موسی عليه السلام له بعثت نه د وروسته ژوند ژواک سپړنه.
3. حضرت موسی عليه السلام د دين او شريعت د څرنگوالي بيان او د اوسني تورات (عهد عتيق) پېژندنه.

د حضرت موسی علیه السلام له ژوند سره بلدتيا:

حضرت موسی عليه السلام د عمران زوی او د يصهر لمسی دی چې د نسب لړۍ يې حضرت يعقوب عليه السلام ته رسېږي. حضرت موسی عليه السلام د يو مشهور فرعون په وخت کې چې يو ظالم ځواکمن وو، نړۍ ته سترگې وغړولې، فرعون چې نه يوازې د مصر پادشاه وو د ربوبيت دعوې يې هم لرله. د فراغه وو توکم له (۴۰۰) کالو څخه زيات پر مصر حکومت وکړ، او بني اسرائيل تر حضرت يوسف عليه السلام وروسته په مصر کې مېشت شول چې د حضرت يوسف عليه السلام تر مړينې وروسته هم په خپل پلرني حنفي دين پاته شول خو وروسته يې له دين څخه سر غړونه وکړه تر هغې چې فرعون پرې حاکم شو. فرعون يو خوب وليد چې هغه يې ډېر اندېښمن کړی وو، هغه په خوب کې ليدلی وو چې د بيت المقدس له پلوه يو وېروونکی اور د مصر په لوري د پراختيا په حال کې دی چې وروسته مصر ته رسېږي او ټول قبطيان له دار مدار سره له منځه وړي، يوازې بني اسرائيل ترې په امن پاتې کېږي. فرعون په چټکۍ سره ساحران او معبران را وغوښتل چې د دې خوب تعبير ووايي. هغوی د خوب په تعبيرونو کې وويل: ډېر ژر به په بني اسرائيلو کې يو ماشوم پيدا شي چې د قبطيانو د هلاکېدو لامل

به شي، د هغه په لاس به د فرعون سلطنت هم نسکور شي. فرعون ډېر ژر امر وکړ چې: تر دې وروسته دې د بني اسرائيلو ماشومان ووژل شي. کله چې د موسى عليه السلام د زوکړې وخت نژدې شو، مور يې ډېره اندېښمنه شوه خو د الهي الهام له کبله ډاډمنه شوه چې اندېښنه ونه کړي، دا ماشوم نجات مومي او يو له الهي پيغمبرانو څخه به وي. ماشوم وزېږېد، په لرگين صندوق کې کېښودل شو او به رود نيل کې لاهو شو. د حضرت موسى عليه السلام خور دا حالت ټول څاره. صندوق د فرعون مېرمنې (آسېې) ته په لاس ورغی. د شېدو ورکولو لپاره يې د اړتيا له مخې خپلې مور ته دنده وسپارل شوه. حضرت موسى عليه السلام په ډېر ناز او نعمت د فرعون په کور کې ځوان شو. او د فرعون زوی موسى په نامه مشهور شو. يوه ورځ حضرت موسى عليه السلام د ورځې په گرمۍ کې چې د ښار کارونه بند وو ښار ته ولاړ، هلته يې دوه تنه وليدل چې پخپلو کې سره جنگېږي يو يې قبضي او بل يې بني اسرائيلي وو. ويې ليدل چې اسرائيلي په حقه دی تر خبرو اترو وروسته يې قبضي د تاديب لپاره په څپېره ووهه، هغه په دې څپېره له پښو ولوېد او مړ شو. په دې وخت کې بل هېڅوک هلته نه وو. حضرت موسى عليه السلام د اوضاع څارنه کوله، قبطيان پرله پسې فرعون ته تلل او غوښتل يې چې د دې قبضي قاتل ووژني خو قاتل معلوم نه وو. نابېره بله ورځ حضرت موسى عليه السلام له يو بل ځای څخه تېرېده گوري چې د هماغه بني اسرائيلي او يو بل قبضي ترمنځ جگړه ده. بني اسرائيلي له موسى عليه السلام څخه مرسته وغوښتله، هغه په قهر سره وغوښتل چې پر قبضي بريد وکړي. بني اسرائيلي فکر وکړ چې موسى عليه السلام پر هغه بريد کوي نو ورته يې وويل: ای موسى! آيا ته غواړې ما هم مړ کړې لکه څنگه چې پرون دې يو تن مړ کړ. کله چې قبضي دا خبره واورېده فوراً يې نور قبطيان خبر کړل چې حضرت موسى عليه السلام د قصاص امر وکړ. يو مؤمن وگړی چې «حزقيل» نومېده او له فرعونيانو څخه وو، موسى عليه السلام ته ولاړ او په موضوع يې خبر کړ. موسى عليه السلام له ښار څخه ووت او د مدين په لوري روان شو تر اته ورځو مزله وروسته مدين ته ورسېد او يوې

ونې لاندې يې ډډه ووهله، په دې وخت کې يې دوه پېغلې د ولدې چې د گڼه گوني له کبله نه شي کولی خپلو پسونو ته له کوهي څخه اوبه ورکړي. حضرت موسى عليه السلام ورسره مرسته وکړه، نجونو دا کيسه خپل پلار حضرت شعيب عليه السلام ته وکړه او هم يې سپارښتنه وکړه چې دغه ځوان ته عزت ورکړي او که ممکنه وي د شپون په توگه يې وټاکي. حضرت شعيب عليه السلام خپله يوه لور په موسى عليه السلام پسې ولېږله چې هغه کورته راوړي. موسى عليه السلام د شعيب عليه السلام کورته ورغی او تر خبرو اترو وروسته يې ومنله چې لس کاله به د شعيب عليه السلام رمه پيايي او د دې پر وړاندې به يې له لور سره واده کوي. موسى عليه السلام تر لسو کالو وروسته مصر ته ولاړ. د لارې په اوږدو کې شپه شوه او هوام سره او تياره شوه، موسى عليه السلام د اور په پلټنه کې وو، ناڅاپه يې روښنايي وليدله چې د طور غره ترڅنگ وه، هغه خپلې مېرمنې ته چې د زېږون وخت يې نژدې وو وويل: ته دلته انتظار وکړه چې زه درته اور راوړم، کله چې موسى عليه السلام هلته ورسېد، حالات يې بل ډول وليدل او ورته وويل شول چې خپل نعلين (بوتان) وباسي ځکه چې هغه د طوي به سپېڅلې وادي کې دی. په دې ځای (وادی طور) کې د رسالت دنده، د توحيد په لوري رابلل او بر اسراييلو باندې د فرعونيانو د ظلم مخنيوي ورته وسپارل شول. حضرت موسى عليه السلام د خپل ورور هارون په مرسته چې هغه هم پيغمبر وو، د فرعون دربار ته ولاړل، هغه يې توحيد او لږ تر لږه پر اسراييلو له ظلم څخه لاس نيوي ته راوبله. فرعون په ډېر غرور او بې پروايۍ سره د هغوی بلنه رد کړه، موسى عليه السلام د الله جل جلاله په امر فرعونيانو ته خپله لکړه چې په مار او بيا په ښامار بدله شوه نمايش ته کېښوده همدا راز يد بيضا چې د موسى عليه السلام بله معجزه ده هغوی ته يې د نبوت د رښتينولي لپاره وښودله. خو فرعون ورباندې د جادو گړۍ تور ولگاوه. او د الهي وحې ته تسليم نه شو، تکړه او هوښيار جادو گران يې د موسى عليه السلام مقابلي او ماتې ورکولو لپاره راغونډ کړل، ورسره يې ډېرې غولوونکې او لويې وعدې وکړې او هغوی يې دې ته اړ کړل چې موسى عليه السلام سره مقابله وکړي. مقابله پيل شوه، په پايله

کې ټولو جادو گرانو ماته وخوړله او د موسى عليه السلام دين يې ومنه. فرعون هغوی ووژل، د الله جل جلاله پر وړاندې يې خپلې دښمنۍ ته دوام ورکړ او پر بني اسرائيلو يې له هيڅ ډول ظلم زياتي څخه لاس وانه خيست. الله جل جلاله مخکې له دې چې فرعون او فرعونيان هلاک کړي، پرې يې نهه معجزې او څرگندې نښې نښانې مسلطې کړې. دا نهه معجزې په لاندې ډول دي:

- د موسى عليه السلام لکړه چې په مار اوړي.
- د موسى عليه السلام يد بيضاء، کله چې هغه خپل لاس په گربوان کې د ننه کوه او بهرته يې بهر ته وېسته نو لاس به يې د لمر په سانې ځلېده.
- وچکالي او قحطي چې پر له پسې څو کلونه يې ادامه درلوده.
- د بلاوو او افتونو له کبله د ميوې کموالی.
- د باران د ورښت ډېروالی چې له امله يې ويالې بهرې او د هغو کرهنه او مالدارۍ يې زيانمنه کوله.
- ډېرو ملخانو د هغوی مېوې او کرهنې له منځه يوړې ان د ځمکې پر مخ د لمر د لگېدو مخنيوی يې کوه.
- سپرۍ چې به غلې، دانې او حبوباتو کې پيدا کېده، ځينې وايي چې دا هماغه سپرې ده چې د انسان په وجود کې پيدا کېږي خو د ځينو نورو په اند دا يو ډول ځانگړی مياشي دی چې هغوی به يې تل زورول.
- د چونگېنې ډېروالی چې په هر پاک لوبښي او پاک ځای کې به لوبدل او د هغوی خوړو ته به يې ځان رسوه.
- په اوبو کې د وينې څرگندېدل يعنې کله چې هغوی اوبه په خپلو ورغويو کې يا په خپلو لوبښو کې را اخيستې نو هغه به په وينو بدلېدې. (۲۲: ۱۸۸-۲۱۴).

فرعون او د هغه قوم له موسى کليم الله سره خپل مخالفت ته دوام ورکړ، دغه معجزې ورته اغېزمنې نه شوې تر هغې چې د الله تعالی ﷻ په ارادې او غوښتنې سره د فرعون او د هغه د قوم د هلاکت نېټه رانژدې شوه. الله ﷻ موسى ﷺ ته وفرمايل چې له بني اسرائيلو سره يو ځای د شپې له خوا له مصر څخه ووځي. او موعودې (وعده کړې شوې) سيمې لوري حرکت وکړي. حضرت موسى ﷺ له خپل قوم سره د شپې له خوا له مصر نه ووتل په داسې حال کې چې د بني اسرائيلو شمېر يې له ماشومانو (۶۰۰) زره جنگيالي اټکل شوي دي.

سبا ته چې قبطيانو وليدل بني اسرائيل په ښار کې نشته دي. د فرعون په امر په بني اسرائيلو پسې ووتل په دې وخت کې د فرعون لښکر يو مليون او شپږ سوه زرو جنگياليو ته رسېږي. کله چې د فرعون لښکر د احمر سمندرګي (د سويس خليج) ته ورسېد حضرت موسى ﷺ له خپل قوم سره له سمندرګي څخه تېر شوی وو. او دغه سمندرګی د الله ﷻ په امر سره د فرعون او فرعونيانو د ډوبېدو لپاره چمتو شوی وو، فرعون له خپل لښکر سره په کې ډوب شو او حضرت موسى ﷺ د سمندرګي اخوا اړخ کې خپل حرکت ته دوام ورکړ د لارې په اوږدو کې چې بني اسرائيل وږي او تېرې شوي وو، له حضرت موسى ﷺ څخه يې د خوراک، څښاک تيارولو غوښتنه وکړه، هغه خپله لکره په بوې تيرې ووهله او د الله ﷻ په امر له هغه ځايه دولس چينې وبهېدې چې د هر قوم د ګټې اخيستنې لپاره يوه يوه چينه وټاکل شوه. همدا راز له آسمانه ورته د «من وسلوی» په نامه خواړه راتلل، په فلسطين کې هغو ظالمو قومونو ژوند کوه چې له حيثانيانو او کنعانيانو څخه پاتې وو. حضرت موسى ﷺ خپل قوم ته امر وکړ چې ورسره يو ځای فلسطين ته ورننوځي. خو بني اسرائيلو د هغه امر ونه منه او سر غړونه يې وکړه، ورته يې وويل: نو ته او ستا رب دې ولاړ شي او جنگ دې وکړي او بېشکه موږ همدلته له ناستو کسانو څخه يو. الله ﷻ هغوی څلوېښت کاله د تيه په دښته کې هيښ او کړل ترڅو چې تر څلوېښتو کلونو وروسته د هغوی نوي

نسل نړۍ ته سترگې وغړوي. هغه نسل چې په دېسته کې بې له مريوب او نورو قیدونو څخه وروزل شي او بيا فلسطين فتح کړي. دې نوي نسل له حضرت يوشع بن نون سره په ګډه بیت المقدس فتح کړ. حضرت موسی ﷺ د حضرت هارون ﷺ تر مړينې وروسته په (۱۲۰) کلنۍ د تيه په دېسته کې له نړۍ څخه سترگې پټې کړې. (۲۳: ۳۳۱-۳۷۸).

د حضرت موسی علیہ السلام دين:

که وغواړو چې د يو پيغمبر د دين او شريعت په اړه چې سماوي کتاب هم ولري، معلومات تر لاسه کړو تر ټولو ښه او ډاډه ماخذ د نوموړي پيغمبر خپل کتاب دی. تورات د الله ﷻ کتاب دی چې حضرت موسی ﷺ ته يې نازل کړی دی، او موږ مسلمانان په هغه باندې ايمان راوړلو ته مکلف يو، خو اړينه ده پام وکړو چې تورات د حضرت موسی ﷺ تر مړينې وروسته د کاهنانو په لاس کې ولوبد او په کې يې ډېر بدلونه راوستل. زموږ په لاس کې چې د تورات (عهد عتيق) په نامه کتاب دی، اصلي تورات نه بلکې د يهودي کاهنانو پواسطه مسخ او لاسوهنه په کې شوې ده او له بلې خوا ټول سماوي کتابونه د قرآن کریم به را نازلېدو سره منسوخ شوي، او له اعتباره ساقط دي ځکه خو د موسی ﷺ د دين او شريعت په اړه تر ټولو غوره او ډاډمنه مرجع او ماخذ زموږ خپل ديني کتاب (قرآن کریم) دی. بله دا چې الهي دين بايد څه راز اصول او فروع ولري، د حضرت موسی ﷺ په دين او شريعت کې لاندې برخې شاملې وې:

- د واحد، حي، قادر، عالم، مريد، متکلم، سمیع، بصير، لامکان، لازمان او د مخلوقاتو او حوادثو له هر ډول صفتونو څخه پاک الله ﷻ پر شتون عقیده لرل.
- د پيغمبرانو پر شتون او حقانيت عقیده لرل او د هغوی پر پاكي او عصمت ټينګار.

- د ملايکه وو، شيطانانو او پېريانو پر شتون عقیده لرل.
- د صحيفو او سماوي کتابونو پر شتون عقیده لرل.
- د عالم په حدوث او دا چې ټول عالم مخلوق دی، عقیده لرل.
- په قضا او قدر او دا چې د خير او شر اندازه د الله له خوا ده عقیده لرل.
- د قيامت پر ورځې عقیده لرل.
- تر مړينې وروسته به بيا را ژوندي کېدو عقیده لرل.
- د الله ﷻ پر عدل او انصاف او له عدالت او فضل سره سره د انسانانو محکمه کول.
- پر لوح او قلم عقیده لرل.
- پر عرش او کرسې عقیده.
- پر ټولو هغو شيانو عقیده لرل چې د اسلام سپېڅلي دين کې د دين آرونه او اصول گڼل کېږي او يو مسلمان ته بنایي چې پر هغو مومن او معتقد وي.
- د يو شمېر عبارتونو شتون.
- د ځانگړو حالاتو د اصولو شتون.
- د ذبايحو ځانگړي نظام او د نورو شرعي نظامونو شتون.

د ننني يهوديت ځينې عقايد:

که د يهوديانو تاريخ ته نظر وکړو په څرگند ډول سره پوهېدی شو چې دغه ياغي قوم تل د شرک، تجسيم او گټې تر لاسه کولو په لوري ميل درلود او لري يې. له همدې کبله الله ﷻ ډېري پيغمبران ورته مبعوث کړي دي. هغوي چې کله له مصر څخه ووتل نو د سامري پسه او يو لوی مار عبادت يې کوه. د دوی د معبود نوم يهوه دی خو د دوی په اند يهوه تل خطار کار دی. د غلا کولو امر کوي، ډېر متعصب او بې رحمه دی. د دوی په اند يهوه يوازې د بني اسرائيلو معبود دی او له نورو سره دښمني لري. يهوديان حضرت اسحق عليه السلام ته ذبيح الله وايي، په داسې حال کې چې ذبيح الله د حضرت اسماعيل عليه السلام لقب دی. لکه څنگه چې يهودان مادي فکر سره مينه لري د قيامت پر ورځې او د آخرت پر ثواب او عقاب باور نه لري او د يهوديت په اوسني دين کې دغو موضوعاتو ته يو څه نغوټې شوې دي. د هغوی په اند ثواب او عذاب په همدې نړۍ کې ورکول کېږي. ثواب يعنې په دې نړۍ کې برياوې او عقاب يعنې په دې نړۍ کې ناکامي، مرييتوب او ذلت. د دوی په اند يهودان سپېڅلي او غير يهودان ناولي او په ژويو کې د هغو سپيانو او سرکوزو په څېر دي چې د هغوی پر وړاندې هر ډول خيانت د اجر او خداي ته نژدې کېدو لامل گرځي. د يهودانو په نظر حضرت عيسى عليه السلام له خپلې مور نه په نا مشروع او ناروا ډول نړۍ ته سترگې غړولې دي. همدا راز دوی يهودي دين د يهودانو لپاره ځانگړی گټي او بل څوک ورپورې نه شي اړوندېدای. د شنبې ورځ (سبت) دوی لپاره سپېڅلې ورځ ده، کار کول په دې ورځ ناروا گټي، پر هر بالغ يهودي باندې په کال کې دوه وارې د بيت المقدس زيارت حتمي او اړين دی، د مياشتې د نوې کېدو ورځ د نې په غږولو او اور

په لگولو سره نمانځي، يهودان له مصر څخه د راوتلو ورځ هم نمانځي چې دا جشن يې د اپرېل له څوارلسمې شپې څخه پيلېږي او د همدې مياشتې تر يو ويشتمې شپې پورې دوام کوي چې په دې ورځو کې يوازې پتيره ډوډۍ خوري. اوسني يهودان له اسراييلي لرغونو عبرانيانو سره چې د حضرت ابراهيم عليه السلام له نسل څخه وو، هېڅ ډول نسبي اړيکه نه لري بلکې دوی نور قومونه دي چې يهوديت ته يې مخه کړې ده او بني اسراييلي اصلي عبريان د اوسنيو اسراييلو بنسټه طبقه يهودان گڼل کېږي. (۵۵۱-۵۵۸).

د اوسني تورات (عهد عتيق) پېژندنه:

عتيق عهد په دوو برخو وېشل شوی دی، تورات او د انبياوو اسفار. د انبياوو اسفار د بني اسراييلو په مخکيني او وروستيو نبيانو پورې اړوندېږي. څنگه چې د مخه يادونه وشوه اوسنی تورات اصلي تورات نه دی بلکې نور ډېر توکي په کې ورزيات او ځينې يې کم شوي هم دي. دا تورات لاندې پينځه گوني اسفار لري چې د قرآن کریم له خوا منسوخ شوي دي:

- د تکوين سفر يا کتاب: په دې سفر کې د نړۍ او حضرت آدم عليه السلام د پيدايښت داستان او ځمکې ته د آدم عليه السلام بنسټه کېدلو، د هابيل او قابيل کيسه، د حضرت ابراهيم عليه السلام، حضرت اسحق عليه السلام، حضرت يعقوب عليه السلام او په تفصيل سره د حضرت يوسف عليه السلام داستانونه او همدا راز د حضرت يعقوب عليه السلام د زامنو تگ مصر ته بيا هلته د دوی پاتې کېدل د حضرت يوسف عليه السلام تر مړينې پورې ټول په دې کتاب کې راغلي دي.

- د خروج سفر يا کتاب: په دې سفر کې د بني اسراييلو د ژوند داستان په مصر کې د حضرت يوسف عليه السلام له زمانې څخه تر هغې چې دوی له مصر نه وځي،

همدا راز د فراغنه وو سياسي او مذهبي حالت، د بني اسرائيلو مرييتوب او د حضرت موسی عليه السلام څرگندېدل راغلي دي.

- د دروېشانو سفر يا کتاب: په دې کتاب کې د بني اسرائيلو له قوانينو، احكامو او وصيتونو څخه يادونه شوې، همدا راز په دې اثر کې د گناهونو كفارې، د حرامو شيانو تفصيل، د غم او خوښۍ دودونه (لکه واده)، د نيکۍ تفصيل، سپېڅلتيا او طهارتونه او داسې نورې ديني لارښوونې راغلې دي. د اعدادو (شمېرنې) سفر يا کتاب: په دې سفر کې د بني اسرائيلو د زوزاتو او قبيلو شمېر او همدا راز د هرې قبيلې د وگړو شمېر، د سينا (تیه) په دښته کې د بني اسرائيلو خوږونه، په نورو پسې بې فکره تلنه او د هغوی ديني دود او د ستور راغلي دي.

د تشينې سفر يا کتاب: په دې سفر کې د بني اسرائيلو پر لارښوونو يو ځل بيا ځغلنده کتنه شوې، د هغوی د خوراک څښاک په اړه هم بيا ځلي بحث راغلی او همدا راز له لسو حکمونو او فرمانونو څخه په ځانگړي چلند سره يادونه شوې ده. اوسنی تورات له خپلو پينځه گونو اسفارو سره له لاندې ماخذونو څخه اغېزمن دی:

داستانها و روايات نسلهای متعدد يهودی ها (د يهوديانو د بې شمېره توکمونو داستانونه او روايات).

فيصله نامه ها و قطع نامه های مجالس مختلف يهودان (د يهودانو د بېلا بېلو مجلسونو پرېکړه ليکونه او قطع نامې).

داستانها و روايات عربهای جزیره العرب (د جزیره العرب عربانو داستانونه او روايات).

افکار و عقايد مصريان قديم (د لرغونو مصريانو افکار او عقايد).

افکار و عقايد بابليان قديم (د لرغونو بابليانو افکار او عقايد).

ضوابط و قوانين حمورابی (حمورابي ضوابط او قوانين).

يهودان يوازې پر عهد قديم تورات د سماوي کتاب په توگه باور لري. او د عهد
جديد انجيل او قرآن کریم سماوي کتاب نه گڼي په داسې حال کې چې مسيحيان
تورات او انجيل دواړه د سماوي کتابونو په توگه پېژني خو دوی هم قرآن کریم د
آسماني کتاب په حيث نه پېژني. (۲۰: ۳۲۳-۳۲۵).

پوښتنې

1. په مصر کې د بني اسرائيلو د مېشت کېدو څرنگوالی بيان کړئ.
2. ولې فرعون د بني اسرائيلو د نرينه ماشومانو پر وژلو لاس پورې کړ؟ په لنډ توګه يې وليکئ.
3. حضرت موسی عليه السلام د ژغورل کېدو او د فرعون په دربار کې د هغه د ژوند داستان څرګند کړئ.
4. حضرت موسی عليه السلام څرنگه د حضرت شعیب عليه السلام له کورنۍ سره اشنا شو، څرګنده يې کړئ.
5. د حضرت موسی عليه السلام د بعثت بهير د قرآني نغوتو په ترڅ کې واضح کړئ.
6. حضرت موسی عليه السلام معجزې او څرګندې نښې نښانې (بينه آيتونه) درلودل تاسې يې يوازې نومونه واخلئ.
7. د استاد په مرستې سره د فرعون او د هغه د قوم د ډوبېدو څرنگوالی په تفصيل سره وسپړئ.
8. د فرعون تر ډوبېدو وروسته پېښې په لنډ ډول وسپړئ.
9. د بيت المقدس سوبه ولې د بني اسرائيلو وروستي نسل ته په غاړه شوه دليل يې وواچئ.
10. د حضرت موسی عليه السلام د شريعت د اصولو او فروعاتو په اړه څه پوهېږئ، ويې سپړئ.
11. د اوسني يهودت عقيدې کومې کومې دي ويې شمېرئ او د حضرت موسی عليه السلام د دين او شريعت له عقيدو سره يې پرتله کړئ.
12. منسوخ شوی فعلي تورات څو سفرونه لري، محتويات يې يوازې ونوموئ.
13. اوسنی تورات له کومو ماخذونو څخه اغېزمن دی؟ دا موضوع په تفصيل سره وسپړئ.

14. د بني اسرائيلو اوسنی سياسي، نظامي او ديني وضعیت څرنگه ارزوي؟ دا موضوع د آزاد بحث په ترڅ کې روښانه کړئ.

څلورم لوست

حضرت عیسیٰ علی السلام او د هغه دین

موخې:

1. د حضرت مریم بنت عمران رضی الله عنها لنډه پېژندنه.
2. حضرت عیسیٰ ابن مریم علیهما السلام لنډه پېژندنه.
3. د مسیحیت د آر (اصلي) دین پېژندنه.
4. د اوسني مسیحیت د تاریخي لرغونتوب او دیني عقیدو لنډه پېژندنه.

د حضرت عیسیٰ علی السلام ژوند ژواک:

د حضرت عیسیٰ عليه السلام د ژوند په اړه معلومات د حضرت مریم علیها السلام په ژوند پورې نژدې اړیکه لري. موږ اړ یو چې د حضرت عیسیٰ عليه السلام ژوند د حضرت مریم عليه السلام د ژوند د پېژندنې په ترڅ کې راوپېژنو:

حضرت مریم عليه السلام د عمران لور او د بني اسراييلو له ديني روحانيونو څخه ده. د مریم مور نزر کړی وو، که د دې په کور کې هلک وزېږېد نو هغه به د معبد خدمت ته وټاکي. خو کله چې ماشوم نړۍ ته راغی نجلی وه، نوم یې پرې مریم کېښود. مریم لا ماشومه وه چې پلار یې (عمران) مړ شو. مور یې له ژمنې سره سم مریم عليه السلام معبد ته بوتله او کاهنانو ته یې وسپارله. د معبد خادمان پوهېدل چې مریم د یو مشر روحاني لور ده چې اوس په دې نړۍ کې نشته. نو هر چا کوښښ کوه چې د مریم عليه السلام روزنه په خپل لاس واخلي حضرت زکریا عليه السلام چې لا تر اوسه پیغمبر شوی نه وو، هم دغه هیله درلوده ځکه چې هغه د مریم عليه السلام د خاله یا په بله وینا د خور خاوند وو. په پایله کې په اسک اچولو یوه خوله شول. دې اسک حضرت زکریا عليه السلام د مریم عليه السلام د سرپرستۍ مستحق وګڼه. حضرت زکریا عليه السلام د معبد په یوې برخې کې ورته مناسب ځای جوړ کړ. او پرله پسې یې د هغې څارنه کوله د بي بي مریم عليه السلام په وړاندې ځینو

پېښو د حضرت زکريا عليه السلام پام راگرځاوه. بېلگې په توگه هغې سره به يې داسې ميوې ليدلې چې په بازار کې نه پيدا کېدې يعنې دا ميوې د خپل وخت او موسم نه وي. بي مريم به تل د الله تعالی په عبادت او نمانځنې بوخته وه او په يوه سپېڅلي او بې خطرې جاپړيال کې يې ژوند کوه، ملايکې به يې څنگ ته راتلې او ورته به يې خبر ورکوه چې هغه يو غوره کړی شوی انسان دی او له هغې به يو ماشوم وزېږي چې لوړ مقام او منزلت به لري، په ماشومتوب کې به له خلکو سره خبرې کوي. کله چې حضرت مريم عليه السلام (۱۳) کلنۍ ته ورسېدله، يوه ورځ له معبد څخه ووتله، حضرت جبرائيل عليه السلام يې څنگ ته څرگند شو. او په گريوان کې يې ورته روح پوکړ، بي مريم بار داره شوه، د حمل موده يې د ويناوو په اختلاف سره بېلا بېل وختونه ښودل شوي دي ځينې وايي د حمل موده يې ۹ ساعته وه او ځينې نورو بيا ۱۸ - مياشتې يا طبيعي او معمولی موده چې د نورو مېرمنو د حمل د مودې په شان وي، ښودلې ده. کله چې د زېږدیدا درد يې په وجود څرگند شو، هغې په بيت اللحم کې د خرمايوې وچې ونې څنگ ته پناه وپورې او حضرت عیسی عليه السلام له يوې پېغلې نجلۍ څخه وزېږېد. هغه وچه ونه په مېوې شوه. کله چې دا ونه وښورېده تازه خرما ترې توی شول، له هغو څخه وخورل، او له هغو اوبو څخه يې وڅښلې چې هلته وبهېدې. هغې خپل ماشوم واخيست او خپل قوم لوري يې حرکت وکړ. د دغې ښې پاک لمنې او سپېڅلې مېرمنې لیده کاته د خپل قوم له نرينه وو او ښځينه وو سره د پاملرنې وړ ډگر وو. بي مريم عليه السلام ته الهام وشو چې چپه خوله پاتې شي. او څوک چې پرې نيوکې کوي هغه دې خپل ماشوم ته ورولبړي چې هغه سره وغږېږي. ماشوم په خبرو راغی او ويې ويل: زه د الله جل جلاله بنده يم. الله جل جلاله ماته کتاب او برکت راکړی، هر چېرته چې واوسم. او امر يې کړی ماته د لمانځه او زکات تر هغې چې ژوندی يم. حضرت عیسی عليه السلام د خپلې مور په غېږه کې له بيت اللحم څخه لرې په يوې لوړې سيمې کې وروزل شو. په دې وخت کې هيرودوس د فلسطين حاکم وو چې د لوبديځ روم له

خوا اداره کېده. ځينو کاهنانو هيرودوس ته خبر ورکړ چې يو ماشوم نړۍ ته سترگې غړولي او په راتلونکي کې به پر ټولو يهودانو حکومت وکړي. د انجيل د څرگندونې پر اساس ويلی شو چې متی او برنا هيرودوس ته لارښوونه وکړه ټول هغه ماشومان ووژني چې په بيت اللحم کې نړۍ ته راځي. حضرت مريم عليها السلام خپل ماشوم سره مصر ته ولېږدېده او د هيرودوس تر مړينې پورې هم هغه ځای کې پاتې شول، وروسته له هغې بېرته خپل هېواد ته ستانه شول، او په الخليل کې په «ناصره» نومې سيمې کې مېشت شول، په دې وخت کې عيسی عليه السلام اووه کلن وو. کله چې دی دولس کلن شو د بيت المقدس د لارو په اوږدو کې له خپلې مور څخه ورک شو، مور يې ناصري لوري راوگرځېدله خو هلته يې خپل زوی پيدا نه کړ، بېرته بيت المقدس ته ستنه شوه درې ورځې وروسته يې د پوهانو او عالمانو په ټولگه کې وليد چې له هغوی سره د شريعت په اړه بحث کوي. (۲۲: ۲۱۵-۲۲۸).

حضرت عيسی عليه السلام له نورو پيغمبرانو څخه په توپير سره به (۳۰) کلنۍ کې پيغمبر شو، هغه د خپل دين تبليغ د هغو يهودانو په منځ کې پيل کړ چې ټول ژوند يې سر ترپايه بې لارېتوب نيولی وو. يهودان د اوږد وخت لپاره د پيغمبرانو له بلنې او رسالت څخه محروم او بې برخې پاتې وو، د حضرت موسی عليه السلام دين يې هم هېر کړی وو او د ناوړو عادتونو او دودو دستور په تکل کې وو. حضرت عيسی عليه السلام ته د الله جل جلاله لخوا امر وشو چې هغه بې لارېتوبونه او خرافات اصلاح کړي چې يهودانو د حضرت موسی عليه السلام په دين کې ورزيات کړي دي. او په همدې توگه خپل دين او شريعت هغوی ته وړاندې کړي. خو دغه پاک نبي د يهودانو له خوا له سختې دښمنۍ سره سره ترديد او ډېر وزورول شو. تر دې حده چې ټول يهودي پوهان او کاهنان سره راغونډ شول ترڅو د ده له تبليغ څخه مخنيوي وکړي او د هغه د وژلو لارې چارې يې برابرې کړې هغوی بيلاطس التبتي «رومی واکمن» ته چې په فلسطين کې يې ژوند کوه، شکايت وکړ، او په ښکاره يې ورته داسې سرليک ورکړ چې عيسی عليه السلام

غواړي حکومت نسکور کړي او پر يهودانو واکمني وکړي. رومي واکمن وپتيله چې هغه رابښکيل او په داريې وزړوي. حضرت عيسى (عليه السلام) د واکمن له دې تصميم څخه خبر شو. ځان يې پټ کړ. بيا يې له خپلو حواريونو سره چې (۱۲) تنه وو غونډه جوړه کړه. تر غونډې وروسته له حواريونو څخه يو چې يهوذا الاسخر يوي نومېده او يو خاين او منافق سړی وو د حضرت پيغمبر (عليه السلام) پښخای يې رومي واکمن ته وښوده، پوليس هغه ځای ته راغی هلته د الله جل جلاله په امر سره د يهوذا خبره د حضرت

عيسى (عليه السلام) د خبرې په شان واوښته، هغوی يهوذا د حضرت عيسى (عليه السلام) په نوم له ځان سره بوته، يهوذا چې هر څومره چيغې او شورما شور وکړ چې زه عيسى نه يم بلکې يهوذا يم خو چايي خبره نه اورېدله. يهوذا يې په سولۍ (صليب) وڅېړاوه. او د الله جل جلاله حضرت عيسى (عليه السلام) خپل ځان څخه پورته کړ قرآن کریم په دې اړه داسې څرگندونه

کوي: «وَبِكْفَرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ هُتِنًا عَظِيمًا ﴿٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ هُمُ وَإِنَّ الَّذِينَ اٰخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مَا هُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿٥٧﴾ بَل رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا» (1: النساء، 156-158)

ژباړه: او بيا دوی په کفر کې وړاندې لاړل او پر «بي بي» مريم يې لوی بهتان ولگوه او پخپله يې ووې چې موږ مسيح د مريم زوی عيسى چې د خداى رسول دى، وژلى دى حال دا چې نه يې وژلى وو او نه يې په سولۍ کړى وو بلکې خبرې پرې شکمنه شوې ده او چا چې په دې اړه اختلاف کړى وو هغوی ټول په شک کې پراته دي. (دوى په اصل معامله هېڅ علم نشته، تش په گومان پسې روان دي او دوى هغه (حضرت عيسى (عليه السلام)) يقيناً نه دى وژلى. بلکې الله تعالى ځان ته څېړولى دى. او الله تعالى په هر چا غالب مهربان دى.)

حضرت عيسى علي السلام دين او شريعت:

لکه څنگه چې په تېر لوست کې ذکر شو د هر دين لپاره يوازینی ډاډمنه مرجع د نوموړي دين اړوند کتاب دی. چې موږ کولی شو د هغه دين په اړه له کتاب څخه يې معلومات تر لاسه کړو. خو هغه الهي کتاب چې د حضرت عيسى عليه السلام دين پورې اړوند دی او کومه لاسوهنه او بدلون په کې نه وي راغلی له موږ سره شتون نه لري او اوسني د مسيحيت اناجيل (د انجيل کتابونه) د اعتبار وړ نه دي او موږ د هغو له مخې د حضرت عيسى عليه السلام دين او شريعت نه شو پېژندلی. نو يوازینی ډاډمنه مرجع او ماخذ په دې اړه همدا زموږ خپل اسلامي ماخذ دی. د حضرت عيسى عليه السلام دين هم د اسلام سپېڅلي دين د واحد، حي، قادر، عالم، مريد، متکلم، سمیع، بصير، او د مخلوقاتو او حوادثو له ټولو صفاتو څخه پاک او مبری الله جل و علا پر شتون عقیده لري. همدا راز د ملايکه وو، سماوی کتابونو او صحيفو، الهي پيغمبرانو، د آخرت پر ورځ، د خير او شر پر اندازې (چې د الله لخوا دي)، قضا او قدر پر شتون معتقد دی. په دې دين کې هم د ټولو سماوی اديانو پر اصولو عقیده شته لکه د شياطينو، پيريانو، قلم اروا (روح)، عرش، کوسي او د دين پر نورو اصولو عقیده لرل. د حضرت عيسى عليه السلام دين بېلا بېلې برخې درلودې لکه عبادتونه معاملې، شخصي حالات، د ميراث نظام، د ذبايحو نظام، حلال او حرام، د عقوبتونو (عذابونو) نظام او نور شرعي نظامونه خو بايد ووايو چې د حضرت عيسى عليه السلام دين په اصولو او ارکانو کې د اسلام سپېڅلي دين سره هېڅ توپير نه لري. بلکې له اسلام سره واحد بشپړ اعتقادي نظام لري. يوازې د دين په فروعاتو او بېلا بېلو عملي احکامو کې د اسلام مبارک دين سره توپير لري. او دا توپير په هر سماوي دين کې تر سترگو کېږي، د دې لامل هماغه د وخت او ځای غوښتنې او تقاضاوې دي چې په هر سماوي دين کې له بل سماوي دين سره توپير مومي. (۲۵۲ : ۱۶).

د مسيحيت دين تاريخي پس منظر او اوسني حالت

د مسيحيت دين اوسنی حالت د هغو تعليماتو لاسته راوړنه ده چې د اوسني تحريف شوي انجيل څخه منځته راځي. انجيل عبري کلمه ده چې د (زېري) معنا ورکوي. د اوسنيو تحريف شويو انجيلونو په منځ کې ډېر اختلاف دی او دا پخپله د دې بنسټګرانو پورې تړلي دي چې هېڅ يو يې اصلي انجيل نه دی يعنې هغه اصلي انجيل چې حضرت عيسی (عليه السلام) ته نازل شوی دی. اوس د مسيحيت په نړۍ کې څلور ډوله انجيل شتون لري او د مولفينو او ليکوالانو په نامه سره يادېږي چې پوځي انجيل، لوقا انجيل متی انجيل، مرقس انجيل دي. يو بل انجيل هم د برنابا انجيل په نامه شته چې مسيحي کليسا تر اوسه په رسميت نه دی پېژندلی. د مسيحيت د راڅرګندېدو په لومړي سر کې کليسا (دیني ټولنې) د يوې غير روحاني ټولنې په ترڅ کې منځ ته راغله. دا ټولنه له يو شمېر بني اسرائيلو څخه رغېدل وه چې د حضرت عيسی (عليه السلام) بېرته راستنېدو په هيله يې ژوند کوه. (۳۴ : ۳۶).

په تاريخي لحاظ هغه څه چې د مسيحيت څېړونکي سرليک ټاکي، د مسيحيت دين د يهوديت دين او يوناني فلسفې په اساس پرمختګ کړی دی. او په څلورمې پېړۍ کې (۳۱۲ م) لومړي کستانين د مسيحيت پر دين ايمان راوړي، هغه د روم امپراتور وو، د ده ايمان راوړل د دې لامل ګرځي چې نوموړی دين په اروپا کې خورا پراختيا ومومي. (۱۹ : ۴۳۵).

د لومړي ځل لپاره دغه دين په (۱۱) ميلادي پېړۍ کې په دوو برخو لوبديځ کاتوليک او ختيځ ارتودوکس بېلېږي. چې لومړۍ څانګې په لوبديځې امپراتورۍ (ايتاليا) او دويمې څانګې په ختيځې امپراتورۍ (ترکيې) کې نفوذ کوي. د دې بېلېدو لامل دا وو چې ارتدکس مسيحيانو روح القدس (جبرائيل) له «پلار» «الله» څخه بېل ګڼه او هم يې د بي بي مريم بې ساری حامله کېدل، د برزخ شتون او د کليسا د مشرانو سپېڅلتيا له اشتباه او خطا څخه په بشپړه توګه ردوله، په داسې حال کې چې د ايتاليا

کاتولیک مسیحیانو روح القدس له پلار (اب) یا زوی د حضرت عیسی عليه السلام څخه بېل کتلی او همدا راز په درې نورو موضوعاتو هم د ارتدکس مسیحیانو پر خلاف معتقد وو. کلیسا او مسیحي پاپ په منځنیو پېړیو (له ۵ پېړۍ څخه تر ۱۵) میلادي پېړۍ پورې) کې ډېر واک تر لاسه کړ او د اروپا د ژوندانه په ټولو برخو ټولنیزو، سیاسي او اقتصادي کتنو باندې سیوری خپور کړی وو. دغه نه زغمونکي حالت له یوې خوا د نویو پوهنو او فنونو پرمختګ په تپه ودروله او له بلې خوا له لسګونو نورو لاملونو سره د دې سبب شو چې د کلیسا او پاپ په وړاندې بیاوړې نیوکې را څرګندې او د پروتستانو لپاره د بېلا بېلو فرقو د پیداکېدو زمینه برابره شي. (۱۵ : ۲۷۰ - ۲۷۱).

ځینو کاتولیک عیسویانو دغه نیوکې ونه شوی زغملی او ویې پتیلله چې اروپا پرېوږدي او امریکا ته ولاړ شي او ځینې نور یې د اعتراض کوونکو له خوا ووژل شول.

اعتراض کوونکو غوښتل چې د دغو مشرانو له نامحدوده قوت څخه کم کړی شي. د علمي حقیقتونو تر لاسه کول د آزادې تجربې او له هر ډول مذهبي تعصب څخه پاکې څېړنې له لارې وشي. د عیسویت دیني متون تر آزادې څېړنې لاندې ونیول شي او د کلیسا د مشرانو له شخصي او غرضي تاویلونو څخه خلاصی ومومي.

په وروستیو پېړیو کې مسیحي دین په زیاتو فرقو ووېشل شو، لکه د متدستانو فرقه، د مورمانانو فرقه، د انسان پالونکو فرقه، د مسیح پوهنې پلویانو فرقه او نور.

د عیسوي دین او سنی عقیدې

- په درېګونو اقایمو (اقانیم ثلاثه) (اب) ابن او روح القدس) باندې عقیده لرل د مسیحیانو (عیسویانو) په اند الله جل جلاله په اب (پلار) تعبیرې عیسی عليه السلام په ابن (زوی) او جبرائیل عليه السلام په (روح القدس) چې له اب یا ابن څخه جلا شوی دی.
- عقیده پر دې چې د قیامت په ورځ الهي محاسبه حضرت عیسی عليه السلام ته سپارل کېږي که څه هم د هغه په طبیعت کې یو څه بشریت شتون لري. چې هغه په دې

توانېږي چې دغه محاسبه تر سره کړي.

— همدا راز پر دې عقیده لرل چې حضرت عیسیٰ عليه السلام د حضرت آدم عليه السلام او نورو انسانانو د ګناه له کبله به خپله خوښه په سولۍ وخته او الله جل جلاله خپل یوازینی زوی د نورو انسانانو د ګناهګانو لپاره قرباني کړ. هغه ښخ شو او تر درې ورځو وروسته راپورته شو او آسمان لوري ولاړ.

— د تسبیح او شعر په ډول د لمانځه اداء کول چې شمېر یې معلوم نه دی. او د سهار او ماښام لمانځه لپاره ټینگار شوی دی.

— عقیده لرل پر روژه نیولو له غوښو او غوړو خواړو څخه البته یوازې له سبزیجاتو څخه ګټه اخیستی شي.

— د صلیب (سولۍ) پر سپیڅلتیا عقیده لرل چې د عیسویت نښه ده.

— د تعمید پر غسل (د عیسویانو ځانګړی غسل) عقیده لرل چې له ګناهونو څخه د پاکېدو د وسیلې په توګه وي.

— د سرکوزي د غوښې په حلالوالي عقیده لرل.

— د نرینه وو ماشومانو د ختنې په حراموالي عقیده لرل.

— د سود خوړلو او شراب څښلو په حلال والي عقیده لرل.

— په ګناهګانو اعتراف کول ترڅو جزای یې له شخص څخه ساقطه او لرې شي.

— په طلاق ورکولو عقیده لرل په داسې حال کې چې ښځې زنا کړې وي، او دویم ځل واده ورته روا نه دی.

— پر رهبانیت او له واده کولو څخه ځان ساتلو عقیده لرل، په ځانګړي ډول دیني رهبران او مشرانو لپاره. په عیسویت کې د ښځو تعدد نشته او یوازې له یوې

- نسخې سره بايد واده وشي.
- د ارتداد په منع عقیده لرل.
- له کلیسا له خوا د بڅښنې د کارتونو پر پلورلو عقیده لرل.
- د مسیحي توکم پر زیاتوالي عقیده لرل.
- د شرابو او هغو خوړو پر حلالوالي او بدلون پر هغو خوړو چې د اپریل په (۱۴)
(له مصریانو څخه د بني اسراییلو د ژغورنې ورځ) کې خوړل کېږي. البته د
حضرت عیسیٰ عليه السلام په وینې او غوښې سره، په دې معنا چې د هغه تعلیمات یې تر
لاسه کړي دي.

پوښتنې

1. حضرت مريم عليها السلام د نسب او ماشومتوب دورې په اړه معلومات راكړئ.
2. بي بي حضرت مريم د حمل او د ماشوم د زېږېدو جريان د آيتونو په رڼا كې څرگند كړئ.
3. حضرت عيسى عليه السلام مخكې له بعثت څخه د ژوند پېښې په لنډه توگه ذكر كړئ.
4. هغه آيت شريف چې تاسې د حضرت عيسى عليه السلام د پورته تلو په اړه تلاوت كړئ، تفسير او تحليل كړئ.
5. حضرت عيسى عليه السلام دين او شريعت د اسلامي منابعو په رڼا كې څرگند كړئ.
6. د عيسويت اوسني انجيلونه ونوموئ او د هغو د محتوااتو په اړه گروپي بحث وكړئ.
7. د مسيحيت (عيسويت) دين تاريخي پس منظر تر ننني عصر پورې په لنډه توگه تشرېح كړئ.
8. د پروتستانو مهمه نيوكې په ټولگې كې تر بحث لاندې ونيسي.
9. د اوسني مسيحيت مهم عقايد په لنډه توگه ذكر كړئ.
10. د مسيحيت دين د تثليث په اړه يوازې دوې مقالې وگڼئ.

دریٲم ٲیرکی

د اسلام سپٲځلی دین

لومړۍ لوست

د جاهليت دورې عربانو د عقايدو څرنگوالی او د حضرت محمد

مصطفی صلی الله عليه وسلم څرگندېدل

دا لوست چې په دوو درسي ساعتونو کې تدریس شي.

موخې:

1. د جاهليت دورې عربانو د سيمه ييزو او ديني عقايدو تشریح.
2. د حضرت محمد ﷺ له نبوت څخه د مخکې او وروسته ژوند او حالت تشریح.
3. د اسلام ستر پيغمبر د رسالت د ځانگړنو تشریح او څرگندونه.

د جاهليت دورې عربانو د عقايدو څرنگوالی:

د جاهليت عربانو څخه موخه هماغه عربان دي چې د اسلام سپېڅلي دين تر ځلېدو د مخه يې په جزيرة العرب کې ژوند درلود. له اسلام څخه مخکې د عربو ديني عقيدې لکه چې په يهوديت دين کې تر بحث لاندې نيول کېږي، د لومړنيو دښتي باندېه چيانو او ساميانو د عقايدو اوښتي بڼه ده.

جزيرة العرب چې يوه پراخه سيمه گڼل کېږي په خپلې هرې کونډې کې ډول ډول عقايد لري. د بېلگې په توگه په سويل عربستان کې صابيانو ژوند کوه چې د ستورو نمانځنه او عبادت کوي او سپوږمۍ د دې عبادت په مرکز کې ځای لري او په يقين سره ويلی شو چې دا ډول عبادت بابلي او زرتشتي ريشه لري. د عربستان په تجارتي سيمو کې چې د يهودانو او نصاراوو تگ راتگ په هغه ځای کې ډېر وو، ديني عقايدو يې په عربو کې ډېر نفوذ درلود. څرنگه چې دوی په تاريخي لحاظ د الهي انبياء وو او

سماوي اديانو درلودونکي وو په همدې اساس يې د بومي او اصلي عربانو پام ځانته اړولی وو. د هغه وخت زیاترو عربانو، که ښاريان وو یا باندېه چيان ټولو د خپلې سیمې ارباب الانواعو عبادت کوه، دا ارباب الانواع چې د دوی د خپل ذهن زېږنده دي بنځینه او نارینه دواړه جنسونه لري. او هرې قبیلې له دې ډول ارباب الانواعو څخه ځانته ځانگړي گڼل او د هغه عبادت به يې کوه. (۱۵: ۴۷۸-۴۷۹).

مکې په هغه وخت کې درې مشهوره رب النوع درلودل چې درېواړه يې مونث تصور شوي دي: اللات د لمر رب النوع، منات د وخت او برخليک رب النوع، العزی د هغه ستوري رب النوع چې پرونیوس (ناهید) باندې لږکې غوندې عقیده ازانگه کوي (منعکسوي) د جاهلیت عربانو له دغو ارباب الانواعو بتان جوړ کړي وو چې د خدای د لویو یا بنات په نامه يې یادول. هغوی د خدای په اړه یو مبهم تصور هم درلود په ځانگړې توگه د قریشو قبيله چې حضرت رسول الله ﷺ ورپورې اړوند دی.

د دې لویو ارباب الانواعو ترڅنگ دوی ځینو نامرېي او د نه لیدلو وړ وجوداتو ته هم احترام درلود او عقیده يې پرې کوله. لکه، ملایکې، پریانې او پریان. خو په دې موجوداتو کې توپیرونه وو، د بېلگې په توگه ملایکه معصوم او پاک طبیعت موجودات وو چې له انسانانو سره يې د ښو چارو په ترسره کولو کې مرسته کوله. پریانو له انساني عالم څخه بهر د وړو ماشومانو په بڼه په خپل ځانگړي عالم کې ژوند کوه او د ملایکو په څېر د ښو اخلاقو خاوندان وو، په نېکو کارونو کې يې مرسته کوله خو پریان داسې نه دي، هغوی په ځنگلونو، دښتو او خرابه وو کې ژوند کوه او د شیطانانو په څېر يې تل انسانانو ته زیان رسوه پریانو د جاهلیت دورې عربانو په منځ کې خورا وېره او وحشت پیدا کړی وو. او انسانانو کوښښ کوه چې د هغو له سر څخه ځانونه وساتي، سره له دې چې ځینو يې ځان توانمند گڼه چې په پریانو کې نفوذ وکړي او

هغوی ځان ته تابع کړي او له دې لارې لرې ځایونه ته سفر وکړي چې پټې خزاني وربښکاره او د ښه او نېکمرغه ژوند زمینه ورته برابره کړي. د جاهلیت دورې عربانو پر یو بل موجود د «غول» په نامه هم عقیده لرله چې تل په څوکې وو او غوښتل یې چې انسانانو ته زیان ورسوي ان هغه مړ کړي او له وینې او غوښې څخه ګټه واخلي. (۱۸ : ۶۷).

د جاهلیت دورې په عربانو کې پر یو ډول «آني میسم» هم عقیده لیدل کېږي. هغوی له ځینو موجوداتو څخه د خبیثه اروا وو په نامه کرکه کوله خو د ځینو جګو جګو ګټونو، د تېرو ډېری د وتلو ستونز په بڼه، د رڼو اوبو چینې، د ژورو سمخو، او ځینو ونو نمانځنه یې کوله او هغه یې سپېڅلي ګڼل. همدا راز د دښتو پر یو ډول هوسیو، لېوانو، اوبسانو او عقابانو یې هم عقیده لیدل شوې ده. سربېره پردې په مکه مکرمه کې توره تیږه (حجر الاسود) هم په ځانګړي ډول نمانځل کېده.

د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم څرگندېدل:

«مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ» وَكَانَ

اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا» (۱: الاحزاب، 40) حضرت رسول الله ﷺ د عبدالله زوی د

عبدال مطلب لمسی او د هاشم کړوسی دی. هغه د سمې نکاح پر اساس چې له اسلامي نکاح سره ورته والی لري نړۍ ته سترګې وغړولې، لکه څرنګه حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها روایت کړې چې ستر پیغمبر ﷺ وفرمایل: «زه له نکاح څخه زېږېدل یم، نه له زنا څخه».

حضرت محمد ﷺ د تي رودلو پړاو کې حضرت حلیمه سعدیې له ځان سره بوت او دوه کاله یې ورته شېدې ورکړې. یوه ورځ چې رسول الله ﷺ له خپلو رضاعي ورونو سره د رمې پر پیولو بوخت وو د دوو پرنستو له خوا چې سپینې جامې یې په غاړه وې شق الصدر شو او د شیطان برخه چې د تور رنګه وینې برغډه ده ترې لرې شوه، دغه پېښه د هغه په درې کلنۍ کې شوې ده. (۴۱ : ۱۱۰).

هغه تر ۵ کلنۍ پورې یې بي حلیمې سره پاتې شو، مور یې بي بی آمنه د حضرت محمد ﷺ په «۶» کلنۍ او نیکه یې عبدال مطلب د هغه په اته کلنۍ کې له نړۍ څخه سترګې پټې کړې په دې توګه یې حضانت او پالنه تره (ابوطالب) په غاړه واخیسته بیا په دولس کلنۍ کې له خپل تره سره د تجارت لپاره شام ته ځي، د لارې په اوږدو کې له نصراني راهب (بحیرا) سره مخامخېږي او د هغه د نبوت ځینې نښې نښانې د نوموړي راهب له لورې را څرګندېږي. تر دې وروسته رسول الله ﷺ شپونټوب غوره کړ چې په دې کار کې له ژورو فکرونو سره مل وو.

هغه د خدیجې د جوپې په سر کې چې یوه شتمنه مېرمن وه شام ته ولاړ او د بېرته راستنېدو پر مهال په ۲۵ کلنۍ کې یې له هغې سره واده وکړ. حضرت محمد ﷺ هر

کال د رمضان په مياشت کې د (حرا) غارته ته چې د مکه مکرمې په شمال کې واقع دی او هلته په تفکر، تأمل او عبادت بوختېده. به څلوېښت کلنۍ کې په الهي رسالت مبعوث شو او لومړني آيتونه «أَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ أَلَمْ يَكُنْ الْأَكْرَمُ ﴿٣﴾ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ

يَعْلَمُ ﴿٥﴾» (١: العلق ١-٥) ورته نازل شول. او د اسلام سپېڅلي دين د خپرولو او د

الله د کلمې د اوچتولو لپاره يې د جاهليت دورې عربانو او مشرکانو پر وړاندې پاڅون وکړ. د اسلام د پيغمبر (١٣) کاله عمر په مکه مکرمې کې تېر شو تر هغې چې الله ﷺ ورته د مکې پرېښودلو او مدينه منورې ته د هجرت کولو امر وکړ. مدينه منوره هغه وخت د «يثرب» په نامه يادېده. (١٣: ٣١-٣٣). د حضرت محمد ﷺ هجرت له مشرکينو څخه د وېرې له کبله نه بلکې د الله ﷻ د امر په اساس وو. رسول کریم ﷺ مدينه منوره د اسلام سپېڅلي دين د نشر او خپرولو مرکز وټاکله او د يو اسلامي دولت د پياوړو ستونو بنسټ يې په کې کېښود، په مدينه منوره کې يې دعوت (١٠) کاله دوام وکړ او په (١١) هجري کال (٦٣٢م) په (٦٣) کلنۍ کې وروسته له دې چې خپل رسالت ته يې د اکمال او پای پکې کېښود، له دې نړۍ څخه سترگې پټې کړې. (١١: ١٤٩).

حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د رسالت ځانگړنې:

که د حضرت محمد ﷺ رسالت ته ژور فکر او دقت وشي په ښکاره ډول معلومېږي چې دغه رسالت یو شمېر داسې ځانگړنې لري چې د مخکینیو پیغمبرانو په رسالت کې شتون نه لري او د همدغو ځانگړنو په پام کې نیولو سره ویلی شو چې د اسلام ستر پیغمبر رسالت د نورو رسالتونو په پرتله په لوړه مستوی پروت دی. چې موږ دلته د دغو ځانگړنو تر ټولو مهم په لنډیز سره را اخلو:

د دې رسالت ټولیزوالی:

کله چې د مخکینیو پیغمبرانو د رسالت په اړه آیتونه وگورو نو راڅرگندېږي چې له دغو رسالتونو څخه هریو یې یو ځانگړی ملت او امت ته ځانگړې شوی او اړوند پیغمبر ته یې وراستول شوی دی او ان لیدل کېږي چې په یوه وخت او عصر کې دوه پیغمبران د الهي احکامو د تبلیغ لپاره په کار بوخت دي. لکه د حضرت ﷺ او حضرت لوط علیهما السلام رسالت چې دواړه بېلا بېلو قومونو او بېلا بېلو ښارونو ته په یوه وخت کې مبعوث شوي دي چې پر دې حقیقت لاندې آیتونه هم دلالت کوي:

«وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَأَتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرُمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ» (1: الروم، 47). او:

«لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ» (1: الاعراف، 59) او: «وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ» (1: المائدة، 20).

خو کله چې د حضرت سرور کلمات محمد ﷺ رسالت وینو څرگندېږي چې دغه رسالت د ټولیزوالی او عمومیت ځانگړنه لري او ټولو خلکو، سپین او تور، عرب او غیر عرب، ان پېریانو، او د ځمکې هرې گونې پورې، د پیغمبر ﷺ په وخت او تر هغه وروسته وختونو او ټولو زمانو ان د قیامت تر پیلېدو پورې اړوندېږي. لکه څرنگه چې دغه آیتون

پر پورته مطلب په څرګند ډول سره دلالت کوي: «قُلْ يَتَّيْهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي.....» (1: الاعراف، 158) او: «وَمَا أَرْسَلْتُكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ» ﴿٢٨﴾

(1: سباء، 28). نبوی احادیث هم دا حقیقت ښکاره کوي چې د اسلام پیغمبر د ټولو امتیانو او ملتونو پیغمبر دی که د هغه د را څرګندېدو په عصر کې وي یا تر هغه وروسته، بله دا چې هغه څه چې د اسلام له دین څخه په ښکاره ډول معلومېږي ټولو امتیانو ته د دغه رسالت پر عمومیت دلالت کوي او څوک چې د حضرت محمد ﷺ د رسالت له عمومیت څخه منکرېږي هغه کافر دی. محمدي رسالت نه یوازې انسانانو پورې اړوند دی بلکې دغه رسالت پېریانو ته هم ځیر دی. له همدې کبله یو شمېر پېریانو د حضرت محمد ﷺ د ژوند پر مهال د هغه پر رسالت ایمان راوړی وو. لکه څرنګه چې قرآن کریم په دې اړه فرمایي: «قُلْ أَوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا ﴿١﴾ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَن نُّشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ﴿٢﴾» (1: الجن، 1-2).

د دې رسالت شامل والی:

د محمدي رسالت بله ځانګړنه د هغه شاملوالی دی، دا رسالت یوازې د ژوند یو اړخ په برکې نه نیسي بلکې د ژوند ټول اړخونه او بعدونه په کې شاملېږي، دا رسالت د انسان په دنیوی او اخروي چارو کې شامل دی که د دغه رسالت احکام عملی شي او انسان یې اطاعت وکړي په یقین سره ویلی شو چې د دنیا او آخرت نېکمرغي ور په برخه کېږي همدا راز که انساني ټولنې د کل په توګه د محمدي رسالت احکام او چارې د خپل ژوندانه په بېلا بېلو ابعادو کې عملي کړي بې له شکه به دنیوي ارامتیا

او اخروي نېکمرغي ور په برخه شي. له آيتونو او نبوي حديثونو څخه په ښکاره توګه پوهېدای شو چې دغه رسالت په عقيدوي، اخلاقي او عملي احکامو کې شامل دی.

محمدي صلی الله عليه وسلم رسالت د ټولو رسالتونو پای دی:

حضرت محمد ﷺ خاتم الانبياء او مرسلين دی او رسالت يې د ټولو سماوي رسالتونو پای دی، تر هغه وروسته هېڅ رسول شتون نه لري. او هېڅ سماوي شريعت له اسلام څخه وروسته نه څرګندېږي، په دغه مطلب باور لرل د اسلام دين له اصولو څخه دي، منکر يې کافر او د اسلام له دايرې څخه بهر دی. قرآن کریم، معتمد احاديث او د سلف او خلق مسلمانانو اجماع پرې دلالت لري. همدا راز د اسلامي شريعت او دين د بالفعل او بالقوې مطابقت پياوړتيا شتون د هر عصر، وخت او هر ډول چاپيريال شرايطو سره د هغه دين پر تلپانې والي او دوام ډېر ښه دليل دی.

محمدي صلی الله عليه وسلم رسالت بله ځانګړنه د هغه ناسخ والی دی

هر سماوي رسالت دوه ډوله چارې لري: يو اعتقادي چارې او بل تشريعي او عملي چارې، اعتقادي چارې ثابت او تغيير نه منونکي حقيقتونه دی، دا چارې تر نسخ، بدلون او تغيير لاندې نه راځي. حضرت ابراهيم عليه السلام چې کومو ديني عقايدو ته خلک رابلل هماغه عقايد دي چې حضرت موسى عليه السلام، حضرت محمد ﷺ او ټولو نبیانو عليه السلام خلک او خپل قومونه ورته بلل خو سرچېه عملي او تشريعي چارې د مکلف انسان په تصرفاتو پورې اړوندېږي لکه عبادت، واده، عقود، د انساني اړيکو تنظيم او داسې نور دغه چارې تر تغيير او بدلون لاندې راغلي او څرنگه چې د زماني او چاپيريال شرايطو له بدلون او تحول سره د انسانانو چارې هم تحول او بدلون مومي، نو د دغو چارو له بدلون سره عملي او تشريعي احکام هم بدلېږي.

په مخکينيو سماوي شريعتونو کې د يوه شريعت احکامو له بل سره توپير درلود او د يو نوي شرعي دليل په راتلو سره مخکينی شرعي حکم له منځه ته، دا بې له نسخ

څخه بل شی نه دی: (۱۶ : ۳۴۵). کله چې د انبیاء وو د سالار رسالت څرگند شو ټول مخکیني سماوي شریعتونه یې له اعتبار څخه ساقط کړل. دا رسالت او شریعت تر ټولو سماوي شریعتونو څخه بشپړ دی، د بشري ټولنو ستونزې او اړتیاوې په هر ډول چاپېریال او زماني شرایطو کې حل او له منځه وړي نو د دې وړتیا لري چې د ټولو مخکینيو سماوي شریعتونو ناسخ شي او د سماوي اکمل او بشپړونکي رسالت او شریعت په توګه د قیامت تر را رسېدو پورې تلپاتې او دایمي وي.

پوښتنې

1. د جاهليت دورې عربانو له ديني عقايدو څخه ځينې نژدې سيمې هم اغېزمنې وې، تاسې دغه مستورد عقايد په لنډه توگه څرگند كړئ.
2. د جاهليت دورې عربانو په اعتقاداتو كې نامرېي موجودات هم وو تاسې يې يوازې نوم واخلي.
3. حضرت محمد ﷺ تر نبوت د مخه او وروسته ژوند په اړه په لنډيز سره معلومات وركړئ.
4. حضرت محمد ﷺ د ژوند پېښې په لنډيز سره وشمېرئ.
5. څرنگه ثابتولی شئ چې زموږ د پيغمبر ﷺ رسالت د ټوليزوالی ځانگړنه لري؟
6. حضرت محمد ﷺ د رسالت شاملوالی په لنډه توگه په څو جملو كې ذكر كړئ.
7. د اسلام سپېڅلي دين د ناسخيت او د رسالت د خاتميت مس ئاه له دليلونو سره واضحه كړئ.
8. هغه آيتونه چې په دې درس كې قصداً نه دي ژباړل شوي له معتبرو تفسيرونو څخه په گټې اخيستې سره تفسير او وژباړئ.
9. له سيمه ييزو كتابتونونو څخه په استفادې سره د دې لوست په اړه لنډې مقالې وليكئ.

دويم لوست

قران کریم

دا لوست دې په دوو درسيو ساءتونو کې تر درې س شې.

موخې:

1. د قرآن کریم د لنډې معرفي په اړه د مهارت تر لاسه کول.
2. د قرآن کریم د لفظي اعجاز د اثبات په اړه د مهارت تر لاسه کول.
3. د قرآن کریم د علمي او معنوي اعجاز د اثبات په اړه د مهارت تر لاسه کول.

د قران کریم لنډه پېژندنه:

د «قرآن» کلمې د ریشې په د ژبپوهانو په اند ډېر اختلاف شتون لري خو په هر صورت قرآن د قراحت شوي ټولگې په معنا دی چې د متعدو آیتونو له ټولگې څخه سورتونه جوړ شوي دي. د دې سورو شمېر (۱۱۴) ته رسېږي چې ځینې یې مکي (په مکه کې نازل شوي) او ځینې نور یې مدني (په مدینه کې نازل شوي) دي. دا کتاب په عربي ژبې لیکل شوی او بېلا بېل اعتقادي، اخلاقي جزایي او مدني احکام، عبادتونه، کیسې او بېلگې په کې شتون لري. قرآن کریم په ټولیز ډول له لوح محفوظ څخه د نړۍ لومړي آسمان ته نازل شوی او بیا له اړتیا سره سم په بېلا بېلو مواقعو کې په متعدو وقفو سره لږ لږ ځلنده ځلنده حضرت محمد ﷺ ته په ۲۳ کالو کې نازل شوی دی قرآن کریم حضرت محمد ﷺ ته چې لیک او لوست یې هم نه شو کولی په داسې وخت کې نازل شو چې فصاحت، بلاغت، شعر او ادبیاتو ډېر وده کړې وه. دا پخپله د دې کتاب پر الهي توب ښکاره دلیل دی چې په فصاحت او بلاغت کې د کمال تر حده رسېدلی دی. او د وخت هېڅ یو بلیغ او فصیح ونشو کړی چې یو څو آیتونه د قرآن د آیتونو په شان راوړي نو څرنگه ممکنه ده چې دا د

یو امی او نالوستي جوړونه او لیکنه وي، لکه چې قرآن کریم په دې اړه فرمایي:

«وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ۖ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ» (1: البقر، 23-24).

قرآن کریم د حضرت محمد ﷺ په ژوند کې راجمع شوی دی، کله چې قرآني آیتونه په یو ځانګړي مناسبت نازلېدل او د ستر پیغمبر ﷺ له لوري تلاوتېدل، د وحی کاتبانو چې شمېر یې ۱۸ تنو ته رسېده ډېر ژر په یې هغه لیکله، حضرت علي بن ابی طالب، عبدالله بن مسعود، زید بن ثابت او معاذ بن جبل د وحی له مشهورو کاتبانو یا لیکونکو څخه ګڼل کېږي چې د دغه سماوي کتاب آیتونه یې پر بېلا بېلو موادو کښل، لکه د ژویو پوټکي، د اوبښ د اوږې هلووکی د خرما پاڼه، آواري تیرې او داسې نور. د جاهلیت دورې عربانو په لومړیو سرکې د الله ﷻ دا کتاب ونه منه، او هغه یې سحر یا شعر ګڼه خو د اسلام پیغمبر ﷺ هغوی د قرآن په شان خبرو راوړلو ته رابلل مګر هېڅ یو له هغو څخه د قرآن په شان آیتونو په راوړلو ته رابلل مګر هېڅ یو له هغو څخه د قرآن په شان آیتونو په راوړلو د نه توانېد، ځینو یې په دې اړه خورا ډېر کوښښ هم وکړ چې وړه غوندې سوبه یې هم په برخه نه شوه، په دوی کې تر ټولو مشهور یې مسیلمة الکذاب، ابو الحسن بن یحی (چې په راوندی مشهورو)، ابوطیب او طلیحه بن خویلد وو. د قرآن کریم آخري **اوډون** د (ترتیب) او تنظیم د حضرت عثمان بن عفان رضی الله تعالی عنه په وخت کې تر سره شو. په دې **اوډون** کې لوی سورتونه د قرآن کریم په سر او وړه سورتونه یې په پای کې **اوډل** شوي دي او د فاتحي سورت له دې قاعدې څخه بهر دی. (۲۴: ۲۱۵).

د قرآن کریم اعجاز:

مخکینیو پیغمبرانو هم معجزې درلودې او د اسلام ستر پیغمبر ﷺ د قرآن کریم تر څنګ نورې معجزې هم درلودې خو دې ټولو معجزو له قرآن کریم سره توپیر درلود چې دغه توپیر په درېو لاندینیو مسألو کې ښه څرګندېږي: قرآن کریم د ځانګړې وخت او چاپېریال تابع نه دی، نورې ټولې معجزې د ځانګړې وخت او چاپېریال تابع په هماغه پیغمبر پورې اړوندې وې خو کله چې د معجزې د راپېښېدو وخت تېرېده، معجزو هم خپل اهمیت له لاسه ورکوه. قرآن کریم عقلي او اروايي (روحاني) معجزه ده، د مخکینیو پیغمبرانو معجزو ظاهري حواس تر خپل نفوذ او اغېزې لاندې راوستل خو د قرآن کریم مبارک آیتونه چې د عربي ژبې له الفبې او پیژندل شویو تورو څخه رامنځ ته شوي دي، داسې مفاهیم او حکمتونه لري چې نه یوازې پر ظاهري حواسو نفوذ لري بلکې انساني عقل، اروا او فکر هم تر اغېزې لاندې راولي. قرآن کریم خپل ځان معجزه راپېژندلي او خلک یې (تحدی) ته رابللي دي، قرآن کریم د مخکینیو پیغمبرانو د معجزو په شان نه دی چې پیغمبر باید د خپلې معجزې تر څنګ شتون ولري او خلک یې (تحدی) ته راولي بلکې هغه معجزه ده چې پخپله خبرې کوي او پخپله خلک له ځان سره مقابلې ته راغواړي. (تحدی) ته رابلل یوازې د پیغمبر ﷺ په وخت پوري محدود نه دي بلکې یو ټولیز او عام خطاب دی او د هغو کسانو په حال کې شامل دی چې قرآن کریم د الله ﷻ نه بلکې د خپل پیغمبر کلام ګڼي قرآن کریم د لفظ، معنی او مفهوم په لحاظ یوه دایمي او تلپاتې معجزه ده. موږ د دغه اعجاز یو څو بېلګې دلته را اخلو:

فصاحت او بلاغت:

د قرآن کریم فصاحت، بلاغت او اعجاز د دښمنانو له تورونو څخه په ښه توګه څرګندېږي، د اسلام دښمنانو پیغمبر ﷺ ته مجنون ویل ځکه چې د هغوی له ناحقو عبادتونو او عادتونو څخه یې بې فکره پیروی نه کوله همدا راز هغه یې شاعر ګڼه، په داسې حال کې چې شاعر نه وو. ځکه چې د قرآن کریم ښکلي او موزون آیتونه دومره اغېزمن او بوږنوونکي وو چې د هغه وخت تر ټولو پیاوړو شعرونو هم دومره اغېز نه درلود. نو هغوی ته یې له دې چې حضرت محمد ﷺ شاعر وګڼي بل کوم تعبير نه وو. پیغمبر ﷺ ته ساحر هم ویلې ځکه چې د قرآن کریم مبارکو آیتونو د هغوی د زامنو پر زړونو داسې منګولې لګولې چې له کور او مور او پلار څخه به بېلېدل. دغه توروڼه پخپله د دې ښکارندوی دي چې د قرآن کریم نفوذ دومره ښکاره او ژور دی او وو چې عادی چار نه شو ګټلای، هغوی ته د قرآن کریم د دغه تېز نفوذ پر وړاندې بله لار پاتې نه شوه یې له دې چې هغه سحر وګڼي.

د معنا ژورتیا او د الفاظو خوږوالی:

د نړۍ ادیبان یا پخپله جوړ کړو ادبي الفاظو ته پاملرنه کوي چې د معناګانو ښایست ترې قربانوي او یا هم خپلو ادبي معناګانو او مفاهیمو ته ځیر کېږي او د الفاظو ښایست ترې قربانوي او هغه کسان چې دواړه برخې (هغه هم په محدودې او نیمګړې کچه) په پام کې نیسي، شمېر یې خورا لږ دی خو قرآن عظیم الشان ستر علمي، حقوقي، ټولنیز، سیاسي او اخلاقي مفاهیم او محتویات په ښکلو الفاظو او ظریفو جمله بندیو سره د اعجاز په لوړې کچې کې ځای کړي دي.

قاطعیت او صراحت (څرگندتیا):

د ورځني ژوند په راشه درشه کې تجربه شوې، هغه کسان چې په قاطعیت او صراحت خبرې کوي تر هغو نورو چې ان څرگند او د انکار نه وړ واقعیتونه هم د وېرې په لفافه کې رانغاړي، د نورو د منلو او هر کلي وړ وي. دغه صفت په قرآن کریم کې په ډېره لوړه کچه لیدل کېږي. او د دین له دښمنانو سره له مجاملې او غوړه مالۍ څخه کار نه اخلي او په دې قاطع حکم کوي چې د هغوی نظر باطل دی.

له غیب څخه خبرول (اخبار):

قرآن کریم د هغو پېښو کیسه او وړاندوینه کوي چې د هغو د پېښېدو د وخت له تېرېدو څخه وروسته ثابتېږي. یو له دغو پېښو څخه د فارس په وړاندې د روم سوبه ده چې په الروم سورې کې راغلې ده.

د علمي حقیقتونو بیان:

سربېره پر دې چې قرآن کریم یو فصیح او بلیغ کلام دی، ژور مفاهیم روښانه الفاظ، قاطعیت، صراحت او څرگندتیا او له غیب څخه خبرتیا هم لري، په دې وروستیو کې بشر پر دې توانېدلی چې لږ غوندې حقیقتونه کشف او څرگند کړي. موږ دلته د دغو حقیقتونو یو څو بېلګې په لنډيز سره را اخلو چې قرآن کریم یې (۱۴) پېړۍ د منځه وړاندوینه او یادونه کړې ده.

الف- په نباتاتو کې زوجیت

کېدای شي دا تصور په خلکو کې له پخوا زمانو څخه شتون ولري چې نباتات هم ښځینه او نرینه جنسونه لري. خو هېڅوک په واقعي توګه نه پوهېدل چې د القاح عملیه به شینیلو کې د حیواناتو په څېر تر سره کېږي. «لینه» لومړنی نبات پیژندونکی اروپایي عالم په «۱۸» پېړۍ کې په دی علمي حقیقت وپوهېد چې د نرینه نبات

ځانګړي بلو دي د نبات په ماده برخې پاشل کېږي او د القاح عملیه ترسره کوي بیا د نبات تخمه بندېږي او د ګلانو تخم او مېوه منځ ته راځي، قرآن کریم د نباتاتو د زوجیت مسئله هغو وخت ویلې ده چې بشر یې هغه وخت تصور هم نه شو کولی:

«وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتَّى» (۱: طه، ۵۳). یا

دا آیت شریف «وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً» (۱: الحجر، ۲۲).

ب- د ځمکې جاذبه او د اجسامو ږنگېدل

مخکې له دې چې نیوتن د ځمکې د جاذبه قوې پر اساس د اجسامو ږنگېدل کشف کړي. خلک لږ لږ پر دې پوهېدل چې د ځمکې په منځ کې داسې یو نامرېي قدرت شته چې ټول شيان خپل ځان لوري راکشوي خو نیوتن په دې اړه پراخ معلومات وړاندې کړل او بیا وویل شول چې دغه قانون پر ټولو کړو، ستورو او سیارو تسلط لري او آن دوه ګوچنۍ او بې کچې ذرې هم لري. خو قرآن کریم تر نیوتن زر کاله د مخه په ښکاره توګه دې علمي حقیقت ته داسې **نغوته** کړې ده: «اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ» (۱: الرعد، ۲) او یا دا په مبارک آیت: «وَكُلُّ فِي فَلَكَ يُسَبِّحُونَ» (۱: یس، ۴۰).

ج- طبي حقیقتونه

په قرآن کریم کې داسې ډېر حقیقتونه راغلي چې د ټولو یادونه په دې کتاب کې نه شي کېدای، دلته یوازې ځینو بېلګو ته نغوته کوو: ډېرو غیر مسلمانانو دا نه شوه منلی چې د مذکر او مونث جنس په ټاکنه کې د پلار جنین اساسي ونډه لري خو په دې وروستیو کې ثابته شوه چې جنسي کروموزومونه په ښځینه وو کې (X-X) او په نرینه

وو کې (X-Y) دي چې (X) د ښځينه جنس کروموزومونه او (Y) د نرينه جنس کروموزومونه لېږدوي. چې د نرينه (X) د ښځينه له (X) سره مونث جنس او د نرينه (Y) د ښځينه له (X) سره مذکر جنس رامنځته کوي.

قرآن کریم دغه علمي حقيقت چې الله ﷻ دوه جفته (مذکر او مونث) د نرينه وو له نطفې څخه پيدا کړي دي، په دې ډول څرګندوي: «وَأَنَّهُ خَلَقَ الذَّكَرَ

وَالْأُنثَى ﴿٤٥﴾ مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا تُمْنَى ﴿٤٦﴾» (1: النجم، 45 - 46)، بله دا چې د

ډاکټرانو د معلوماتو پر اساس، دا د انسان ټوټکی دی چې درد احساسوي او کله چې د انسان ټوټکی خراب شي د درد احساس کمېږي، دا علمي حقيقت قرآن کریم

داسې وړاندې کوي: «إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ

جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا

حَكِيمًا ﴿٥٦﴾» (1: النساء، 56). همدا راز هغه پړاوونه چې د مور په رحم کې د

جنين تشکيل تر سره کېږي، په قرآن کریم کې داسې راغلي دي: «ثُمَّ خَلَقْنَا

النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظْمًا فَكَسَوْنَا الْعِظْمَ

لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾» (1: المومنون،

14).

پوښتنې

1. د قرآن کریم لغوي معنا د نزول له څرنګوالي او اوډون سره بیان کړئ.
2. د قرآن کریم د ساتلو بڼه د هغه د نزول په لومړیو کې څه ډول وو او د مشهورو وحی لیکونکو نومونه واخلئ.
3. قرآن کریم د عقلي معجزې په حیث د پیغمبرانو له حسي معجزو سره توپیر لري، دغه توپیرونه واضح کړئ.
4. څرنګه استدلال کولی شئ چې قرآن کریم فصاحت او بلاغت لري؟
5. د قرآن کریم د الفاظو ښکلا او د معنی ژورتیا د یوې بېلګې په ترڅ کې څرګند کړئ.
6. د قرآن کریم د قاطعیت، طراحت او له غیب څخه د اخبار په اړه یو څو بېلګې ولیکئ.
7. د هغو علم حقیقتونو ځینې بېلګې را واخلئ چې قرآن کریم څرګندې کړې دي.
8. قرآن کریم طبي حقیقتونو ته هم نغوته کړې، تاسې یې ځینې بېلګې واضحې کړئ.
9. په دې لوست کې د قرآن کریم مصحف راوړئ او محصلانو ته یې په عملي توګه ور وپېژنئ.

درېم لوست

د ايمان کينونه

دا لوست په دوو درسي ساءتونو کې تدریس کېږي.

موخې:

1. د ايمان د اووه ګونو رکنونو د اهميت څرګندونه او د اسلامي عقايدو پر بنسټ د الهياتو موضوع.
2. په ملايکو، اسماني کتابونو او الهي پيغمبرانو پورې د اړوندو مسايلو څرګندونه.
3. د اخرت د ورځې الهي قدر او قضا اړونده مسايلو څرګندونه.

د ايمان رکنونه او د اسلام مقدس دين اصول اووه رکنه او اصله لري چې د قرآن کریم په آيتونو او نبوي احاديثو کې ترې يادونه شوې او که څوک له دغو اووه رکنونو نه په يو رکن هم باور ونه لري نو مسلمان نه بلل کېږي، بلکې ګمراه او کافر ورته ويلای شو، لکه چې قرآن په دې اړه فرمايي: «وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ

وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا» (1: النساء،

136) او کله چې حضرت جبرائيل عليه السلام له حضرت محمد صلى الله عليه وسلم څخه د ايمان په اړه پوښتنه وکړه، وېې فرمايل: «أَنْ تَوْمِنَ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَ تَوْمِنَ بِالْقَدْرِ خَيْرُهُ وَ شَرُّهُ» (امام بخاری روايت له ابوهريرة رضي الله عنه څخه). مونږ له دغو اووه ګونو رکنونو څخه هر يو رکن په لنډ ډول داسې څېړو:

الله جل جلاله په وجود ايمان لرل:

د الله پر وجود ايمان لرل د ټولو ركنونو بنسټ گڼل كېږي، د اسلام په سپېڅلي دين كې د الله په يو والي، ذات صفتونو او ځانگړو نومونو عقیده موجوده ده. الله ﷻ د ذات، وجود او نفسي صفت لرونكی دی. او كه څوك الله ﷻ يوازې معاني او صفتونه وگڼي او ذات له هغه نه نفی كړي، مومن نه شي گڼل كېدای. الله ﷻ بېلا بېل صفتونه لري. چې په وېش كې يې د علماوو په منځ كې اختلاف دی. ځينې علماوو د الله ﷻ صفتونه په ذاتي او فعلي وېشلي او ځينو نورو دا صفتونه په ثبوتي او سبلي وېشلي او يو شمېر نورو د كمال، جمال او جلال صفتونه الله ﷻ ته ځانگړي كړي دي.

د الله ﷻ ثبوتيه صفتونه د هغه د وجود له صفت (نفي صفت)، معاني صفتونو (ذاتي صفتونو) معنوي صفتونو، فعلي صفتونو، متشابه او بلا كيف صفتونو څخه عبارت دي. **د وجود صفت (نفي صفت)** لكه څنگه چې له نوم څخه يې ښكاري د الله تعالی ﷻ پر وجود دلالت كوي او د عقايد علماوو د الله ﷻ په شتون بېلا بېل دليلونه وړاندې كړي دي.

معاني صفتونه (ذاتي صفتونه) هغو صفتونو څخه دي چې الله تعالی د هغه پر ضد نه پېژندل كېږي، لكه: حیات، قدرت، علم، اراده، بصر او سمع.

معنوي صفتونه ذاتي صفاتو له توابعو څخه دي او په هغو كې ذات مع الوصف په پام كې نيول شوی دی. لكه ژوندی (حي) او لېدل قادر اوسېدل، عالم اوسېدل، مزید اوسېدل، متكلم اوسېدل، بصير اوسېدل سمیع اوسېدل.

فعلي صفتونه هغه صفتونه چې الله ﷻ د هغه پر ضد هم پېژندل كېږي؛ لكه: ترزيق، اعزاز، اذلال، احيا، امانت او درسي نور.

مټشابه او ډلاکيف صفتونه: هغه صفتونو څخه دي چې د هغه په نسبت ورکولو د خلکو په ذهنونو کې متشابهت پيدا کېږي لکه: د يد (لاس)، وجهه (مخ)، نفس او عين (سترګې) نسبت ورکول الله ﷻ ته.

الله ﷻ د ۹۹ نیکو نومونو (اسما الحسنی) درلودونکی دی چې دا نومونه توفیقي دي، سربېره پردې مونږ کولی شو چې الله ﷻ په درسي نومونو چې په هغه کې عظمت لوی والی او جلال شتون ولري هم وستایو.

الله پر نورو پنځو صفتونو هم یادېږي: ۱- توحید چې اکبر او اصغر شرکونه، ثنویت او تثلیث پرې له منځه ځي. ۲- قدم چې پرې د الله ﷻ له ذات څخه حدوث سلبېږي. ۳- بقاء چې پرې د الله ﷻ له ذات څخه فنا او نیستی له منځه ځي. ۴- پر نفس باندې قیام: له الله تعالی څخه هغه صفتونه سلبېږي چې پر غیرو قایم وي. ۵- له حوادث سره مخالفت چې پرې له حوادث سره د موافقت صفت له الله تعالی نه سلبېږي. (۳۹: ۳۸-۳۹).

د پربنتو په شتون ایمان لرل:

هر مؤمن باندې واجب دي چې د پربنتو په شتون ایمان او باور ولري. پربنتي غیبي نازک جسمونه دي چې کولی شي ځان په بېلا بېلو ښو جوړ کړي. موږ د هغوی په اړه یوازې دومره ویلای شو چې زموږ په دیني نصوصو کې د هغوی په اړه زیات دلیلونه وجود لري او پربنتو ته د لاندې ځانګړنو نسبت ورکړل شوی دی:

الف: هغوی له نوره پیدا شوي دي.

ب: هغوی مجرده او واوې نه دي بلکې داسې لطیف جسمونه دي چې مونږ یې نه شو لیدلای.

ج: هغوی وزرونه لري چې ځینې یې دوه دوه، ځینې یې درې درې او یا خلور خلور وزرونه لري او حضرت پیغمبر ﷺ حضرت جبرائیل علیه السلام ولید چې شپږ سره وزرونه یې درلودل.

د: هغوی نه خوري نه څښي او نه خوب کوي او نه له یو بل څخه زېږون کا او نه اولادونه راوړي.

ه: هغوی په ښو او بېلا بېلو ښو جوړېدای شي.

و: هغوی فوق العاده ځواک لري؛ لکه په لږ وخت کې دلرې واټنونو طی کول، د درنو شيانو؛ لکه: د غرونو او ښارونو پورته کول.

ز: هغوی د آدم علیه السلام له پیدایښت څخه د مخه پیدا شوې دي.

ح: هغوی د الله جل جلاله نا فرماني نه کوي او پر څه شي باندې چې الله جل جلاله ورته امر وکړي هغه تر سره کوي.

ط: هغوی له الله جل جلاله څخه خورا ډېرې وېرېږي.

ی: هغوی الله جل جلاله ته نژدې او پرې گرانې دي.

په دقیق ډول د هغو شمېره څرگنده نه ده، خدای جل جلاله پرې پوهېږي.

پرېښتې بېلا بېلې دندې لري؛ لکه: د وحې راوړل، د رزق سببونه چمتو کول، د شپېلۍ

پوکول، د ارواگانو قبضول، د شر له هر څښتن څخه د انسان ژغورل، د اروا

پوکول، د ارواوو پوکول په جنینونو کې او د هغوی د ټولو کیفیتونو لیکل، د مکلفینو

د کړو وړو لیکل، د اور د وړ خلکو د چارو مواظبت کول، د مړینې پر وخت

مؤمنانو ته زېږی ورکول او داسې نور.

د اسماني کتابونو پر شتون ایمان لرل:

د اسماني کتابونو پر شتون باندې ایمان هم د ایمان له فرايضو او رکنونو څخه دی، زموږ له ديني نصوصو څخه داسې برېښي چې د اسماني کتابو شمېره د سماوی رسولانو د شمېرې په کچه ده، موږ مکلف یو چې په مجمل ډول پر ټولو باندې ایمان ولرو خو په قرآن کریم کې په څرگنده د څلورو سماوي کتابونو یادونه شوې ده چې پر هغو باندې تفصیلي ایمان واجب دی او هغه څلور کتابونه دادي: زبور: چې پر حضرت داؤد عليه السلام نازل شوی دی. تورات: چې پر حضرت موسی عليه السلام نازل شوی دی. انجیل: چې پر حضرت عیسی عليه السلام نازل شوی دی. قرآن کریم: چې پر حضرت محمد عليه السلام نازل شوی دی.

د صحیفو په باره کې د پوهانو ترمنځ درې قولونه شتون لري:

الف: سل صحیفې دي چې ۶۰ یې پر حضرت شیث عليه السلام، ۳۰ یې پر حضرت ابراهیم عليه السلام او ۱۰ یې له تورات نه مخکې پر حضرت موسی عليه السلام نازل شوې دي.

ب: سل صحیفې دی چې ۵۰ یې پر حضرت شیث عليه السلام، ۳۰ یې پر حضرت ادريس عليه السلام، ۱۰ پر حضرت ابراهیم عليه السلام او ۱۰ پر حضرت موسی عليه السلام نازل شوې دي.

ج: یو سل اولس صحیفې دی چې ۵۰ یې پر حضرت شیث عليه السلام، ۳۰ یې پر حضرت ادريس عليه السلام او ۲۰ یې په ضمیمه کې پر حضرت ابراهیم عليه السلام او په پاتې ۱۰ کې اختلاف دی، ځینې وايي چې پر حضرت آدم عليه السلام او ځینې نور وايي چې پر حضرت موسی عليه السلام نازل شوې دي. خو سمه خبره داده چې په شمېره کې د صحیفو له راوستلو څخه دې ډډه وشي.

د الله د رسولانو او نبیانو پر پیغمبرۍ باندې ایمان لرل:

پر هر مکلف مؤمن فرض است ده چې په اجمالي ډول د ټولو نبیانو او رسولانو علیهم السلامو پر پیغمبرۍ باندې ایمان ولري، د اسلامي عقایدو ځینې پوهان نبي او رسول مترادف نومونه او هم معنا گڼي او داسې راپېژني: نبي او رسول د الله تعالی هغه رالېږل شوي پیغمبران دي چې وحیه او الهام پرې شوی وي، برابره ده که هغه نوی شریعت او کتاب ولري یا نه.

خو ځینې پوهان د نبي او رسول ترمنځ توپیر کوي او داسې یې راپېژني: نبي د الله ﷺ هغه رالېږل شوی پیغمبر دی چې هغه ته شریعت وحیه شوی وی، برابره خبره ده که په تبلیغ یې گومارل شوی وي یا نه او رسول د الله ﷺ هغه رالېږل شوی پیغمبر دی چې شریعت پرې نازل او پر تبلیغ یې هم گومارل شوی وي. د دې پېژندونه پر بنسټ نبي عام او رسول خاص وي. د پیغمبر ﷺ د حدیث له مخې چې حضرت ابوذر غفاري روایت کړی دی د نبیانو شمېره ۱۲۴ زره تنه او د رسولانو ۳۱۳ تنه ده.

د آخرت پر ورځ ایمان لرل:

پر هر مکلف باندې واجب ده چې له مړینې وروسته پر بیا ژوند ایمان ولري او د قیامت ورځ رامنځ ته کېږي او په هغې کې د خلکو نېکۍ او بدۍ محاسبه کېږي او الهي محاکمه پای مومي، متقیان د الله ﷻ په فضل جنت ته بیول کېږي او کافران د الهي عدل پر بنسټ د دوزخ په لوري درومي.

پر فضا او قدر ایمان لرل:

پر هر مکلف واجب ده چې په دې ایمان ولري چې د خیر او شر ټولې چارې د خدای له لوري مقدرې دي او له الهي تقدیر سره سمې راپېښېږي، الله تعالی د بندګانو د کړو وړو خالق دی او کاسبان یې پخپله بندګان دي، انسان د خپلو کړو وړو واکمن (مختار) کړندوی (فاعل) دی.

تر مړینې وروسته بیا ژوندی کېدل:

پر هر مکلف واجب ده چې په دې ایمان ولري چې مړینه د انسان د ژوندانه پای نه دی بلکې په حقیقت کې یو بل دی چې انسان ددې نړۍ له فاني ژوند څخه تلپاتې ژوند (آخرت) ته لېږدوي انسان له مړینې وروسته د برزخ پړاو کې وي چې د دنیا او آخرت ترمنځ حائل دی، کله چې دغه پړاو سرته ورسېږي بیا راژوندی کېږي او کره وړه یې محاسبه کېږي او تر دې وروسته به له دغو دوو سرايونو څخه یوه (جنت یا دوزخ) ته ور درومي او هلته به تل تر تله وي.

پوښتنې

1. د ايمان پر اووه گونو ركنونو د عقيدې لرلو اهميت په لنډ ډول وڅېړئ.
2. د الله ﷻ ثبوتيه صفتونه په خپلو اړونده څانگو ووېشئ او وروسته هر يو په لنډ ډول بيان كړئ.
3. د الله ﷻ د سپېڅلو نومونو (اسماى حسنى) په اړه څه پوهېږئ؟ شرحه يې كړئ.
4. د پرېستو څانگړتياوې، شمېره او دندې په لنډه توگه وليكئ.
5. د سماوى كتابونو او صحيفو د شمېرې په اړه په ټولگي كې خبرې اترې وكړئ.
6. د نبى او رسول له تعريف څخه وروسته د هغوى شمېره د پيغمبر ﷺ د حديث په رڼا كې راوښئ.
7. د آخرت پر ورځ ايمان او عقیده لرل له لږ څه تفصيل سره بيان كړئ.
8. د قضا او قدر په اړه چې د اسلامي عقايدو د علم له مهمو بحثونو څخه يو بحث دى د گروپي كار په ترڅ كې پوره معلومات وړاندې كړئ.
9. د لوست د مخته بيولو لپاره له معتبرو ذيرمو (منابعو) او مناسبو درسي موادو څخه گټه واخلى.

څلورم لوست

پر مغياتو ايمان لرل

په دو درسي ساعتونو کې دې تدریس شي.

موخې:

1. د مغياتو لنډه پېژندنه.

2. د پيري، شياطينو، قلم، اروا، عرش او كرسي لنډه پېژندنه.

3. د ارواء نفس، عقل، د طراط پول، جنت او دوزخ لنډه پېژندنه.

له مغياتو څخه مرام هغه شيان دي چې د غيب په عالم کې شتون لري وو موږ نه شو کولی چې هغه ووينو يا د هغو په اړه بې له دې چې ديني نصوصو مو اورېدلي وي، معلومات ورکړو. له دغو غيبی موجوداتو څخه يو هم پرېښتې دي چې د الله ﷻ مقرب او نژدې موجودات دي. او زموږ له سترگو څخه پناه دي، او موږ د هغوی په اړه په تېر لوست کې لنډ معلومات وړاندې کړي دي. د دغه ډول موجوداتو ځينې نور يې په لاندې توگه په لنډيز سره واضح کوو:

جن (پېری):

جن په لغت کې پتوالي او استتار ته وايي او د اسلامي شريعت په اصطلاح کې هغه موجودات دي چې په سترگو نه شي ليدل کېدای او موږ د حس او تجربې له لارې ورته نه شو رسېدی، پېريان (جنیات) له اور څخه پيدا شوي او مکلف موجودات دي. موږ په ديني لحاظ مکلف يو چې د جن پر شتون ايمان ولرو، د هغو له شتون څخه منکر د اسلام له دايرې څخه بهر گڼل کېږي. پېريان لاندې صفتونه لري:

الف - هغوی د آدم ﷺ تر پيدايښت د مخه پيدا شوي دي.

ب - هغوی توالد او تناسل لري او ذريه (اصل او نسب) هم لري.

- ج- موږ پېریان نه شو لیدلی په داسې حال کې چې هغوی موږ لیدلی شي.
- د- هغوی په اسلامي شریعت مکلف دي او اراده، اختیار، پوهه او معرفت لري.
- ه- هغوی هم پر سماوي ادیانو باندې په عقیده لرلو کې مختار دي، ځینې یې کافر او ځینې یې مؤمن وي.
- و- هغوی د قیامت پر ورځ د انسانانو په شان د الله تعالی تر محاسبې لاندې راځي.
- ز- هغوی فوق العاده او غښتلې پیاوړتیا لري، په سمندرونو کې لامبو وهي او غټې ودانۍ جوړولی شي.
- ح- هغوی په پخوا زمانو کې په آسمانونو کې د پرښتو خبرې پټ پټ اورېدلې خو ورو ورو یې هلته تگ راتگ لږ او محدود شوی دی. د حضرت عیسیٰ عليه السلام په وخت کې له دریو آسمانونو او د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم له بعثت سره سم له ټولو آسمانونو څخه منع کړی شول. (۲۷: ۱۰-۱۰).
- ط- هغوی ځانونه په بېلا بېلو ښو راوستلی شي او ځینې وختونه د لیدلو وړ وي. او عالمانو او ښکو خلکو باندې نه شي برلاسي کېدای. قرآن کریم په دې اړه فرمایلي دي: «وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ اِلَّا اَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاَسْتَجِبْتُمْ لِي» (1): ابراهیم، 22).

شیطان:

د شیطان لغوي معنا سرغړونه، تمرد، لرې والی، بُعد او هلاکت دی. شیطان د الله جل جلاله له رحمت څخه لرې دی او د خپل کار په پایله کې هلاکېږي، دلته له شیطان څخه موخه ابلیس دی چې پخپله له پېریانو څخه دی. څرنگه چې شیطان د پېریانو له ډلې څخه دی نو د پېریانو ډېرې ځانگړنې یې په وجود کې شتون لري. خو په ځینو صفتونو کې له پېریانو توپیر لري. د بېلگې په توګه: په شیطانانو کې په سماوي دین عقیده نشته، دنده یې د انسانانو بې لارې کول دي. په آخرت کې د الله جل جلاله تر محاکمې لاندې راځي خو د الله جل جلاله پرېکړه معلومه وي. شیطان د ضعیف الایمان

انسانانو په وجود کې ډېر نفوذ او توان لري.

قلم:

قلم د الله ﷻ یو مخلوق او موجود دی. چې ټول مقادیر د هغه په واسطه د لوح پر مخ لیکل شوي دي. د الله تعالی د لومړني مخلوق په اړه د عقایدو د علماوو په اړه اختلاف وجود لري چې آیا قلم دی او که عرش؟ ځینو پوهانو قلم لومړنی مخلوق ګڼلی او د رسول الله **اوڅار** حدیث چې د ابو داود په سنن کې ذکر شوی، په دې اړه راوړي: «إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ». خو ځینې نور علما عرش لومړنی مخلوق ګڼي او د رسول الله ﷺ دا حدیث وړاندې کوي: «كَتَبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلَائِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ» (صحیح مسلم: ۲، ۳۰۰). دا ډله علما په قلم پورې اړوند حدیث داسې تعبیروي چې قلم د دې عالم او نړۍ لومړنی مخلوق دی نه د هغه عالم. څرنګه چې په ځینو حدیثونو کې راغلي الله ﷻ ډول ډول قلمونه خلق کړي دي چې تر ټولو مهم هغه قلم دی چې په اړه یې د مخه بحث وشو، بل قلم هم وو چې د بني آدم لپاره ځانګړی شوی وو چې پرې د بني آدم رزقونه، اجلونه، نېکمرغي او بد مرغي کښل کېږي. بل قلم د جنینونو لپاره ځانګړی شوی چې د یو جنین بېلا بېل حالتونه پرې د ملایکو لخوا لیکل کېږي. همدا راز بل قلم د کرام الکاتبینو لپاره ځانګړی دی چې هغوی پرې له ځوانېدو او بلوغ څخه وروسته د شخص اعمال لیکي.

لوح:

لوح هم د قلم په شان د الله تعالی مخلوق او موجود دی. الله ﷻ د مخلوقاتو ټول کیفیتونه د قلم په واسطې د لوح پر مخ لیکي. د اسلام ستر پیغمبر ﷺ د حدیث پر اساس لوح محفوظ له سپینو مرغلرو څخه رغېدلی دی او دوه وقایې (تختې) یې له

سرو یا قوتو څخه جوړې شوې دي. قلم یې له نور (روښنایي) څخه دی او پلنوالی یې له ځمکې نه تر آسمانه رسېږي.

عرش:

عرش په لغت کې د پادشاه تخت یا سریر ته وایي او په اصطلاح کې د الله ﷻ هغه موجود او مخلوق دی چې پرېستې یې له یو ځای څخه بل ځای ته لېږدوي او پر مخلوقاتو د چټ حیثیت لري.

کرسي:

کرسي هم د الله تعالی ﷻ یو مخلوق او موجود دی چې د عرش په منځه کې واقع ده او پر ټولو آسمانونو او ځمکو پراختیا لري. په ځینې قولونو کې کرسي د قدمونو ځای ګڼل شوې خو ځینو نورو قولونو کې کرسي هغه زینه یا پوړ ګڼل شوې چې د عرش پر وړاندې واقع ده.

روح:

د روح په اړه ډېر بحثونه او خبرې اترې شوې دي. ځینو هغه جسم او ځینو عرض ګڼلې خو یو شمېر نورو په دې برخه کې بې خبری څرګنده کړې ده همدا راز یو تعداد نورو علماوو اروا (روح) د خلور ګونو طباعو اعتدال ګڼلې دی. د یو شمېر نورو په اند هغه پاکه او رڼه وینه ده چې بدبويي نه لري. ځینې پوهانو هغه ساده جوهر ګڼلې چې په ټول حیواني عالم کې خپور شوی دی. لنډه دا چې روح د الله تعالی ﷻ مخلوق او مامور دی او بې له الله ﷻ څخه بل هېڅوک یې پر ماهیت نه پوهېږي.

نفس:

د نفس په اړه هم دا ډول دیناوې شوې دي: نفس د بدن یوه برخه او جز دی، نفس د بدن یو عرض دی، مجرد جوهر دی، روح دی، او بالاخره نفس یو نوراني، خفیف ګرځنده ژوندی دی چې د غړو په جوهر کې داسې لېږدول کېږي او جریان مومي

لکه د اوبو بهیر په خټه کې یا په زیتونو کې د غوړیو ورننوتل، او دا جریان تر هغې دوام کوي چې غړي فاسد او له منځه نه وي تللي.

عقل:

عقل هغه غریزه ده چې د الاتو د سلامتیا پر اساس د علم د تر لاسه کولو لامل ګرځي یا د نفس هغه پیاوړتیا ده چې نفس پرې د درکونو او علمونو د تر لاسه کولو لپاره چمتو کېږي.

پل صراط:

صراط په لغت کې لارې ته وايي او د شریعت په اصطلاح کې هغې لارې ته ویل کېږي چې د شارع له خوا انسانانو ته وضع شوې وي ترڅو ټول په هماغې لارې ولاړ شي همدا راز صراط آخرت پورې اړوند دی او هغه ټول ته ویل کېږي چې د دوزخ د اور پر سر ایښودل کېږي چې ټول خلک پر هغه د تېرېدو لپاره چمتو کېږي، مومنان له دغه ټول څخه په اسانۍ او تېرۍ سره تېرېږي او کافران ترې د دوزخ په اور کې لوېږي. هغه حدیث چې له نبي کریم ﷺ څخه روایت شوی، دا ټول له وېسته څخه مبین او له تورې څخه تېره دی. حضرت محمد ﷺ لومړنی شخص دی چې له خپل امت سره یو ځای له هغه ټول څخه تېرېږي. (۱۶: ۴۳۸ - ۴۴۱).

جنت:

جنت له (جَن) څخه اخیستل شوی او د ستر او پټوالی په معنا دی. او په شرعي اصطلاح کې هغه سرای ته ویل کېږي چې په آخرت کې مومنو او صالحو بندگانو ته آماده شوی دی. د جمهور اهل سنتو په اند جنت او دوزخ دواړه مخلوق او اوس هم شتون لري. جنت د اووم اسمان د پاڅه د الله ﷻ د عرش ترچت لاندې موقعیت لري، د حضرت محمد ﷺ د حدیث پر اساس هغه لومړنی کس دی چې جنت ته ورننوځي. قرآن کریم د جنت د صفتونو او مېوو په اړه په تفصیل سره خبرې کړې دي.

دوزخ:

دوزخ هغه ځای دی چې کافران او گناهگارانو ته چمتو شوی او اووه طبقې او ژورې (درک) لریک جهنم، سعیر، لطي سقر، جحیم، هاویه و حطمه. د حضرت رسول اکرم ﷺ له حدیث سره سم که یوه ډبره په دوزخ کې واچول شي به او یا کالو کې هم د دوزخ کندي ته نه رسېږي. د دوزخیانو خواړه زقوم د (دوزخ ونه)، ضریع (اغزي لرونکی بوتی) او یا غسلین (د دوزخیان د بدن اوبه او زوې) دي. د دوزخ د عذابونو د څرنگوالي او ډولونو په اړه په قرآن کریم او احادیثو کې یادونه شوې ده.

پوښتنې

1. مغیباتو ته ولې مغیبات وایي څرگنده یې کړئ.
2. د جن لغوي او اصطلاحي معنا د هغو له ځانگړنو سره واضحه کړئ.
3. د شیطان معنی ولیکئ او د شیطان او جن ترمنځ توپیرونه تشریح کړئ.
4. الله ﷻ د لومړني مخلوق په اړه څه پوهېږئ، هغه د قلمونو له ډولونو سره څرگند کړئ.
5. د الله ﷻ مخلوق او موجود (لوح) را وپېژنئ.
6. عرش د اسلام ستر پیغمبر ﷺ د احادیثو په رڼا کې تر بحث لاندې ونیسئ.
7. روح، نفس او عقل راوپیژنئ او د علماوو اختلافات په دې اړه څرگند کړئ.
8. د صراط پول، جنت او دوزخ د آیتونو او نبوي حدیثونو په رڼا کې راوپیژنئ.

پنځم لوست

عبادتونه او معاملي

په دوو درسي ساعتونو کې دې تدریس شي.

موخې:

1. د اسلامي شریعت په څلورگونو عبادتونو پورې د اړوندو مسایلو لنډه پېژندنه.
2. د اسلامي شریعت د کورني نظام، د میراث نظام او د مشهور معاملو پېژندنه.
3. د اسلامي شریعت د جنایي نظام پېژندنه د شرعي دلایلو په لنډه توګه ذکر سره.

عبادات:

د اسلام په سپېڅلي دين کې وروسته له اعتقاداتو څخه د عبادتونو برخې ته پاملرنه کېږي. ځکه چې ايمان زياتره اعتقادي او باوري اړخ لري. په داسې حال کې چې اسلام عملي اړخ په برکې نيسي او هغه پينځه برخې چې عملي اړخ يې پياوړی دی. د اسلام پينځه اساسي بناوې جوړوي، هغه بناوې دا دي: په طيبه کلمې (لا اله الا الله) محمد رسول الله، باندې عقیده او په خپله ژبه ويل يې، لمونځ ادا کول په رمضان مياشت کې روژه نيول، د معين نصاب زکات ورکول بيت الله شريف ته د حج د اداء کولو لپاره تلل هغو کسانو ته چې توان يې ولري. په فقهي کتابونو کې څلور وروستي بناوي په تفصيل سره سپړي چې د هر يوه ځينې اساسي ټکي په لاندې ډول څرګندېږي.

د لمانځه ځینې اساسي ټکي

د لمونځونو ډولونه (د پینځه وختونو لمونځونه، د جمعي لمونځ، د اخترونو لمونځونه، د جنازې لمونځ، سنت لمونځونه، نفلي لمونځونه).

د بېلا بېلو لمونځونو د ادا کولو بڼه.

د لمونځ د ادا کولو شرطونه.

د لمونځ فرضونه، واجبات او سنن.

د جماعت د لمانځه ټکي.

د لمونځ د ادا کولو حکمت او فلسفه.

د نفسونو په تهذيب او سپېڅلتيا کې د لمانځه اغېز.

د روژه نيولو ځينې اساسي ټکي

د ډول ډول روژو سپړنه.

د روژه نيولو څرنگوالی.

د روژې د فرضيت حکمت او فلسفه.

په مخکينيو اديانو کې روژه.

د زکات ځينې اساسي ټکي:

د ډول ډول نصابونو سپړنه.

په بېلا بېلو نصابونو کې د زکات د کچې او مقدار سپړنه.

د زکات لگښتونه (د زکات اخيستلو مستحقين).

د زکات د فرضيت حکمت او فلسفه.

د اسلام په مالي نظام کې د زکات ځای ځايگي.

د حج د ادا کولو ځينې اساسي ټکي:

د حج د فريضې د ادا کولو څرنگوالی.

تر اسلام د مخه حج.
 د حج د فرضیت حکمت او فلسفه.
 حج د نړۍ د مسلمانانو د کلتی- ټولنې په عنوان.

کورنی نظام

خطبه (ریباري).
 د واده تړون.
 د واده د تړون رکنونه.
 د واده د تړون شرطونه.
 د بنځې او مېړه یو پر بل حقونه او امتیازونه.
 د بنځې او مېړه یو د بل پر وړاندې وجایب او مسؤلیتونه.
 د بنځې او مېړه ترمنځ د احتمالي ستونزو د حل څرنګوالی د حکمونو پر اساس.
 د واده د تړون له منځه وړل (فسخ).

تفریق

خلع

د طلاق پېښېدل له بېلا بېلو بنو سره.
 په بېلا بېلو حالتونو کې د عدت تېرول.

د بنځو شمېر

د بنځو د شمېر تاریخی سیر
 په اسلامي شریعت کې د بنځو شمېر
 د بنځو د شمېر د مشروعیت حکمت او فلسفه
 په اسلامي شریعت کې د بنځې مقام
 د قرآن کریم له نظره د بنځې مقام

د نبوي احاديثو له نظره د ښځې مقام
په اسلامي شريعت کې د ښځو حقوق او امتيازات
په اسلامي شريعت کې د ښځو وجايب او مسؤليتونه

په اسلامي شريعت کې د ميراث نظام

د ذوی الفروضو پېژندنه او سپړنه
د عصباتو پېژندنه او سپړنه
د ذوی الارحامو پېژندنه او سپړنه
د ميراث د مستحقينو د حالاتو سپړنه
هغه حقونه چې متروکې پورې اړوندېږي.
د مسرعي خرنګوالی او حل يې

معاملې:

د اسلامي شريعت په فقهي کې په عبادتونو پورې د اړوندو مطالبو له سپړنې څخه
وروسته په معاملاتو پورې اړوند مسائل په بشپړه توګه سپړل کېږي. چې دلته د معاملو
د ځينو ډولونو يوازي نومونه را اخلو:

بيع و شراء
اجاره
مزارت
مساقات
مغارسه
شرکتونه
مضاربت
حواله

ضمانت او كفالت

وكالت

د هرې يوې معاملې ركنونه

د هرې يوې معاملې شروط

د هغې جگړې حل او سوله چې له معاملو څخه پيدا كېږي.

د معاملاتو د مشروعيت حكمت او فلسفه

جنايات:

پر دين جنايت

پر نفس جنايت

پر مال جنايت

پر عرض او عزت جنايت

پر عقل جنايت

د هر يو جنايت د بېلا بېلو حالتونو سپړنه

هر يو جنايت لپاره ترتيب شوي عذابونه او سزاگانې

پر نفس قصاص

پر غير نفس قصاص

ديتونه

كفارې

جلد (دره)

تعزيرات

اعدام

حبس

مالي سزاگانې

د اسلامي فقهې اتفاقي (متحد) دلايل او اصول:

د الله ﷻ کتاب

نبوي سنت

د امت اجماع

قياس

د اسلامي فقهې اختلافي دلايل او اصول:

مرسله مصالح

سد ذرايع

استحسان

استصحاب الحال

عرف

د صحابي قول (وينا)

مخکيني شريعتونه

پوښتنې

1. د اسلام په سپېڅلي دين کې ولې لومړۍ عقايد او بيا عبادتونه او معاملي اهميت لري له دلايلو سره يې وسپړئ.
2. هغه موضوعات چې د عبادتونو په برخه کې سپړل کېږي مهمه يې ونوموئ.
3. د اسلام سپېڅلي دين کورنی نظام په لنډيز سره راوپېژنئ.
4. د ميراث په علم کې د کومو موضوعاتو زده کړه مهمه ده، واضحه يې کړئ.
5. د ښځو د شمېر د مشروعيت حکمت له دليل سره وليکئ.
6. په اسلامي شريعت کې د ښځو ځای او مقام په ټولگي کې تر بحث لاندې ونيسئ.
7. د اسلامي شريعت مشهورې معاملي له جنایي نظام سره په لنډ توگه وسپړئ.
8. د اسلامي فقهې اتفاقي (متحد) او اختلافي دلايل (ادله) په څرکي کار کې راوپېژنئ.

څلورم څپرکی

وضعي اديان

لومړی لوست د نړۍ متروکه اديان

په دوو درسي ساعتونو کې چې تدریس شي.

موخې:

1. د ټولنپوهانو له نظر د لومړنيو قومونو د ديني څېرې پېژندنه.
2. د بين النهرين د حقوقي او ديني حالت، ارباب الانواعو او الهياتو په اړه د معلوماتو وړاندې كول.
3. د حيتان، فروگيان او فنقيانو د ديني او حقوقي حالت، ارباب الانواعو او الهياتو په اړه د معلوماتو وړاندې كول.
4. د لرغوني مصر ديني او ټولنيز حالت ته د لاسرسي د څرنګوالي سپړنه.
5. د جرمن، سلت، يونان او لرغوني روم د لرغونو اقوامو د ديني عقايدو بيان او سپړنه.

الف- پنځ نمانځنه:

د ټولنپوهانو او مؤرخينو په اند پنځ (طبيعت) نمانځنه د لرغونې نړۍ تر ټولو لومړنيو خلکو لومړني پېژواکونه او ازانګې ګڼل شوې دي چې د توتيميسم په نامه هم شهرت لري. د توتيم کلمه د شمالي امريکا **اراو اصلي** خلکو کاروالي ده او د يو بومي شخص له خوا چې لنګ نومېږي ازانګه شوی دی د لنګ کتاب په ۱۷۹۱ کې په انگلستان کې خپور شو. کېدای شي د شمالي امريکا بوميان لومړني هغه کسان وي چې په پنځ نمانځنې (توتيميسم) پورې اړوند عقايد کې مطالعه او تجربه کړي وي. د ځينو اروپايي څېړونکو په اند استراليا هم داسې سيمه ده چې د پنځ نمانځنې عقايد په کې په ښه توګه ساتل شوي دي. د پنځ نمانځنې د دين اساسی عقيدوي اصول له توتيم، مانا او تابو څخه عبارت دي. توتيم پاک او سپېڅلي څيز ته وايي، د يوې قبيلې يا يو ټبر غړي

پر ځينو طبيعي شيانو «توتم» نوم ږدي. او د هغې قبيلې او ټبر غړي داسې سپېڅلي او فوق العاده گڼي. توتم ځينې وخت له حيواناتو او مرغانو لکه مېښه، باز، عقاب، طوطي او کله کله له بوټو لکه د چای ونه او داسې نورو څخه او په همدې توگه ځينې وختونه له طبيعي شيانو لکه ستوري، باد، باران او سمندر څخه ټاکل کېږي. (۱۲: ۳۵-۳۶).

کله چې توتم وټاکل شو نو دا توتم د قبيلې او ټبر پر نوم اوږي او غړي يې هم د توتم په نامه سره يادېږي. ان تر دې چې تر مړينې وروسته هم د خپلې قبيلې د توتم يوه نښه له ځان سره وړي، د بېلگې په توگه که د يوې قبيلې توتم مېښه وي د مړي وېښتان د مېښې د ښاخونو په بڼه جوړوي او که توتم يې مرغه وي نو وېښتان يې د مرغه د وزرو په شان جوړوي. «مانا» ملانزي کلمه ده او هغه رب النوع دی چې لومړني او بدوي قومونه يې عبادت کوي، دا رب النوع په بشپړه توگه بې نوم وښانه، بې شخصيته او بې تاريخه ده، او هغه مادي او له پنځ څخه پورته پياوړتيا ده چې د مادي قدرت يا هر هغه قدرت او غوره والی څخه څرگندېږي چې انسان يې لري، د «مانا» ځای معلوم نه دی او په هر ځای کې شتون لري او په ټولو طبيعي موجوداتو او سپېڅلو شعارونو کې مشترک دی. (۸: ۹۴).

«تابو» پليزي کلمه ده او د «نهی» معنا لري د هغو محرماتو ټولگه ده چې په پنځ نمانځنې (توتم) دين کې شتون لري د تابو په واسطه ښې او بدې چارې او شيان يو له بله سره بېلېږي. په دې دين کې د بوټو شکول او خوړل او د هغو ژوو وژل او خوړل چې د توتم پياوړتيا ولري، حرام گڼل شوی دي.

ب- اروا نمانځنه (فېټېسيم):

دغه اصطلاح په اتلسمې ميلادي پېړۍ کې د اديانو د تاريخ علم ته ننوتله. «فېټېسيم» هغو شيانو ته ويل کېږي چې جادويي توان ولري او کله کله به دغه کلمه د سحر او جادويي آلو لپاره کارول کېده. ددې دين د فکر خاوندانو په اند موجودات لږو ډېرو د

انساي ارواح په څېر قدرت او توان لري. (۱۲ : ۳۲). د دې دين لارويان هم پر مانا، تابو او د نیکونو پر نمانځې معتقد دي، د هغوی په اند اروا شتون لري او د انسانانو د بدن په ځینو برخو لکه د هغوی د وجود په غوړ کې ځای لري. اروا کولی شي د لږ وخت لپاره له بدن څخه ووځي، له مړینې څخه وروسته دغه اروا بېرته د جسد ترڅنګ واقع کېږي او جسد ساتي.

د بین النهرین دین:

کله چې اروپايي لرغونپوهانو په مصر کې کیندنې تر سره کړې د لومړي ځل لپاره بین النهرین ته هم څیر شول.

فرانسوي څېړونکی بوتا په ۱۸۴۲ کال کې د موصل ښار ته ولېږل شو، هغه ښار ته چې د دجلې ترڅنګ شتون لري. او داسې یې پتیلې وه چې د نېوا لرغونی ښار وپلټي. تر یو شمېر کیندنو وروسته یې د وزیر لرونکو غویانو سترې مجسمې په یوې غونډۍ کې لاسته راغلې چې د آشور پادشاه په سارګون مایې پورې اړوند وو. تر دې وروسته ډېرو څېړونکو په کار پیل وکړ ډېرې غونډۍ یې تر پلټنې لاندې ونيولې چې د نینوا ښار ترې رابهر ووېست په دغو لוחو کې په زرګونو خټینې لوحې هم وې چې تر لیکو وروسته د اور په بټیو کې پخې شوې وې، دغه لوحې له مېخي لیک څخه ډکې وې چې د مېخونو، زاویو او درې کونجه په بڼو حک شوې، موږ ته د مېخي لیک او فرانسویانو ته د زاویې ډوله لیک په راپېژندل شوي دي. یو څو کلونه تېر شو ترڅو دا لیک څېړونکو ته د پوهېدو وړ وګرځېد دغه کار د انګلسي رالنسن او فرانسوي او پر ۱۸۵۷ کې سرته ورسوه او هغو وکړای شول چې د آشور یوه لوحه ولولي او ویې ژباړي او له دې سره د لرغونو پرمختګونو په لور د یوې پرانستې لارې پاڼه د څېړونکو پر مخ پرانستل شوه. (۳۲ : ۹۳).

د بین النهرین او د هغه د سیاسي، نظامي، فرهنګي او ديني وضعیت په اړه ټول هغه

معلومات چې نن يې موږ لرو له همدغې موثقې منبع څخه سرچينه اخلي چې د لاسته راغلو لوحو محتويات دي. د بين النهرين په ديني سندونو کې تر خيړتيا وروسته دا را څرگندېږي د دې خاورې اوسېدونکي په ديني لحاظ له توتم او فتيش دين څخه اغېزمن دي. د بين النهرين د خلکو له نظره عقاب، غويي او شيدې سپېڅلي گڼل شوي دي او ارواگاني په لمر، سپوږمۍ او ستورو کې د ننه بنودل شوي چې په راتلونکي کې د ارباب الانواعو په څېره څرگندې شوې دي. هر ښار ځانته ځانگړی رب النوع درلود او د هغوی په اند مردوک د خالق رب النوع دی، د آشور او بابل د ارباب الانواعو شمېر خورا ډېر دی چې په يوه وينا د هغوی د عقيدې وړ ارباب الانواع او پرېستې اووه زرو ته رسېږي.

د بين النهرين پخوانيو خلکو په دوه ډوله تثليث عقیده درلوده يو لومړی يا اعلى تثليث او بل دويم تثليث، په اعلى تثليث کې انليل يا (بل) د هوا او ځمکې رب النوع دی. انو د آسمان ستر رب النوع دی او ای د لومړي اقيانوس رب النوع دی. په دويم تثليث کې شمس (لمر) د عدالت رب النوع او د نړيوالو لوی قاضي دی. بيا د سپوږمۍ رب النوع دی، ايشتر د زهرې رب النوع دی چې کله د نېکۍ رب النوع وي او کله هم د جنگ او شهوت. او کوينين کوي د آدم ﷺ اولاده وغولوي او عاشق او مينان يې کړي.

د آشور او بابل د خلکو په اند ارباب الانواع پياوړي، ابدی، د بشري صفاتو لرونکي، د آسمانونو اوسېدونکي او د بشر له لاسرسي څخه لرې خو د ځمکې د خلکو عبادت، خدمت او کوربه توب ته اړتيا لري. او د هغوی موخه د بشر له پيداېښت څخه هم همدا ده، هر رب النوع د يوه ښار د اختيار خاوند وي چې له خپلې کورنۍ سره د مجسمو په بڼه په هغو کې مقام او د بد به لري او د ښار په له خپل ټول دار مدار سره له منځه ولاړ شي.

د حیتیانو، فروگیانو او فنقیانو دین:

د فنقیانو تر تمدن د مخه په لوېدیځې اسیا او په ځانګړې توګه په کار پاس کې د حیتي معظمې امپراطوري شتون درلود، هندوانو او اروپایانو د حیتي خلک تر خپل تسلط لاندې نیولي وو خو د حیتي ښار یې په پخواني نوم سره پریښود. دې امپراطورۍ کې چې په اټکلي ډول یې دوه زره قبل المیلاد کې فعالیت درلود، په توتم پورې اړوندې عقیدې ډېرې دود وې. بېلا بېل ژوي لکه پاک مارونه او غویان یې نمانځل. د حیتي ملکه د ارینا په نوم د لمر رب النوع وه او د هغې خاوند د توپان رب النوع وو. د ځینو شواهدو پر اساس فروگیانو د حیتي خلکو دیني عقاید په میراث اخیستي دي. فروگیانو په ۱۱۸۰ ق. م کال کې یوه سیمه د تروا په نامه تر خپلې ولکې لاندې راوستله او په حیتي کې استوګن شول، فروگیانو په ترکیې او په ځانګړې ډول په انقرې کې د خپل قدرت مرکز وټاکه او د مصر او آشور پر وړاندې مقابله ته چمتو شول. د «ما» په نوم رب النوعې ته یې د «کوبل» نوی نوم ورکړ او د معبود په توګه یې وټاکه. دا رب النوع د بکرې ځمکې او طبیعت د مراقب په توګه نمانځل کېده. فنقیانو د فلسطین په شمال کې د مدیترانې سمندر تر څنګ ژوند درلود او اصلاً فنیقیه د شام یوه ګوښه ده چې د فلسطین د ساحل په مسیر کې واقع ده.

د فنقیانو دیني عقاید چې د خپل ژوند په عیش او عشرت کې بوخت وو، د کلدله له دیني عقایدو سره ډېر ورته والی لري. یعنې فنقیانو اصلاً ځانګړی دین نه درلود بلکې د ارباب الانواعو په ټاکنه کې زیاتره له کلدانیانو څخه اغېزمن دي. په دیني مراسمو کې له کلدانیانو څخه زیات له سخت زړتیا او جنگ جګړې څخه کار اخیسته او خپل ارباب الانواع یې خوشحاله ساتل. فنقیانو په دوو رب النوعو عقیده لرله یو یې «بعل» او بل یې «بعله» د دغو دوو رب النوعو له یو ځای کېدو څخه د هغوی په یاري او مرستې آرامه او سوکاله ژوند رامنځته کېده. په هر ښار کې بېلا بېل بعلونه وو چې په ځانګړې نوم یادېدل، د بېلګې په توګه آدونیس د بیلوس ښار د بعل نوم وو

په داسې حال کې چې د صور ښار د ملکارت په نوم بل درلود. «بعله» چې ښځینه رب النوع وه په دویم مقام کې راځي چې مشهوره بېلگه یې ایشترارت رب النوع وو چې د پاک لمنۍ او سپېڅلتیا په نامه هم یادېږي. مولوخ د فنیقیانو بل رب النوع شمېرل کېږي. دا رب النوع ډېر په تاو تریخوالي چلند کوي. او په لنډه توګه ویلای شو د فنیقیانو دیني نظریې او الفېې که څه هم اساس یې په بین النهرین کې وو د لوېدیځې اسیا برخه په ټولیزه توګه د نړیوال پرمختګ، تمدن او فرهنګ په وده کې ازانګه کوي. (۱۹: ۲۵۶ – ۲۶۵).

د لرغونو مصریانو دین:

د لرغوني مصر د ټولنیز او دیني وضعیت په اړه تر ۱۹ پېړۍ پورې دقیق معلومات نه شته او یوازې د لرغوني یونان د پوهانو په لیکنو پورې محدودېږي. د لرغوني یونان یو مورخ چې مصر ته مسافر شوی وو، هرودوت نومېږي چې په پنځم ق.م پېړۍ کې یې ژوند کوه. هغه وایي: «مصريان د نړۍ تر ټولو مذهبي خلک وو.» (۱۹: ۳۴).

په ۱۹ پېړۍ کې مصريانو د خاورې له تل څخه ارزښتمن اثار تر لاسه کړل او د مصر پېژندنې علم یې لاسپسې پیاوړی کړ. په دې برخه کې د اروپايي څېړونکو څېړنې او زیار وزحمت هم د پاملرنې او اهمیت وړ دي لکه: برستد، ماسپرو، کارتر، پتري او نور ډېر. لرغوني مصريان چې د نړۍ تر ټولو زیات مذهبي خلک شمېرل کېږي. لومړي سر کې یې پر توتم او فتیش دین عقیده لرله بیا یې شرک او ډول ډول خدایانو او په پای کې یې په یو واحد او بې مثاله خدای عقیده درلوده. د انځر او خرما ونې، پیاز او د اوبو چینې د لرغونو مصريانو له توتمونو څخه ګڼل کېږي. په لرغونو مصريانو کې ځینو ژویو (حیواناتو) هم د رب النوعي حیثیت خپل کړی وو. او عبادت یې کېده لکه غوی، پیشو، نهنگ، چونګښه، آس، ګیدر، لړم لېوه، سپی، میز، چرګ، باز او داسې نور. د سپېڅلي ژوي د وژلو پر وړاندې انسان قصاص کېده او کاهنانو سپېڅلي ژوي او بوټي پېژندل، دغه ژوي په بشپړه توګه د عبادت او تقدس وړ وو

همدا راز وايي چې د لرغونې آريانا يو پادشاه چې کامبوزيا نومېده تر ميلاد د مخه په (۶) پېړۍ کې پر مصر يرغل وکړ څرنگه چې دغه پادشاه پوهېده چې مصريان ځينو ژويو ته احترام لري او هغه سپېڅلي گڼي نو يو شمېر پېشوگاني او ډينگان د لک لکان يې د خپل پوځ پر وړاندې روان کړل. کله چې د مصريانو سپاهيانو او مدافعينو د يرغلگرانو د لښکر پر وړاندې خپل ارباب الانواع وليدل د هغو په لور يې له تير وهلو ډډه وکړه او په پايله کې يې ماته وخوړه.

لرغونو مصريانو د پنځ (طبيعت)، لمر، ستورو، ونو، او **دونو** او په ځانگړي ډول په رود نيل کې اروا ته ورته پياوړتيا باندې معتقد وو. رود نيل يې له ورېسته مخ په پورته راځي راځي او مستي کوي، نو ويل به يې: د «ايزس» د اوبسکو بهېدل د هغې د مېړه «اوزيريس» د مرگ لپاره د نيل د پورته راتلو لامل وگرځېد ځکه چې تر هغه وخته يې د رود نيل د اوبو منابع لاهم نه پېژندل. او د سويل د لرې پرتو سيمو له لوري چې تل باراني وو او د نيل معاونين يې خړوبول، خبر نه وو خو کله چې په (۱۹) پېړۍ کې د نيل چينې او په هغو کې بحرالغزال کشف شو نور نو د نيل د پورته راتلو کيسۍ هم په خپله روښانه شوه. د لرغوني مصر روحاني طبقې هڅه کوله چې د يو يوازيني سيستم له لارې د ارباب الانواعو د عبادت کولو په برخه کې د مصر يووالي تامين کړي او د فراعنه وو قدرت او ځواک لا ډېر ټينگ کړي. لمر د مصريانو ډېر معتبر رب النوع وو چې په بېلا بېلو نومونو سره نمانځل کېده لکه: «اوزيريس» د لمر رب النوع د لوېدو (غروب) په حالت (غارب). (۶: ۵۳). هوروس د اوزيريس زوی او د لمر رب النوع د راخټو په حالت کې (طالع)، ايزس د اوزيريس مېرمن او د آسمان او مياشتې رب النوع، ست يا تيفون، تياري او ظلمت شيطان چې هوروس په تل ورسره په جنگ وو. د مصريانو په عقايدو کې تر مرگ وروسته ژوند شتون درلود. خو په ځينو مواردو کې مبهم دي. په لومړي سر کې يوازي بادشاهانو له مړينې وروسته د ژوند کولو حق درلود هغه هم په داسې حال کې چې د ارباب الانواعو په محکمه کې ښه

ځواب او حساب ورکړي او خپل نياو او عدالت د ځمکې پرمخ تينگ او ثابت کړي وروسته بيا دغه حق نورو دنده لرونکو خلکو ته هم ورکړل شو چې کېدای شي په وروستيو کې دغه حق د ټولو لپاره يو راز شوی وي، په دې شرط چې د ستر رب النوع اوزيريس پر وړاندې حاضر شي. او خپله بې گناهې ثابته کړي هر څوک بايد پر لاندې برنامې د اوزيريس رب النوع پر وړاندې اعتراف او ترې دفاع وکړي: «زه بې گناه انسان يم د حقيقت په خونه کې مې بې له رښتينولي بل څه نه دي کړي. پر هېچا مې ظلم او تېری روا نه دی گڼلی، د راتلونکو خلکو د خورولو او بدمرغۍ لامل شوی نه يم، د چا د وېرې، ځور او فقر سبب هم نه يم شوی، هېڅکله مې څوک نه دي وړي کړي او هېڅ بادار ته مې اعجازه نه ده ورکړې چې پر خپلو مادونو او غلامانو ظلم تېری او لوړه راولي، په هېڅ حال کې مې دروغ نه دي ويلي، زنا مې نه ده کړې، رب النوع مرغان مې په لومه کې نه دي نيولي. د ارباب الانواعو لارښوونو کې مې خيانت نه دی کړی، زه بې گناه يم، زه بې گناه يم.»

اروپايي واړه اديان

په اروپا کې د حضرت مسيح عليه السلام د دين له نفوذ څخه مخکې ځينې اديان خپاره شوي وو چې په دې اړه کولی شو د جرمني قومونو دين، د لوبديځې اروپا او سلتانو دين، د سويل اروپا او په ځانگړې توگه د يونان، روم او ايتاليا دين نوم را واخلو.

د جرمن قومونه په يو شمېر ډلو وېشل کېږي چې په بېلا بېلو اروپايي هېوادونو کې يې ژوند کوه او دينی نظريې يې هم سره توپير لري. د جرمن په لرغوني دين کې د توتم دين ځينې اثار ليدل کېږي. په دې دين کې ځينې ونې د سپېڅلتيا ځانگړی اهميت لري همدا راز ځينې ژوي لکه آس او کارغه ځانگړی ديني ارزښت لري. د دې دين په اند کېدای شي يو شمېر ښځې او نارينه د سرکوزي (خنزير) او لېوه په څېره کې را برسیره شي.

د عیسی عليه السلام د دین له راڅرګندېدو او په اروپا کې له راخپېرېدو وروسته د جرمن دغه عقاید مخ په کمزورتیا شول. بتان د مسیح عليه السلام د دین په واسطه وسوزول شول او سپېڅلې ونې هم له منځه ویوړل شوې جرمنیان وروسته مسیحي شول. خو د لرغوني دین ځینې اثار په هغو کې پاتې شول او کوډې، جادوګري او کهنات یې ښاغلي ګڼل. د سلت او ګل قومونه له ختیځ المان او د دنمارک له جزیرو څخه په ټوله لوېدیځه اروپا کې خپاره شول په ځانګړي ډول په ایټالیا او ایرلند کې، د سلت قومونو د دیني عقایدو په اړه یې له شفاهي مطالبو څخه بل څه لاسته نه دي راغلي. د توتم دین اثار د سلت او ګل اقوامو په عقایدو کې په ښه توګه لیدل کېږي. ښوون (بلوط) ونه د ګل قومونو توتم وو، ځینو قبیلو د ژویو نومونه په ځان ایښودل، لکه: غویی، کارغه او داسې نور. د ځان لپاره یې ونې، ځینو بوټو او حیواناتو لکه غویی، سوسمار، عقاب او نور د توتم دین څرګندې ښې دي همدا راز یونانیو پر اروا هم عقیده لرله. یونانیانو معمولاً ارباب الانواع له بشر سره ورته ګڼل خو په یو ډول توپیر سره او یا هم کله کله د ژوي په بڼه څرګندېدل. (۳ : ۴۵ - ۴۷).

په لرغوني روم کې هم د توتم دین ځینې اثار په ښکاره توګه لیدل کېږي. چې د ځینو سپېڅلو بوټو، د انځر ونې، د باقلي بوټي، لېوه، لېوې او نورو شتون پر دې حقیقت دلالت کوي، د لرغوني روم خلکو پر اروا هم عقیده درلوده چې الهي قوت او پیاوړتیا لري او ورو ورو دغه اروا د ارباب الانواعو حیثیت غوره کوي، همدا راز هغوی په یو ډول تثلیث هم عقیده لرله لکه: ژوپيتر، مارس او کوایری نوس.

پوښتنې

1. د توتم کلمې معنا وواکئ او څرگنده کړئ چې دغه اصطلاح د لومړي ځل لپاره د کومو خلکو لخوا وکارول شوه؟
2. د پنځ نمانځنې (توتم) دین د عقیدې اساسي اصول ونوموئ او له دې جملې څخه د توتم اصل څرگند کړئ.
3. توتم چې له ځینو طبیعي موجوداتو او شیانو څخه ټاکل کېږي په څه ډول سره د لومړنیو او بومي خلکو د تقدیس او نمانځنې وړ وگرځېد، موضوع شرح کړئ.
4. مانا څه شی دی؟ او څه ډول راپېژندل کېدای شي؟
5. د منهیاتو (تابو) نظام کومې دیني چارې څرگندوي؟ له یوڅو بېلگو سره یې واضح کړئ.
6. دا چې د اروپایي څېړونکو پام د بین النهرین سیمو ته واوښت څه لامل وو؟ او لومړنی اروپایي څېړونکی څوک وو نوم یې واخلئ.
7. میخي څه ډول لیک دی؟ شرح یې کړئ او هغه د هیروغلیف له لیک سره پرتله کړئ.
8. مېخي لیک چې په فرانسه کې د زاویه ډوله لیک په نامه هم یادېږي د کوم څېړونکي له خوا د لوستلو او ژباړې وړ وگرځېد؟ د استاد پر وړاندې په ټولګي کې دا موضوع تر بحث لاندې ونیسئ.
9. د بین النهرین د خلکو د عقایدو په اړه څه پوهېږئ د ګروپې کار په ترڅ کې یې واضح کړئ.
10. د بین النهرین د خلکو په الهیاتو کې دوه ډوله تثلیث په لنډه توګه بیان کړئ.

11. د فنيقيه استوگنځي په ګوته کړئ. او وواکئ چې ولې دغه سيمه په وړو او ځانته ښارونو وېشل شوې ده.
12. د فنيقيانو او کلدانيانو ديني چارې د تاو تريخوالي او د زړه سختوالي د کارونې پر اساس پرته کړئ.
13. بل او بعله پورې اړوند د فنيقيانو عقیده واضحہ کړئ او د صور او بيلبوس ښارونو بعلونه يوازې ونوموئ.
14. د لرغونو مصريانو د لومړنيو مذهبي افکارو، همدا راز د هغوی په واسطه د اروا د تقدس په اړه په لنډه توګه معلومات وړاندې کړئ.
15. د هغه ځانګړي تثليث يادونه وکړئ چې د لرغونو مصريانو په الهياتو کې ليدل کېږي او هم د دې تثليث منشا او افسانوي بڼه بيان کړئ.
16. د لرغونو مصريانو عقايد له مړينې نه وروسته پر ژوند باندې په لنډه توګه ذکر کړئ.
17. هغه اعتراف نامه څه وه چې د لرغونو مصريانو په اند بايد د هر چا لخوا د اوزيريس رب النوع پر وړاندې په ژبه راوړل شي. بشپړ متن يې بيان کړئ.
18. د حضرت عيسى عليه السلام د دين له را څرګندېدو څخه د منځه چې کومو ادیانو شتون درلود يوازې نومونه يې واځای.

دویم لوست

اوسني بودايي، برهمايي او هندويي ادیان

موخې:

هندوستان ته د آريايي اقوامو د لېږدېدنې د څرنگوالي بيان.

د بودايي دين د ارباب الانواعو پېژندنه او د نړۍ په پيدايښت کې د هغو دندې او رول.

د برهمايي دين د پيدايښت د څرنگوالي سپړنه او د معاصر هندويي دين د معتقداتو څرگندونه.

بودايي دين:

د هندوانو تر ټولو لرغونی دين ودايي دين دی. د «ودا» لغوي معنا د «ديد» له ريشې څخه پوهه او پوهېدل دي. veda د هندوان د سپېڅلي کتاب نوم دی، بودايي دين زياتره وخت د هندويي دين په نامه سره هم يادېږي او کېدای شي تر ميلاد ۱۵۰۰ کاله د مخه تاريخي لرغونتوب ولري. آريايان له ميلاد څخه مخکې په «۱۵» پېړۍ کې د بالتيک سمندر له غاړو او د روسيې له سويل څخه د اوسني افغانستان سيمو ته د لېږدېدل او خپل ځانونه يې «آريا» يعنې ښکلي، بزگر او اصيل وگڼل. په ځينو دغو سيمو کې بومي قومونو ژوند کړه او بېلابېلې ديني معتقدات لکه توتي، پنځ نمانځنه او اروا نمانځه يې درلودل. او ځينې ژوي لکه غوي، سپی، مار، آس همداراز ځينې بوټي يې هم سپېڅلي گڼل. آريايي قومونه هم له دغو عقيدو سره نابلد نه و او يې شمېره بېلابېل خدايان يې نمانځل (۳۳: ۳۳۱-۳۳۲) او له هغو څخه يې خپله هره موخه او مقصد غوښته لکه څنگه چې يو آريايي په خپله دعا کې ويل: «ای د پنځ خدای

(ايندرا!) که ما هم کولی شول چې ستا په شان مال او شتمني وبخښم، نو هيڅ وخت چې هغه څوک چې تل زما په عبادت کې بوخت وي، د يو غويي له درلودلو څخه نه محروموه». آريايان تر ميلاده مخکې په ۱۵ پېړۍ کې د اوسني هندوستان سيمو ته روان شول او د هغې سيمې بومي او تور بوټکي قومونه يې د هند سويل خوا ته وشرل او خپل ځانونه يې د هغه ځای آريا، اصيل او بادار وگڼل او د هند د بوميانو معتقدات يې چې په بسکاره ډول يې ځانگړې ځانگړنې درلودې او تر ميلاد دې زره کاله د منځه په هغو کې دودو، خرافاتي گڼل او د هغو خدايان يې له دېوانو او د دانو څخه اخوا بل څه ونه گڼل (۳۷: ۱۴۸).

هندوانو او آريايانو په ځينو مواردو کې گډه وجوهات درلودل د بېلې په توگه د هغو گډه خدايان لکه: ميترا «د لمر خدای» چې دواړو نمانځله، «اهورا» د زردشتيانو خدای او «ارونا» د هندوانو خدای چې يو له سره دېر ورته والی لري يا دا چې د هندوانو او آريايانو په وړاندې قرباني يو ډول ارزښت او اهميت شتون لري.

بودايي (هندويي) دين د نړۍ ترټولو لرغونی وضعي، ځانته بڼه نيولې او فعال دين و او خورا ډېر پيروان لري. دغه دين يوازې د هند په خاوره کې محصور و او په نورو ځايونو کې پيرونه لري يې له هغو هندي پيروانو څخه چې نورو هېوادونو او سيمو ته لېږدېدلي وو. د معاصرې نړۍ دوو فعالو او پرمختيايي دينونو (د اسلام سپېڅلی دين او د مسيحيت دين) د پاملرنې وړ شمېر هندوان د خپل دين پيروان لري دي په ځانگړې توگه د اسلام د سپېڅلی دين په هندوستان کې خورا ډېر نفوذ درلود او تر سل مليونو زيات هندوان د دې رښتيني سماوي دين پيروان دي. او د همدغه اصل پر اساس د دې هېواد په هر گوښه او کونج کې د محمدي ﷺ اذان غږونه په څرگنده او لوړ آواز پورته کېږي او لکه څنگه چې تول پوهېږو د شلمې پېړۍ په منځنيو کلونو کې د پاکستان بېلوالی له هندوستان څخه هم د اسلام دين د پيروي پر اساس شوی

دی. او اوس دا هېواد په نړۍ کې یو ځانته مستقل اسلامي جمهوري هېواد دی او تر ۱۵۰ ملیونو څخه زیات کسان په کې د ژوند کوي.

بودايي په نړۍ کې یوازینی دین دی چې د کاست پر طبقاتي ټولنیز نظام ټینګ ولاړ دی او پرې عقیده او باور لري. په تاریخي لحاظ په هندوستان کې څلور کاسته یا پاټکي شتون لري د چې دغه پاټکي یا طبقې له یوه نسل څخه بل ته په ارث پاتې دي. په هر پاټکي پورې اړوند غټې ځانونه د یو شمېر امتیازاتو خاوندان ګڼي او په دغو امتیازاتو سره پر نورو پاټکو ځان ممتاز او غوره انگېزي آن تر دې چې د نورو پاټکو له غړو سره د واده کولو، په هر کار کې ګډونواله او په نورو ټولنیزو چارو کې د اړیکو ساتلو اجازه نه درلوده. د هندوستان دغه څلور ګوني لرغوني پاټکي په لاندې ډول دي:

د برهمنانو پاټکي چې د ټولنې دیني او اروايي (روحاني) چارې پر غاړه لري.

د حاکمانو او ژوبلو (جنگیالیو) پاټکي.

د بزګرانو او صنعتګرانو پاټکي.

د مریانو پاټکي (۳۸: ۲۹-۲۷).

سرېره پر دې څلورو پاټکو اوس په اټکلي ډول ۵۸ پاټکي چې هر یو یې په ملیونونو پیروان لري، په هندوستان کې شته او بله وینا دوه زره فرعي پاټکي او که واړه فروعَات یې هم په بام کې ونیسو نو (۱۹) زره پاټکي په دې هېواد کې ژوند کوي همداراز په ملیونونو تنه نور په هېڅ یو پاټکي اړیکې ویاړ هم نه لري او د هند ستر لارښود ګاندي دې خلکو ته د «هاريجانانو» اصطلاح کارولې ده او دا هڅه یې وکړه چې د «نجسانو» تر نامه لاندې کوم پاټکي شتون ونه لري. همداراز د هند په نویو او اوسینو بهیرونو کې د کاست طبقاتي نظام تر کلکو ګذارونو لاندې راغی او اوس د

تس نس کېدو په حال کې دی او په ځانګړې توګه د هند د قانون پر اساس «نچس اوسېدل» ناروا ګڼل کېږي. لکه څنګه چې د مخه وویل شول د هندي ټولنې څلور ګوني پاتګي د ټولنیزو، سیاسي، اقتصادي او فرهنګي ژوند له بېلابېلو اړخونو څخه یو له بل سره توپیر درلود، او دا توپیر هغه وخت پیل شو چې «هندو اروپایي» قومونه د بالتیک سمندر له غاړو څخه د اوسني افغانستان له لارې د هندوستان په خاوره کې خواره واره شول، آریایي برید کوونکو درې لومړني پاتګي رامنځته کړل چې د هند د ټولنې د هغه وخت لوړ پاتګي ګڼل کېدل.

د هندوستان میشت اصلي او آر قومونه (بومیان او تور پوټکي) د مریایو او دنیانو پاتګي منځ ته راوړي دي. درې لومړني پاتګي ډېر غوره والی پاتګي (برهمنانو) روحاني او مذهبي اهمیت هم درلود او د خپل دور مذهبي چارې یې تنظیمولې، دوی تر اوسه هم د هند په اوسنۍ ټولنه کې خپل روحاني او مذهبي اغېز ساتلی دی، د قربانۍ مراسم یې له برهمنانو کېدون نه لري یوازې برهمنان دي چې د اورادو او اذکارو په واسطه د قربانۍ عبادت دا جوړې په بدل چې زیاتره وخت یو یا څو غویان وي، تر سره کېږي، د ریګ ویدا د لسم کتاب په لسمه شمېره سندره کې د قرباني دا جوړې په اړه داسې راغلي دي: «که څوک برهمن ته یو غويي ورکړي، ټوله نړۍ په هغه ته ورکړل شي». لنډه دا چې برهمن په ټولیزه توګه په هندوستان کې د ټولو دیني چارو واکمن ګڼل کېدل (۱۴: ۲۷۴).

بودايي دین چې د هندوستان تر ټولو لرغونی او ستر دین دی او د برهمایي او اوسني هندويي دین اساس یې ایښی دی، څلور سپېڅلي کتابونه لري چې د یاجورو دا، اتارو او دا، ساماو دا او ریګویدا په نامه سره مشهور دي.

ودايي دین په برهما خدای چې مطلق حضور لري، ګروهمن دی. په حقیقت کې ارتودوکس هندوانو په هر ډول عقایدو باور درلود لکه د یو خدای تر یو زیاتو خدایانو

یا شرک او وحدت الوجود نمانځنه. دغه دین په یو نظري اعتقاد سره په یو ذاتي او داخلي، نړیوال او سر تر سره پاک «جهاني روح» ډول ډول بڼې غوره کړې دي او د هند بېلابېلو ادیانو ترې سرچینه اخیستې ده (۳۹: ۴۲).

خو دغه دین په ځانګړي ډول د ایندرا، وارونا او میترا ارباب الانواعو عبادت او نمانځنه کړې ده (۲۱: ۵۷-۵۶).

ایندرا د پنځ، ټکې او برېښنا، طوفان او تر یوې کچې جنگیالی، مبارز او مدافع رب النوع دی یعنې کېدای شي چې ایندرا ته د تاوتریخوالي رب النوع هم ووايو خو د دې په وړاندې وارونا د عقل او پوهې رب النوع دی، دغه رب النوع که څه هم لومړس د شپې د ستوري لرونکي آسمان رب النوع دی خو وروسته بیا د اخلاقو، نړۍ او انسان د لارښو رب النوع پرځای راغلی دی.

میترا د لمر، روښنایي، نېکۍ، رښتینولۍ او عدالت رب النوع ده چې وارونا هم ورسره په نوموړو چارو کې مرسته کوي. ادې تې د میترا او وارونا مور ده، دی اوس پیتار د هند د زیاترو ارباب الانواعو پلار دی. او مشهور زوی یې ثریا د لمر رب النوع دی همداراز مانو د قانون رب النوع او واتا د باد رب النوع دی.

د بودايي دین دغه ټول ارباب الانواع انسان ته ډېر ورته والی لري چې لږ لږ یې خپل ارزښت له لاسه ورکړی دی او په پایله کې یې اګني د اور رب النوع او سوما د حیات اوبو او شرابو رب النوع د ارباب الانواعو په سر کې واقع دي چې نورو ټولو ارباب الانواعو ته د قربانۍ له لارې چې په دې دین کې خورا ډېر اهمیت لري، د اوبو او اور اړتیاوې له منځه وړي. د بودايي دین په اند د نړۍ د پیدایښت او د وجود عالم رول کله کله د اور رب النوع اګني، کله هم د پنځ رب النوع ایندرا او کله کله د حیات اوبو شرابو رب النوع سوما ته ورکول کیږي. او تر دوی وروسته دغه رول

پراچاپاتې ته ورکړل شوی چې د ټولو ساکېنو رب النوع دی او په دې برخه کې یې کله کله له یو او واحد خدای څخه هم یادونه کړې ده (۴۰: ۱۷-۱۶)

برهځایي دین:

برهځایي دین د بودايي دین پر اساس جوړ شوی او برهځایانو په هندي ټولنه کې د دین د ښه استوګنځی د تر لاسه کولو لپاره په ودایي دین کې یو لړ سمونې او اصلاحات راوستل، دغه سمونې تر میلاد د مخه له ۹ نه تر ۶ پېړۍ په اوږدو کې تر سره کړل او ودایي دین ورو ورو خپل ځای برهځایي دین ته پرېښود. په ودایي دین کې په ډول ډول ارباب الانواعو عقیده شتون لري لکه «اینډرا» د پنځ رب النوع «میترا» د لمر یا د ورځې له خوا د آسمان رب النوع، او «وارونا» د شپې له خوا د آسمان رب النوع، او «وارونا» د شپې له خوا د آسمان رب النوع، قربانۍ ته خو را ډېر ارزښت ورکول کېده، د هندوانو په اند د بودايي دین دغه ډول اعتقادات له میلاد څخه مخکې تر نهمې پېړۍ پورې وغزېدل او وورسته په برهځایي دین کې چې د برهځایانو د کار پایله او سمونه ده، د بېلابېلو ډول ډول ارباب الانواعو پر ځای په نسبي توګه توحید او د یو معبود نمانځلو د هندي ټولنې پام ځان ته راوګرځوه او تر دې وروسته د هغه عالم پر تلپاتې روح معتقد دي چې زموږ ارواح هم ترې را جلا شوې ده. او سر بېره پردې چې د قربانۍ له لارې پر بریاوو ټینګار کوي پر همدغو بریاوو د معرفت له لارې هم ټینګار لري.

برهځایي دین د برهمن (نړیوال نفس) او آتمن (انساني نفس) پر شتون عقیده لري. ددې دین له نظره زموږ د وجود جوهر جسم یا فکر یا غړی نه دی بلکې زموږ د وجود د هغه غلي او بې شکله شتون تومنه ده چې نوم یې آتمن دی. په دویم ګام کې برهمن دی چې د نړۍ «د واقعیتونو د واقعیت» بې شکله، بې جنسه، نافذونه لمس کېدونکی دی.

برهمن زېږېدلی نه دی او مړینه هم پرې نه ورځي په حقيقت کې د عالم د ټولو موجوداتو روح دی په داسې حال کې چې اتمن د ټولو ارواوو (روحونو) روح او يوازينی هغه پياوړتيا ده چې ټول قدرتونه يې راچاېر کړي دي. په درېيم قدم کې برهمن او اتمن سره يو دي. له پيله يوازې برهمن شتون لري چې د ارباب الانواعو خالق دی. برهمن پورته، ښکته، شاته او مخکې شتون لري، د آسمان، ځمکې، هوا، زموږ د روح او جسم خالق دی. برهمن د هر حقيقت د وجود اساس دی. او د ابتدایي قومونو له «مانا» سره ډېر ورته والی لري. کله چې د هند څېړونکي د بېروني نړۍ اساس برهمن گڼله نو د خپل وجود داخل او باطن ته ځير شوی دی چې په هغه کې يې اتمن وليد. د هغوی په اند د انسان جسم د يو کولو «نفعي» او مرکزي وړمې له لارې چې اتمن نومېږي خپل ژوند تر لاسه کوي.

ددې دين م حققان په برهمن کې بېروني مطلق او په اتمن کې داخلي او باطني مطلق ويني ځکه خو د برهمن او اتمن يووالي او بشپړ شخصيت ته رسېدلي او هغه يې د «اتمن-برهمن» مطلق حقيقت گڼلی دی.

د برهمايي دين په اند نړۍ په دوو بڼو راڅرگندېږي. ۱- مطلقه هستي. ۲- مطلقې هستۍ ته ورته هستي.

مطلقې هستۍ ته د وجود وحدت او دويمې هستۍ ته کثرت وايي. د وجوداتو بدمرغي د وجود په کثرت کې ده. نو ښه ده چې له کثرت سره مبارزه وکړو او بدمرغه کثرت د وجود له نيکمرغه وحدت څخه جله کړ. د کثرت په نړۍ کې پرله پسې زېږېدنې سر ته رسېږي د انسان ښک او بد اعمال ښه يا بد نوې څرگندونې په وړاندې لري. کله چې انسان له دغو زېږېدونو څخه خلاصون مومي پر دې بريالی کېږي چې بې له اتمن نه بل څوک ونه غواړي. په دې ډول بل جسم ته حلول نه کوي او د برهما په لور ورگډځي. که څه هم هغه په مخکيني ژوند کې د نعمتونو لاره پرې ايښې

ده او د نفس غوښتنو ته یې مثبت کې شوي دي نور نو د هغه په حق او برخه کې تناسخونه پای ته رسېدلي او تلپاتې نېکمرغۍ ته رسیږي.

په دې اساس د برهمنی دین نظریه ده چې د هند د مرتاضانو (یوگا) فلسفې ښوونځی د سرکښه نفس تر نفوذ لاندې راوستلو په برخه کې وړاندیز کوي. د یوگا معنا (جُغ) دی چې د زاهدانه سیر او سلوک معنا لري چې د هغه له کبله مشق سالتک د نفس د امساک جغ پر خپله غفره رډي چې هغه له ټولو مادي خواهشتاتو او غوښتنو څخه پاک وساتي او له طبیعت او پنځ څخه لوړ قدرت ته لاره ومومي او له پرله پسې تناسخونو څخه خلاص شي. د یوگا ښوونځي دغه سیر او سلوک ډول ډول پړاوونه لري چې مشتاق سالتک یې باید سرته ورسوي.

اوسنی هندويي دین:

د برهمنانو د ځواک پر وړاندې دوه نوي دینونه د جینا او بودا په نومونو منځ ته راغلل او برهمنان یې دې ته اړ کړل چې برهمنی دین لادېء منسجم کړي او ددې زمینه برابره کړي چې هندويي دین رامنځته ته شي، هغه دین چې په اوسنی پېړۍ کې هم هندوان پرې عمل کوي اوسنی هندويي دین د توتمي دین پنځ نمانځنې روح نمانځنې، بودایي دین، برهمنی دین او زیاتو نورو ادیانو د معتقداتو ټولګه ده چې د برهمنانو لخوا له میلاد نه مخکې له شپږمې پېړۍ څخه تر لومړۍ میلادي پېړۍ پورې له هندويي دین سره یوځای شول.

د هندوانو په اند به اوسني هندويي دین کې اخلاقي اړخ تر نورو اړخونو ښه ځلېدلی دی چې دغه موضوع د ثواب و عقاب او تناسخ په اصل کې په ښه توګه لېدل کېږي. دغه دین د بدینۍ له شدت څخه چې له برهمنی دین سره درلود د سر د شتون او د تناسخ د رنځونو به اړه د منلو وړ کمښت راوړی دی.

هندو دين چې له لومړۍ ميلادي پېړۍ څخه تر اوسه په هندوستان کې ۸۵٪ پيروان لري هغه طبقاتي تناقضات او ټولنيز سوله نه منونکي توپيرونه کم شول چې د برهمنانو په لاس پر هندي ټولنې اغېزه کړي وه او هغه ته يې مطبوعاتې بڼه ورکړه چې ټولو ته د منلو وړ شي.

د هندوانو په اند په دې دين کې څه هم به يې شمېره ارباب الانواعو عقیده شتون لري خو ددې ترسا توحيد او د يو معبود نمانځنه هم څرگنده ده، دا په دې معنی چې هغوی په يو منشا او علة العلل معتقد دي خو لکه څنگه چې دغه منشا او علة العلل د عامو خلکو لپاره د فهم وړ نه دي نو د همدې لپاره د درېيو مظهره وو په وجود کې يې ځان څرگند کړی دی (۸: ۱۲۳).

او دغه عقیده يې د مسيحيانو تثليث (اب، ابن او روح) يا د يونان ستر فيلسوف سقراط درې اصلو (خير، بڼه او بڼکلی) سره ډېر ورته والی لري (۱۷: ۲۵).

د هندويي دين دا درې مظهرې په لاندې ډول دي:

برهما د نړۍ خالق

وشنو د نړۍ ساتونکی

شيو د نړۍ له منځه وړونکی (فنا کوونکی) (۲۴۵: ۳۳) ددې دين په اند نړۍ ازلي او ابدې ده، وه، ده او تناسخونو نه وروسته د روح عالم سره يو ځای کېږي. لکه څنگه چې د منځه وويل شول اوسنی هندويي دين د ابتدايي قومونو له اديانو لکه توتيميسم، پنځ نمانځني او روح نمانځنې څخه ګټه اخلي له همدې کبله په دې دين کې ځينو ژويو، بوټو، سيندونو او ځايونو ته ځانګړی ديني ارزښت او اهميت ورکول کېږي.

په هندويي دين کې ډېر سپېڅلي ژوي شتون لري چې په لومړي گام کې غوا او بيا په ترتيب سره بيزو او مار دي. پاکې ونې او سيندونه لکه گنگا هم ددې دين له اعتقاداتو څخه دي. د روحونو تناسخ او مهاجرت د دين له اصولو څخه دی. د مړو د بنځولو په برخه کې مراقبت او پاملرنه د هغو د با څرگندېدو په برخه کې مرسته کوي. د مړو ايرې د گنگا په سيند کې اچوي.

په دې دين کې ځانگړي ديني مراسم شتون لري. لکه ارباب الانواعو ته احترام کول، د هغوی په وياړ د فرايضو تر سره کول، د ارباب الانواعو او سپېڅلو ژويو د مجسمو څارنه، د بنارس د معبدونو زيارت ته تلل، دا ښار د هندوستان د ديني ژوندون مرکز دی. دې ښار ته ډېر زيارت کوونکي راځي او (د دوی په اند سپېڅلي) غويان او بيزوگان ويني. دوه زره معبدونه، (۱۵۰۰) د ارباب الانواعو مجسمې، د دوی په اند سپېڅلي حمامونه او د جسدونو د سوزولو لپاره ځانگړې ډېرۍ د دوی زيارت او ليدنې لپاره شتون لري. او د نړۍ تر ټولو جالب نندارتون گڼل کېږي. دغه ښار هر زيارت کوونکي او نندار چې لپاره د نندارې ډېر شيان لري چې هر يو يې د هندي دين فکر او نظريه آزانگه کوي (۱۹ : ۱۰۷-۱۰۶)

پوښتنې

آريايي قومونه له کوم ځايه، څه وخت او څه ډول د هندوستان پراخې ځمکې کې شپله شول؟ په لنډه توګه يې وسپړئ.

د آريايي قومونو او هندي بوميانو ګډ اعتقادات په لنډه توګه ذکر کړئ.

د هند او پاکستان د رابېلېدو څرنگوالی او په ننني هند کې د مسلمانو اټکلي شمېر ذکر کړئ.

ودايي دين د کاست پاتکيز نظام به لرغوني هندوستان مسلط کړی دی، تاسې ددې نظام مشهور ټولنيز پاتکي يوازې ونوموئ او د فرعي پاتکو د ژوند تگلار بيان کړئ.

د ودايي دين ارباب الانواع کوم دي او برهما را وپېژنئ.

په ودايي دين کې د نړۍ د پيدايښت رول په کومو ارباب الانواعو پورې اړوندېږي او ددې لامل څه دی؟

برهمايي دين څه وخت او په څه ډول رامنځته شو؟ ديني نظريې يې ذکر کړئ.

د اوسني هندي دين د پيدايښت لامل وپلټئ همدا راز د معتقداتو ټولګه يې وسپړئ.

درېیم لوست

بودایي او جاینسي ادیان

موخې

د بودایي دین د مشهورو بنسټ ایښودونکو لنده پېژندنه.

د بودایي دین ړنگېدل په مستدله توګه څنګه ثابتېږي

د جاینسي دین د اهیمنسای اصل او دیني اصولو تحلیل او سپړنه.

د جاینسي او بودایي دین تر منځ نژدې والی.

ځکې له دې چې د بودایي دین په اړه څرګندونې تر لاسه کړو اړینه ده چې لومړی ددې دین موسس بوداپه اړه معلومات وړاندې کړو:

بودا:

د بودا اصلي نوم ګوتوما دی چې د شپږمې میلادي پېړۍ د منځنیو کلونو په لومړیو یا په دقیقه توګه په ۵۶۳ ق.م کال په هندوستان کې په لوړتباتکیزې کورنۍ کې نړۍ ته سترګې پرانیستي دي او له زو کړې څخه یې یو څو ورځې تېرې شوې وې چې مور یې مړه شوه، هغه ځوان شو او خورا هوسا ژوند یې له عیش او عشرت سره تېر کړ. واده یې وکړ، یو زوی یې درلود، سره له دې چې بودا له بودا ددې حالت لامل په څلورو پېښو کې څرګندوي چې له کوره بهر ورسره مخامخ شوی دی. یو ځل هغه له کوره بهر یو بېچاره او کمزوری سپین ږیری ولید چې د بودا پر عواطفو یې ډېر اغېز وکړ او د ځوانۍ په مفهوم توب ښه وپوهېد. بل ځل له خپل کور او له او کوبه ډکې مانۍ څخه بهر یې یو ناروغ ولید چې له ناروغۍ سره لاس او ګرېوان دی، بودا ددې په لیدلو سره په خپل ځان یې د سلامتی باور او اعتبار هم له لاسه ورکړ. بل وار یې یو جنازه ولید له چې خپل برخلیک وړي. په

ټولنيزه توگه يې ژوند يو بې مفهومه او بې اهميته شی وگڼه. خو په بل ځل کې له خپلې مانۍ څخه بهر شو او يو راهب يې وليد چې په ډېرې هوساينې او سکون سره خپل ژوند تېروي. د دغه راهب هوسا ژوند د هغه په روح و روان اغيزه وکړه او ويط پتيله چې د زهد او تقوی لاره خپل کړي او خپل له شان او شوکت څخه ډک ژوند، ميرمن او يوازينی زوی يې پرېښودل هغه په ۲۹ مکنۍ کې خپل کور وادر پرېښود او په دښته کې راهب شو او پوره اووه کاله يې په رياضت او پرهېزگاری کې تېر کړ. پنځه نور زاهدان او د هغه ملگري ورسره يو ځای وو. خو بودا تر کلونو وروسته درک کړه چې رياضت کومه بريانه شي رامنځته کولی او يو بې گټې کار دی. نور زاهدان د بودا د چار چلند د بدلون له کبله خواشينی شول. او هغه يې يوازې پرېښود، بودا حمام وکړ او د تل په شان يې ډوډۍ وخورله او د خپل دين پر تاسيس او جوړولو يې پيل وکړ.

بودايي دين:

په دې دين کې د هندويي دين پر خلاف د مزدوری، مذهبي قربانيانو او نورو تشریفاتو لپاره اهميت شتون نه لري بلکې ددې پر وړاندې ټينگار کيږي چې پر نفس کنترول وشي، په هونښاری سره پر نفس بر لاسی وشي او په دې توگه هوساينه تر لاسه کړي، په دې دين کې پاتکيز نظام له منځه ولاړ اوس هر څوک نېکمرغه غړی دی او کولی شي برهمن شي ای احمقه ستا د وجود په د ننه کې تياره او د درندگانو خوی شتون لري خو ستا د وجود بهر او ظاهر پاک او سپېڅلی ښکاري (۴۲: ۱۰۵).

ددې دين په اند د هر غړي د چارچلند پایلې خپل ځان ته يې متوجه دي او پخپله هغه دی چې خپل برخليک ټاکي نه پاتکيز ميراثي وضعيت، ټولنيز وضعيت، برخليک، رب النوع يا هم شيطان. او دا موضوع «کارما قانون» په نامه يادوي، ددې قانون پر اساس هغه څوک چې ناوړه کار يې تر سره کړی وي د دوزخ پادشاه ته راوستل کيږي او د دوزخ د پادشاه له خوا محاکمه کيږي. په دې دين کې د خود خواهي پر ضد مبارزه

کېږي. او د ارواحو پر تناسخ عقیده شتون لري چې «د کارما قانون» يعنې عمل او عکس العمل پر اساس انساني روح نورو جسدونو ته لېږدول کېږي. تر هغې چې وح نور تناسخ ته اړتيا نه وي او «نيروانا» يعنې د نېکمرغتيا حالت ته رسېږي او نور د هغه په برخه کې تناسخ پای ته رسېږي. «نيروانا» بشپړې نابودۍ ته نه بلکې له تناسخ څخه بې قيد او شرطه آزادۍ تر وایي.

په بودايي دين کې په هرو دورو او نيو کې يو ځل د پيروانو ټولنه جوړېږي چې ۲۲۷ ديني قاعدې په خپل منځ کې بيا بيا تر بحث لاندې ونيسي. او په يو خوله، خوښۍ او بې شخړو مطلب ته ورسېږي. په بودايي دين کې د عبادت او دعاگانو پرځای د مراقبې، جذبې تفکر او تعمق وژورتيا تمرینونو ته اهميت ورکول کېږي. همداراز په دې دين کې دغرو آزادي څېړنې او تجربې ته ځواک ډېر ارزښت ورکول کېږي. بودا له بدمرغۍ څخه د ژغورنې او خلاصون لپاره پرڅلورو لاندینيو حقيقتونو عقیده لري:

«په دې پوهېدل چې دا نړۍ بې له درد، عذاب او رنځ څخه بل شی نه ده، د بودا په اند د ارواحو تناسخ يو له هغو شرونو څخه دی چې انسان ورسره لاس او گربېوان دی. زوکړه، ناروغي، رېښت او مړينه هغه عذابونه دي چې د تناسخ له اصل سره يې د انسان د ژورونې لپاره لاسونه وکړي دي.

«د ټولو عذابونو اساس او پخوړ هيلې او غوښتنې دي. په دې دين کې د وجود د بقا او تلپاتې والي هيله د وجود په هستۍ پورې اړوندېږي. هستي له درد او رنځ څخه ډکه او د مړينې له وېرې سره يو ځای ده. دغه هيله او اميد د انسان د ټولو بدمرغيو اساس رامنځته کوي».

«عذاب او درد باید د تلپاتې توب د هیلې د پېژندنې او معرفت او له دې ډول هیلې سره د هر راز اړیکو پرېکولو په واسطه له منځه یوسي».

«اړینه ده چې درد او رنځ په شې عقیدي، بڼه چارچلند او بڼه فکر له ځانه لرې کړو»
(۸: ۱۵۲-۱۵۱).

د بودايي دين ړنگېدل:

بودايي دين د (۱۳) پېړيو به اوږدو کې (له ميلا څخه مخکې (۶) پېړۍ نه تر (۷) ميلادي پېړۍ پورې) مخ په فساد او ړنگېدو شو او ويې نه شو کړی چې د هند د هغه وخت پر ټولنې برلاسو شرايطو سره ځان برابر کړي. د بودايي دين له ړنگېدو څخه يو لامل هم د او چې واده کول يې ډېر ټيټ عمل باله، له بنځو سره يې د څارويو چلند کوه. بنځې فاسدې او شر جوړوونکې پېژندل شوې دي له همدې کبله ده چې يو نرينه ته له خپلې خور، مور او لور سره په يوه کوټه يوازې پاتې کېدل ناجايزه گڼي.

په دې مهال کې معبدونه د فساد کونکو او گناهکارانو د راټولېدو به مرکزونو بدل شول او له بلې خوا هغو برهمنانو چې له بودايي دين څخه ځانونه زيانمن گڼل نو پر وړاندې يې سخته مبارزه پيل کړه. او په دې مهال کې د اسلام سپېڅلې دين هم د هندوستان پر خاورې يې اغيزې نه و. دغه ټول لاملونه د دې باعث شول چې د بودا دين په اوومه ميلادي پېړۍ کې خپل ځای په هند کې خالي کړي او گاونډو هېوادو لکه چين، برما، جاپان، سيلان، تبت او د سيمې نورو هېوادونو کې خپل پر مختک ته دوام ورکړي (۳۳: ۳۷۳-۳۷۲).

په دې وروستيو کې بودايي دين د تایلند، تبت، کمبوديا، لائوس او برما په هېوادونو کې رسمي دين گڼل کېږي او په جاپان او چين کې يې نيمایي نفوس خپل پيروان گڼي (۱۶۶-۱۶۵).

مهاویرا:

مهاویرا د جانيي دين، رهبر، بنسټ اېښودونکی او ستر فاتح دی. د مهاویرا په اند د نمانځنې لپاره هېڅ شی شتون نه لري او ددې نظريې پر اساس اړینه ده چې يو سو کاله او بې له کوم ځور څخه ژوند تېر کړو، پيروانو يې هغه سپېڅلی گڼه، عبادت يې ورته کوه او د هغه ديني متون يې راپېژندل.

جایني دين:

مهاویر د هر ډول معبود د عبادت او ان د هغو په اړه خبرې کول محکوم کړل. دې دين په عالم کې د هر ډول متعالی او پورته هستۍ له وجود څخه به انکار سره خپل کار پیل کړ. ددې دين په اند باید ونه ویل شي چې: ای خدایه! باران واوروه! ځمکه شنه کړه! بلکې باید وویل شي: ورېځې راغونډې شوې دي، ځمکې ته راځي او ځمکه شنه کوي. خو دغه نظریه په وروستیو کې له عکس العملونو سره مخامخ شوه، مهاویرا په خپله د خدایۍ تر حده ونمانځل شو او د دې دين پیروانو هېڅکله اجازه نه ورکوله چې دا دين د خدای پر ضد راوپېژني یا څوک هغوی بې خدای او معبوده وگڼي، د دوی په اند هر سړی باید پخپله د خپل عمل او چار چلند په وسیله ځان کامیابي ته ورسوي. همداراز د دې دين پیروانو په هندوستان کې ډېر معبدونه ودان کړل او په هغو کې د (۲۴) تنو عبادت او نمانځلو ته ورسېدل چې ترټولو وروستی یې مهاویرا دی او سره له دې چې پوهېدل چې هغوی یې دغه عبادت او نمانځنه نشي درک کولی. او نه کوم شي ورسره مرسته کولی شي خو په دې ډول عبادت کې یو راز داخلي او ذهني ارزښت پروت دی او اړینه ده چې تر سره شي. په جایني دين کې ترټولو زیات غوره والی او فضیلت د دروېشۍ په ریاضت او د نورو ژویو په نه خورولو کې دی. اړینه ده چې ځان له مینې کولو، کرکې کولو او دښمنۍ څخه وساتل شي ځکه چې دا دواړه یو له بل سره د تړون ښې دي. د جایني دين یو بشپړ غړی یو زاهد ریاضت کوونکی، متواضع، برغل نه کوونکی او بې کینې اورخې غړی دی (۴۲: ۶۷-۷۹).

د انسان د ټولو بدمرغيو لامل د هغه د ذلیل مادي جسم پیوستون د هغه له پاک، سپېڅلي او تلپاتې روح سره دی. نو اړینه ده چې د روح د آزادولو لپاره خپل جسم ترخې او فشار لاندې راولو تر څو چې تېروانا ته ورسېږو. د جایني او هندويي دين

ترمنځ ښکاره توپیر په دې کې دی چې جاینې دین د هندوستان پاتېکیز نظام محکوموي.

ددې دین بله ځانګړنه د «کارما» پر اصل باندې عقیده ده چې ددې اخلاقي اصل پر اساس مکافات او مجازات د ارواحو د تناسخ له لارې ترسره کېږي. ددې اصل له مخې روح بیا زېږي او د همدې سر تر سره بدمرغۍ نړۍ په جسدونو کې حلول کوي او دغه حلول د مخکیني ژوند د ښکونو او بدو اعمالو په څرنگوالي پورې اړوندېږي.

ددې دین پیروان د لارې په اوږو کې ډېر محتاط ګامونه ږدي. ترڅو کومه حشر یې ترپېښو لاندې نه شي. همدا راز ډېر لږ اور بلوي هسې نه چې وړې حشرې وسوزوي. د دې دین پر اصولو عم لکول دومره ستونزمن ښکاري چې کېدای شي یوازې راهبان او بهوزولي یې له عهدې څخه ووتی شي (۸: ۱۸۱-۱۷۶).

له همدې کبله دې دین ډېره پراختیا ونه موندله او په پای کې له برهمنانو سره څنګ ته شوي او په ځینو برخو کې یې د هغوی عقاید منلي دي او ان د اړتیا او مجبورت له مخې د ټولنې د پاتېکو پر مشروعیت یې هم له سره حکم کړی او برهمنان یې د خپل دین په رهبرۍ او مشر تا به منلي دي.

د بودايي او جاینې ادیانو نژدېوالی:

لکه څنګه چې د مخه وویل شول دواړه دینونه د هند څلور ګونو ټولنیزو پاتېکو ته اهمیت ښه نه ورکوي. دواړو ادیانو د برهمنایي دین تعلیمات آداب او دیني ښې او شعایر یې اعتباره او د دوی خدایان یې بې ارزښت ګڼلي دي. د دواړو ادیانو موسسان نه ځان ته پیغمبر ویلي نه خدای او نه د خدای تجسم یې کړی دی بلکې ځانونه یې د خلکو لارښود او رهبران شمېرلي دي. دوی دواړه د ارواحو د تناسخ پر اصل معتقد

دي. او دواړه ادیان پر «نیروانا» باندې یوازې عقیده لري چې د مخه پرې یو څه بحث وشو (۳۳: ۶۲۴-۶۲۱).

خو د جاینې دین توپیر له بودايي دین سره په دې کې دی چې جاینې دین له خپلو پیروانو څخه یو ډول افراطي پیروي غواړي او هغوی زهد، د سختیو زعملو او د توان تر حده او افراطي ریاضتونو ته اړ کوي. همدا راز روژې نیولو ته ځانګړې ارزښت ورکوي او لومړنی مذهب دی چې د خپلو پیروانو پر بندولو او لوڅولو ته امر کوي (بې له هغو کسانو چې ډنګر دي) او په پایله کې د دې دین د برېښلو او جامه اغوستونکو تر منځ ځانګړې تضاد رامنځته کېږي.

پوښتنې

کوم لاملونه ددې باعث شول چې بودا خپل له اوکوب څخه ډک ژوند پرېښود او دښتې ته ولاړ؟ دا موضوع د هغه او د هغه د پیروانو د ادعا په ترڅ کې چې پر القاء او الهام ولاړه وي وسپړئ.

د کارما، نیروانا او تناسخ د اصل په اړه په ټولګي کې د استاد تر لارښوونې لاندې د درېو ګروپونو په ترڅ کې معلومات وړاندې کړئ.

د بودايي دین له څلورو حقیقتونو څخه موخه څه ده؟ په لنډه توګه په ټولګي کې پرې بحث وکړئ.

په هندوستان کې د بودايي دین د ړنگېدو او په نورو سیمو کې یط د خپرېدو په اړه معلومات ورکړئ.

په جاپاني دین کې پر ځانګړي خدای عقیده شتون نه لري دا مسئله په ټولګي کې په پراخه توګه تر بحث لاندې ونیسئ.

ددې دین له نظره د انسان د بدمرغۍ لامل په څه شي کې دی؟ په دقت سره یې وسپړئ.

د کارما، نیروانا او اهیمنسا اصول په لنډه توګه وسپړئ.

د بودايي او جاپاني ادیانو د اشتراک او اختلاف لاملونه بیان کړئ.

ځلورم لوست

د لرغوني ایران، چین او جاپان ادیان

موخې

د لرغوني ایران او هند دیني د مشترکاتو د څرنگوالي بیان او د زرتشت دین څېړنه.

د لرغوني چین د کنفوسیوس او لائوتسه دین په اړه معلومات راوړل.

د شینتو دین انځورونه په ټولیز ډول.

د لرغوني ایران دیني حالت:

د هند او اروپا مهاجرین چې د بزگر او نجیب زاده گانو په نامه یادېږي د روسیې له سویل او د بالتیک له غاړو څخه لېږدېدلي او لرغوني ایران او افغانستان کې خپاره شول او بله ډله یې هند لوري ولاړل. د ایران په بومي قبایلو کې د مخه هم دیني دودونه لکه توتم نمانځنې او روح نمانځنې شتون درلود او ځینې ژوي او بوټي هم د دوی له خوا نمانځل کېدل لکه آس مار، سپی، غویي او غوا، همداراز هغوی په دوه ډوله ارواحو عقیده درلوده چې یو یې ګټور ارواح و او بل یې خبیثه ارواح و چې زیان په یې رسوه. سحر او کهانت ډېر دوود و.

د دوی په اند د مړو ارواح له زوند یو څخه مراقبت، ساتنه او ملا تر کوي. دې ارواحو وروسته بیا د مزدا په دین کې د ملایکه وو حیثیت تر لاسه کړ. له میلاد څخه د مخه په (۱۴) پېړۍ کې د ایرانیانو او هنديانو ډېری ارباب الانواع په ګډه توګه نمانځل کېدل د بېلګې په توګه وارونا، میترا او ایندرا د هندوانو وارونا هماغه اهورا دی چې په وروستیو کې د ایرانیانو یو ستر رب النوع شو. میترا د لمر رب النوع هنديانو او ایرانیانو ته د نمانځې وړده او اور هم دواړه ته پاک څیز دی. ورو ورو د

دوی ترمنځ په دیني لحاظ توپیرونه رامنځته شوي دي. په هندوستان کې لېوان بښکېه کوونکي ارباب الانواع گڼل شوي دي په داسې حال کې چې په ایران کې یې ورته شیطانان ویل او په سرچینه ډول اسوراگان چې د هندوانو شیطانان دي له بودايي دین څخه وروسته یې په ایرانیانو کې د ملایکه وو حیثیت غوره کړ. په ایران کې هندي ایندرا د شیطان په توګه د آندار په نامه وپیژندل شو.

هندي وارونا هم د شهوت لېوه حیثیت ځانته غوره کړ. کله چې ایران په دیني لحاظ له هند څخه جلا شو نو په خپل هېواد کې یې د مزدا دین خپور کړ چې د بلخیانو مشهور رب النوع (اهورا مزدا) پورې منسوبېږي. دغه دین د زرتشت له رامنځته کېدو څخه د (مزدینا) په نوم مشهور و خو د زرتشت له راڅرګندیدو څخه وروسته د هغه په دیني متونو کې مدغم کړی شو.

زرتشت (میلاد نه مخکې ۵۸۰ څخه تر ۶۶۰):

د زرتشت د ژوند د مهال په اړه اختلافات شتون لري. ځینو د هغه ژوند تر میلاده شپږ زره کاله د مخه ښودلی او ځینو نورو د ده عصر په ترتیب سره تر میلاد څوار لس سوه کاله د مخکې، زرکاله مخکې یا هم تر میلاده اووه پېړۍ د مخه اټکل کړی دی.

د زرتشت دین لوړ ارزښت:

د زرتشت دین له خپلو پیروانو څخه د واحد خدای (اهورا مزدا) نمانځنه غواړي. ددې دین په اند اهورا مزدا د نور، ژوند، بښکې او حقیقت په نامه یادېږي. دا خدای تر ټولو ستر، تر ټولو ښه، تر ټولو ښکلی، تر ټولو سکلك هوډمن، تر ټولو حکیم، تر ټولو بشپړ، تر ټولو سخی روح، خالق، ځلاند او پرتمین دی. زرتشت د دې خدای په عقیدې باندې ډېر ټینګار کوه. هغه صفتونه چې ددې خدای لپاره په اوستا کې راغلي

دا دي: عالم او پوه، خالق، بصير، قادر، ستر، ملگری، د عدالت او حقيقت پلار، د نېک فکر پلار، د روح تر ټولو ډېر بخښونکی او کریم همداراز ۵۴ نومونه ورته ذکر شوي دي.

اهريمن:

د زرتشت په دين کې اهریمن یا د شر، بدۍ او ناپاکۍ رب النوع تقبیح او غندل شوی دی. د زرتشت تر ټولو مهمه ځانگړنه د عالم په ټولو ادیانو کې همدغه یو نړیوال ثنویت دی یعنې یو د نیکی او ښېگڼې خدای او بل د شر او بدۍ خدای چې یو له بل سره او ښېگڼې خدای او بل د شر او بدۍ خدای چې یو له بل سره مبارزه کوي. ددې دين په اند دغه دوه خدایان او طاقتونه د نړۍ د پیدایښت له پیله شتون لري او ددې نړۍ د کارتر پایه یو د بل پر خلاف او ضد بوخت وي.

زرتشتیانو ته ډېری وخت اور نمانځونکي هم ویل شوي دي. خو هغوی دغه نسبت او نظریه تل ردوي. هغوی اور پاک گڼي او لمر د نور د رب النوع د ښې په حیث پیژني او هم ټینگار کوي تر څو له هغه او څخه ساتنه وکړي چې هېڅکله ونه مري او چپ نه شي همداراز ناولی شي په کې ونه غورځول شي. حیضه مېرمنې هغه تر درې گامو نژدې نه شي. پرېکړي نوکان او بیاتي شوي وېښتان باید په ښې ښې له منځه ولاړ شي، د هغو مري او د ژویو مري یې په پاک اور کې وا نه چول شي او نه ښايي چې پاکه خاوره پرې ولړل شي بلکې اړینه ده چې په لوړو ځایونو او برجونو کې کېښودل شي ترڅو چې له منځه ولاړ شي. د مړو ښخول نه بخښونکې گناه ده.

په ټولنیز ډول د زرتشت په دين کې عبادت د یو شمېر ټاکل شوو دعا گانو بیا بیا ویل دي چې دغه دعا گانې هر ورځ یا فصل وار ویل کېږي.

د زرتشتيانو په اند د زرتشت په دين كې اخلاقيات مهم او لوړ مقام لري. له فقيرانو او بيوزلو سره مرستې او د هغوی لاس نيولو باندې ټينگار شوی دی. ددې دين له اخلاقي اصولو څخه يو هم دا دی چې د بنو خلكو په وړاندې ښه او د بدو او شرپرو خلكو په وړاندې بد وشي يعنې د د شرپرو او بدو خلكو په وړاندې خشونت او بدې كول په ښكاره توگه روا كښل شوي او تجويز شوي دي.

ژوند كول او واده كول له عقل سره سم ديني اړتيا ده نه دا چې زهد او رياضت وشي.

هغه څوك چې كرهني او زراعت كې بوخت دي په حقيقت كې رښتينولي او سموالي كې مشغول چې او هغه د مزدا دين په حركت راولي. هغه څوك چې څه نه ده خوري نو د درنو او ښكو كارونو د تر سره كولو لپاره كافي پياوړتيا هم نه لري. په ښه انگېر نه ښه وينا او ښه تگلار ډېر ټينگار كوي.

د لايوتسه دين په چين كې:

لايوتسه د لايوتسه دين د مؤسس او رهبر نوم دی. لايوتسه د (۵۰) كالو په حدودو كې تر كنفوسيوس څخه د مخه د چين په مركزي برخه كې په هونان ولايت كې نړۍ ته سترگې پرانيستې دي. د لايوتسه په اړه معلومات دومره لږ دي چې د ځينو په فكر واقعي وجود نه لري. د زو كړې د دقيقې نېټې په اړه هم ډير اختلافات شتون لري.

يو شمېر څېړونكو د هغه زوكړه د له ميلاد څخه مخكې اوومې پېړۍ د پای يا د شپږمې پېړۍ د پيل په كلونو كې ښودلې ده. او په ځينو څېړنو كې د لايوتسه د زوكړې نېټه تر ميلاده مخكې په څلورمه پېړۍ كې ښودلې ده (۴۲ : ۱۸۹).

لوړ ارزښت په لايوتسه دين کې مبهم او نامعلوم دی هغه يوې ټاکلې او مشخصې هستۍ او بل شي لپاره تعليم ورنه کړ خو په مليونونو چيني پيروان د لايوتسه په خبره کې د لوړې هستۍ يو واقعي تجسم ويني.

د (۲۵۰۰) کلونو په حدودو کې لايوتسه دين د کنفوسيوس دين پر وړاندې واقع و. کنفوسيوس دين د چين د خلکو اصلي دين و او درېيم دين چې د بودا دين دی هم تر ميلاده مخکې په چين کې داخل شوی دی.

د چين امپراتورانو ډېر لږ د لايوتسه دين پلوي کړې ده. د کنفوسيوس دين پر خلاف لايوتسه دين له مړينې څخه وروسته ژوند ته پاملرنه کړې خو ځينې خبرونکي دغه پاملرنه ددې دين د چمتو والی او سمبالښت پايله گڼي چې د منځ ته راغلي بودا دين په وړاندې يې ترلاسه کړې ده. څرنگه چې په بودا دين کې ترمړنی وروسته پر ژوند، جنت او دوزخ بحثونه شوي نو دچين د خلکو د هر کلي وړ وگړي ځکه چې په اديانو لي يې په اټکلي ډول دغه اصل نه و.

تايو (عالمي انتظام) د لايوتسه دين يو کلک او ټينک رکن جوړوي. دغه اصل له دوو فکتورونو (مثبت او منفي) څخه رغېدلی دی د همدې اصل پر اساس اړينه ده چې د کورنۍ هېواد او نړۍ د انتظام د ساتلو لپاره خپل اعمال او جاري له تايو (عالمي انتظام) سره همغږي کړو او هېڅ داسې عمل تر سره نه کړو چې د نړۍ طبيعي کار او نظم ګډوډ کړي يعنې ښه او شريف هغه دی چې د پنځ د غوښتنې او انتظام پر اساس تر سره شي او د هغه په کار کې کوم خلل وارد نه کړي البته د انسان د کار دغه همغږي د عالمي انتظام سره په لايوتسه دين کې د يو ډول جذب، انجذاب او فردي مکاشفې له لاري سرته رسېږي (۸: ۱۹۵-۱۹۴).

ددې دین په اند اړینه ده چې چې شخص د روزگار د پېښو، خوښیو او غمونو پر وړاندې د کوچني ماشوم او خوشکي په شان بې اعتنا او بې پروا وي. د دې دین په اند متقي هغه دی چې خپل هم جنس ونه وژني غلا او دوکه ونه کړي. له مور او پلار څخه پیروي او اطاعت وکړي. په دې دین کې پیروان د (بنګېنه کول له ټولو سره ان له هغه چا سره چې له مور سره یې بدې هم کړې دي) له اصل څخه پیروي ته رابلل کیږي.

د لایوتسه دین ځینې نظریې له لرغونو چینایي اعتقاداتو څخه اغېزمن دي. په لرغوني چین کې د نیکونو ارواحو ته ډېر اهمیت ورکول کېده. د هغوی له نظره نړۍ له نفوسو، ارباب الانواعو، لېوانو او نامیې ارواحو څخه ډکه ده چې کولی شي کومه ستونزه رامنځته کړي یا یې طحل کړي. په لومړیو کې مېرمنو په کورني اقتصاد کې اساسي رول درلود چې ترمړیني وروسته عبادت هم په میندو او ښځو پورې اړوندو. خو کله چې د نړینه وو رول د کورنۍ د مالي چارو په تقویې کې زیات شو، عبادت هم د پلرونو او نړینه وو د ارواحو په تقدیس پورې اړوند شو (۱۷۰ : ۱۹).

د چین د لرغونو خلکو په عبادت کې یو ډول دوه والی او ثنویت لیدل کېږي، د بېلګې په توګه عبادت د پلرونو او میندو د ارواحو لپاره، عبادت د شانګتي (نړینه خدای) او هاتن (ښځینه خدای) لپاره، عبادت د تایو لپاهر چې مثبت او منفي فکتور د یانګ او یین په نامه یادېږي، عبادت ځمکې (ښځینه) او آسان (نړینه) ته.

د لایوتسه دین په اوسمهال کې په شدت سره مخ په زوال او ړنګېدو دی. په اټکلي ډول د زر کالو په حدودو کې په دې دین کې هېڅ یو روحاني او فیلسوف نه دی څرګند شوی.

کنفوسیوس دین (۴۷۹ - ۵۵۱ تر میلاد مخه) په چین کې:

شانتونگ هغه ښار چې د چین خلک یې پاک ګڼي د کنفوسیوس د روکړې او ښخولو سیمه ده.

کنفوسیوس کونښن کوه چې یو ایدال، مینه ناک او ګټور غړی وي. کنفوسیوس چې د چین د سقراط په نامه مشهور دی خلک یې دې ته هڅول په خپلو ټولنیزو دندو کې کارنده او رښتیني و اوسي. د چین د خلکو په اند هغه یو دیني بنسټ ایښودونکی او بریالی مؤلف دی چې کتابونه یې په وروستیو کې د دیني متونو په توګه کارول شوي دي.

د کنفوسیوس دین لور ارزښت:

که څه هم د کنفوسیوس زیاته پاملرنه اخلاقیاتو ته ده خو له دې سره سره لور ارزښت د ده په دین کې په څرګنده لیدل کیږي. د هغه په اند په بشري طبیعت کې ښه والی یو الهي موهبت او بڅښنده ده د کنفوسیوس ټول کتابونه متعالی او لوړو ارزښتونو ته ځینی نغوټې لري، بې شمېره ارباب الانواع د هغه په دین کې نمانځل کیږي. لکه د آسمان نمانځنه، د طبیعت مشهورو قدرتونو لکه د ځمکې، د چین د مهمو سپوږمۍ، د چین د مهمو غرونو او سیندونو نمانځنه. هغه ایمان له شخصي حالت څخه راویستی او اخلاقیاتو ته یې دنیایي جنبه او اړخ ورکړی دی (۱۴: ۲۸۰).

کنفوسیوس ټولنیز د معاشرتي آدابو ته ډېر ارزښت ورکوي، هغه په ټولنیزو چارو کې د ورته مقابلو وړاندیز کوي، بېلابېل ښه خوبونه او فضایل د کنفوسیوس له خوا هڅول شوي او وعظ و نصیحت یې کړی دی چې له هغو څخه صداقت او رښتینولي، ایمان، ښه چارچلند، کونښن او زیار ګالل، عدالت، ښېګڼه غوښتل، اعتدال، د حقیقت پلټنه، هوساینه او متقابل احترام او درناوی یادوی شو. د هغه دین دا دنیوي ژوند لپاره یو اخلاقي تګلوری دی، د دوی دین له آخرت سره دومره سروکار نه لري. او د مړینې او بیا ژوند په اړه یې هېڅ بحث نه دی کړی.

کنفوسیوس دین هم په تایو عقیده لري خو د عرفاني وحدت الوجود په ښه نه، او د شملي پېړۍ له پیل سره نور د پنځ او آسمان په عبادت پاتې نه دی او له تېرو ارواحو څخه په لرغوني ښه نمانځنه نه کېږي.

شینتو دین په جاپان کې:

شینتو دین د نړۍ درېیم لرغوني وضعي دین دی چې لرغونتیا یې (۶۶۰) کاله تر میلاد د مخه ته رسیږي. ددې دین یوازینس ځانګړنه د خپلو پیروانو سیاسي نظریو او ملی

ثبات ته بڼه ورکول دي. د دوی په اند لومړنی الهي مخلوق د جاپان جزیرې دي. میکادو لومړنی امپراتور د لمر د الهه وو له توکم څخه و چې ځمکې ته راتیت شوی دی. دغه دین د (۱۴) څوارلس سوه مکنونو په حدودو کې د دوو نورو دینونو (بودايي او کنفوسیوس) ترڅنګ ژوند درلود. لکه څنګه چې په شخصي ابتکار منځ ته نه دی راغلی له همدې کبله هېڅ ډول بلنه او تبلیغ د هغه په منلو او نه منلو کې شتون نه لري او کومه ځانګړی ډله یې پر وړاندې فعالیت نه کوي.

د شینتو دین لوړ ارزښت:

په دې دین کې د (کامي) کلمه لوړ ارزښت (خدای) لپاره استعمالوي. او تحت الفظي معنایې (لوړ) دی.

د جاپان د خلکو په اند دوه مشهورو رب النوع «ایزاناګي» (نرینه رب النوع چې دعوت کوي) او «ایزاناګي» (بښینه رب النوع چې دعوت بلنه ورکوي) یو له بل سره اتفاق کړی او نور ټول ارباب الانواع له دوی څخه زېږېدلي دي هغه انځور چې د ارباب الانواعو په اړه په دې دین کې شتون لري په بشپړه توګه انسان سره ورته والی لري د بېلګې په توګه هغوی زېږېدلي دي، واده یې کړی، اولادونه یې درلودل، کانګې یې کړې دي، حمام یې کړی، ناروغ شوي دي، په قهر او غضب شوي دي، رخه یې کړې، خندلي یې دي، ژړلي یې دي، بد او رد یې ویلي، ورانی یې کړی، وژنه یې کړې او په پای کې مړه شوي او په ځانګړي ځای کې بښ کړای شوي دي. د جاپان امپراتور د دې وس لري چې هغوی د مرتبې او مقام په ترتیب سره بېرته را ژوندي کړي. له پورته ذکر شویو دوو ارباب الانواعو څخه درې ځامن: د لمر رب النوع، د سپوږمۍ رب النوع او د طوفان رب النوع زیږېدلي دي. او د لمر رب النوع څخه د جاپان لومړنی میکادو (جیموتو) نۍ ته سترګې پرانستې دي. د همدې نظریې پر اساس په جاپانۍ ټولنې کې د پادشاه او امپراتور نمونځنه لوړ مقام لري. او ددې دین

په اند هېواد پالنه او دین دوستی په یوه ردیف کې راځي ځکه چې د هغوی په خاوره کې یو وخت د لمر الهې ژند کړی دی (۳۰: ۱۲۹-۱۲۷).

دا چې د جاپان د خلکو په دیني اندونو کې امپراطور د لمر د الهې زدکړه ده نو ځکه د امپراطور اطاعت او عبادت د خدای د عبادت او اطاعت په شان په ملي او دیني فرایضو کې شمېرل کېږي. د دوی په اند ددې هېواد خلک د دوو ذکر شویو ارباب الانواعو اولاده دي او له دې کبله د جاپان خلک خپل ځان د نړۍ د خلکو اشرف او ترټولو غوره گڼي او د پادشاه له فرمان سره سم جنگ جگړه او پر نړۍ برلاسی د دوی له ملي او دیني وجایو څخه شمېرل کېږي، تر ۱۹۴۵ میلادي کال پورې (د دویمې نړیوالې جگړې پای) دغې عقیدې د جاپان په خلکو کې ځانگړې قطعیت درلود او کله چې جاپان به دې جگړه کې ماته وخوړه، د (امپراطور د نمانځنې او د نړۍ د اشرافو (د جاپان خلکو) برلاسی پر نړۍ) اصل ورو ورو له خپل پخواني جوړښت او خلا څخه پاتې شو خو په ټولیز ډول یې له ذهنونو څخه پاک نه شو، اوس هم د خپلو خلکو په اشرف اوسېدو او د امپراتور په آسماني اوسېدو معتقد دي.

په جاپان کې د ارباب الانواعو شمېر دومره ډېر دی چې په منظمه توګه د ټولو د نمانځلو امکان شتون نه لري. او یوازې یو محدود شمېر یې نمانځل کېږي. د لمر رب النوع د اهمیت له مخې د ټولو په سر کې قرار لري.

عبادت په معبد کې په یوازې توګه تر سره کېږي نه په ګډه توګه په دې عبادت کې د معبد پر وړاندې خضوع او تواضع شامله ده چې د سرتیتولو په بڼه تر سره کېږي. زنگون وهل دومره دودنه دي. ځینې وختونه د تعظیم او عبادت لپاره لاسونه پرکوي. نذر؟

کول او ارباب الانواعو ته د مادي ډاليو ورکول هم د عبادتونو يوه برخه گڼل کېږي. په اوسمهال کې د شينټو دين د پيروانو عبادت يوازې معبد ته په راتلو او احترام او دعا سره پای مومي. شينټو دين وروسته تردې چې په شپږمه ميلادي پېړۍ کې د بودايي دين او کنفوسيوس دين خپلو ټينگو او ترتيب شويو اصولو څرگند شو. او خپل اساسي معتقدات يې د نورو راغلو ادیانو پر وړاندې د مقابلي لپاره له بهر څخه منظم او ترتيب کړل او مخکې له هغې د جاپان د خلکو معتقدات د پنځ نمانځې. توتې نمانځنې، نيکونو نمانځنې، پادشاه نمانځنې، ارواح نمانځنې او نفوس نمانځنې د عقايدو ټولگه وه خو دغه معتقدات د شينټو دين په چوکاټ کې راغلل او د يوه منسجم دين حيثيت يې غوره کړ او وروسته له هغې په دې دين کې په ټولو ارباب الانواعو کې يوازې يو د آسمانونو رب النوع تقدیس او ولمانځل شو او نور ارباب الانواع د پريانو او نفوسو په حيثيت کې راكوزیږي. په دې دين کې سربېره پر پادشاه نمانځنې د جاپان د توکم غوره والي، د نيکونو د ارواگانو تقدس او سپېڅلتيا او کورنيو اخلاقو ته هم ډېر اهميت ورکول کېږي. همداراز د ټولنيزو دندو تر سره کول، زړورتيا، رښتينولي، پاک لمني، اولاد درلودل او د روح او تن سپېڅلتيا، د مړو ارواگانو د لاسه تحليل لپاره له ديني وجايو او تکاليفو څخه شمېرل کېږي (۸: ۲۳۳-۲۳۱).

د جاپان خلکو له پنځ سره مينه له شينټو دين څخه، هنر سر مينه له بودايي دين څخه او د علم او پوهې تر لاسه کولو سره مينه له کنفوسيوس دين څخه زده کړې ده.

پوښتنې

د ایرانیانو او هنديانو اعتقادي مشترک وجوهات په لنډه توګه بیان کړئ. لنډه توګه بیان کړئ.

په زرتشت دین کې د لوړ ارزښت په اړه څه پوهېږئ، و یې سپړئ.

د زرتشت دین اخلاقي اصول په لنډیز سره څرګند کړئ.

څنګه کولی شو چې د لایوتسه شخصیت د کنفوسیوس له شخصیت د کنفوسیوس له شخصیت سره پرتله کړو؟

تایو چې د لارې او طریقې په معنا ده په دیني لحاظ څه ډول تفسیرېږي، څرګندونه ورکړئ.

ثنویت څه شی دی؟ هغه د چین د لرغونو خلکو په معتقداتو کې وشمېرئ.

د شینتو دین تحت الفظي معنا او د بڼې اخیستلو وخت یې بیان کړئ.

د شینتو مشهور ارباب الانواع کوم دي؟ او د هغو اصلي او طبیعي صفتونه بیان کړئ.

د دیني مسایلو اړیکې له ملي موضوعاتو سره په شینتو کې څه ډول ارزوئ؟ په لنډه توګه یې څرګند کړئ.

د جاپا نخلک له شینتو دین او نورو ادیانو څخه څه ډول ګټه پورته کړه، په دې اړه لنډې مقالې ولیکئ.

پينځم څپرکی

د اديانو د نژدېوالي څرنگوالي

لومړۍ لوست

له وضعي ادیانو سره د اسلام سپېڅلي دین د نژدېوالي د لزوم

نشتوالی

په دوو درسیو ساعتونو کې دې تدریس شي.

موخې:

1. له هندي دین سره د اسلام سپېڅلي دین د نژدېوالي د نه لزوم تشخیص.
2. له بودايي دین سره د اسلام سپېڅلي دین د نژدېوالي د نه لزوم تشخیص.
3. له زرتشت دین سره د اسلام سپېڅلي دین د نژدېوالي د نه لزوم تشخیص.

که څه هم د ادیانو د نژدېوالي لیکوالانو د اسلام سپېڅلي دین ورته والی او نژدېوالی له وضعي ادیانو سره څرګند کړی خو زما په اند دغه نژدېوالی دومره لزوم نه لري. د اسلام سپېڅلي دین یو سماوي او الهي دین دی او وضعي ادیان د انساني اشخاصو او غړو په لاسونو وضع او تاسیس شوي دي له همدې کبله د هغوی ترمنځ د نژدېوالي لزوم نه لیدل کېږي. موږ څه شي او کومه مشترکه او ګډه وجه د اسلام سپېڅلي دین او نورو وضعي ادیانو ترمنځ د نژدېوالي او ورته والي لپاره واخلو؟ موږ په دې لوست کې له ځینو نورو وضعي ادیانو سره د اسلام سپېڅلي دین د نژدېوالی د لزوم نشتوالی د بېلګې په توګه را اخلو:

له هندويي دین سره د اسلام سپېڅلي دین د نژدېوالي نه لزوم:

څرنگه چې د اسلام سپېڅلي دین یو سماوي دین دی او هندويي دین یو وضعي دین دی نو په دواړو ادیانو کې تر پاملرنې او دقت څخه وروسته په څرګند ډول پوهېدل کېږي چې له آره په دې دواړو ادیانو کې مشترکه وجه شتون نه لري. د اسلام دین

نظر د انبياوو په برخه کې دادی چې الله ﷻ هر قوم ته د هغوی په خپلې ژبې پیغمبر استوي او دغه سلسله له حضرت آدم ﷺ څخه پیل او په خاتم الانبياء حضرت محمد ﷺ پای مومي په داسې حال کې چې په هندويي دین کې له آره کوم پیغمبر شتون نه لري. او آن مؤسس او بنسټ ایښودونکي یې هم نامعلوم دي. او د ویدایي کتابونو د روایاتو او نورو بشري متونو پر اساس ولاړ دي.

د اسلام په سپېڅلي دین کې عرب پر عجم، سپین پر تور، شتمن پر فقیر غوره والی نه لري. د کرامت او فضیلت معیار د یو شخص په تقوی کې ده په داسې حال کې چې په هندويي دین کې طبقاتي تبعیضونه لوړ پور ته رسېدلي دي. په اسلام دین کې په یوازې یوه خدای عقیده شتون لري په داسې حال کې چې په هندويي دین کې شرک او په مطلقه توګه د څو خدایانو نمانځنه ترسره کېږي.

په اسلام کې ځانګړی اعتقادي نظام شتون لري چې په ښکاره توګه بیان شوی دی خو په هندويي دین کې د عقایدو ترمنځ ښکاره تضاد لیدل کېږي. په اسلام کې د قومونو ترمنځ کرکه په څرګند ډول رد او غندل شوې او ویل کېږي کیدای شي هغه قوم چې ترې کرکه کېږي ترکرکه کوونکي قوم څخه غوره وي. په داسې حال کې چې په هندويي دین کې د قومونو ترمنځ کرکه او نفرت شتون لري.

د اسلام په سپېڅلي دین کې الله ﷻ ته د عبادت کولو او نمانځنې لپاره کومې وسیلې یا بلې قوې ته اړتیا نه لیدل کېږي خو په هندويي دین کې بتان د خدای او انسان ترمنځ منځګړتوب کوي او یو مشرک دین دی. د اسلام په دین کې د انسان قرباني نشته اما په هندويي دین کې تل د انسان له قربانۍ څخه خبرې کېږي.

د اسلام سپېڅلی دین په اخلاقي، سیاسي، کورني، اقتصادي او نورو نظامونو کې ځانګړی نظام لري په داسې حال کې چې په هندويي نظام کې دغو مواردو لپاره ځانګړی نظام نشته او د بې اساسو دودونو او تقلیدونو پر بنسټ ټینګ ولاړ دی.

په اسلام کې نجلۍ په میراث کې ټاکلې برخه لري خو په هندويي دین کې د نجلۍ لپاره دغه برخه نشته. اسلام یو نړیوال دین دی او ورځ په ورځ په نړۍ کې پراختیا مومي. په داسې حال کې چې هندويي دین د هندوستان په خاورې پورې منحصر دی. د اسلام په سپېڅلي دین کې د ارواګانو په تناسخ او حلول عقیده شتون نه لري خو په هندويي دین کې دغه دواړه عقیدې د دوی د عقایدو اساس او مرکزیت جوړوي.

د اسلام په سپېڅلي دین کې غوا یا کوم بل ژوی نه نمانځل کېږي په داسې حال کې چې په هندويي دین کې غوا یو سپېڅلی ژوی دی او وژل یا حلالول یې ناروا دي. همدا راز نور ډېر توپیرونه.

له بودايي دين سره د اسلام سپېڅلي دين د نژدې والي نه لزوم:

د اسلام سپېڅلی دين يو سماوي دين دی په داسې حال کې چې بودايي يو وضعی دين دی. د اسلام سپېڅلی دين د يو الهي پيغمبر د تعاليمو بر بنسټ ولاړ دی مگر بودايي دين د بودا پر شخص تعاليمو ولاړ دی چې الهي پيغمبر نه دی.

د اسلام سپېڅلی دين د رهبانيت او په ګوښه کې د ناستې په کلکه مخالف دی خو بودايي دين د رهبانيت رهبري او لارښوونه کوي.

د اسلام په ديني نظام کې نرينه د خپلې مېرمنې او صغيرو ماشومانو د نفقې متکفل او مسوول دی. په داسې حال کې چې بودا به (۲۹) کلنۍ کې خپله مېرمن او يوازينی زوی پرېښود او پخپله د دښتې په لور روان شو. د اسلام په سپېڅلي دين کې کاسب د الله ﷻ دوست او ملګری دی. او خيرات غوښتل بد او ناوړه عمل دی په داسې حال کې چې په بودايي دين کې خلکو ته اجازه ورکړل شوې چې خيرات راټول او خپله خېټه مړه کړي. په اسلام کې د ارواګانو د تناسخ عقیده رد کړی شوې خو په بودايي دين کې د ارواګانو تناسخ لپاره تبليغ کېږي.

تر ټولو مهمه داده چې د اسلام په دين کې يو الله ﷻ ته عبادت او نمانځنه کېږي مګر د بودا په وخت کې د هغه دين له لور ارزښت او د خدای له وجود څخه منکرو او تر هغه وروسته متعصبو پيروانو، هغه يې د معبود په توګه منلی دی.

د اسلام په سپېڅلي دين کې د ژويو قرباني نه ځانګړی ارزښت ورکړل شوی په داسې حال کې چې په بودايي دين کې د ژويو قرباني غندل شوې همدا راز نور ډېر توپيرونه.

له زرتشت دین سره د اسلام سپېڅلي دین د نژدېوالي نه لزوم:

د اسلام سپېڅلي دین د الهي وحې او د حضرت محمد ﷺ د تعالیمو پر اساس (چې هویت یې د الهي پیغمبر په توګه معلوم دی) ولاړ دی په داسې حال کې چې زرتشت دین د یو مبهم شخص د تعالیمو پر اساس چې زرتشت نومېږي رامنځته شوی دی چې د یو شمېر کسانو په اند هغه یو افسانوی شخصیت دی او واقعي وجود نه لري.

د اسلام دین سپېڅلی کتاب قرآن کریم الهي کلام دی چې له هر ډول تحریف او تغیر څخه پاک او محفوظ پاتې شوی دی په داسې حال کې چې او ستا کتاب انساني کلام دی او له خپلو سپړنو سره داسې ګډ شوی چې یو له بل سره توپیرول یې ناممکن شوي دي. د اسلام په سپېڅلي دین کې د یو او لاشریکه الله ﷻ عبادت کېږي خو زرتشتیان په دوو خدایانو (یزدان او اهریمن) عقیده لري او نمانځنه یې کوي. د اسلام

سپېڅلی دین په ټولو اړخونو کې ځانګړي نظامونه لري خو زرتشتي دین دغه راز نظامونه نه لري او زیاتره پر دودونو ولاړ دی. اسلام یو سماوي او نړیوال دین دی چې په نړۍ کې مخ په پراختیا دی مګر زرتشتي دین وضعي او په قوم پورې محدود دی چې ورو ورو مخ په ړنګېدو دی، همدا راز نور توپیرونه، چې که په دې اړه محاسبه وشي نو د دوو خدایانو د توپیر په صورت کې به بې شمېره پاڼې ډکې شي. همدا راز دا چې د اسلام سپېڅلي دین نژدېوالی له نورو وضعي ادیانو سره لازم او اړین نه دي، یو ښکاره خبره ده او دې ته اړتیا نشته چې دغه بشپړ سماوي دین له نورو وړو ادیانو سره چې کومه فردي او ټولنیزه ستونزه په دنیا او آخرت کې له منځه نه شي وړی، پرتله او نژدې وښودل شي په داسې حال کې چې اسلام په ټولو ځایونو، وختونو، او د انساني ژوند په ټولو فردي او ټولنیزو ابعادو کې ځانګړتیا او شاملتیا لري. او په پورته ډول موږ دغه حقیقت یوازې په درېیو وضعي ادیانو کې د ځینو بېلګو په ترڅ کې څرګند کړ ترڅو چې موټی د خروار له منځه شي.

پوښتنې

1. له وضعي ادیانو سره د اسلام سپېڅلي دین د نژدې والي د نه لزوم پر موضوع خبرې اترې وکړئ.
2. موږ ولې د اسلام دین نژدېوالی له هندويي دین سره لازمه نه ګڼو؟
3. د اسلام سپېڅلي دین او بودايي دین ترمنځ د توپیر په اړه څه پوهېږئ، په لنډه توګه یې وسپړئ.
4. له زرتشت دین سره د اسلام دین د نژدېوالي د نه لزوم لاملونه څرګند کړئ.
5. له وضعي ادیانو سره د اسلام دین د نژدېوالي مس کله په ادیانو پورې اړوندو تالیفاتو کې وپلټئ.
6. د دې لوست د لا استحکام او ټینګار لپاره له لازمو منابعو او درسي موادو څخه ګټه واخړئ.

دویم لوست

له سماوي ادیانو سره د اسلام سپېڅلي دین نژدېوالی

په دوو درسی ساعتونو کې چې تدریس شي.

موخې:

1. د سماوي ادیانو د اصولو او فروعاتو په اړه معلومات وړاندې کول.
2. په اعتقادي چارو کې د سماوي ادیانو د یووالي په اړه معلومات وړاندې کول.
3. له اسلام سره د اوسني یهودیت او اوسني مسیحیت دین د نژدېوالي په اړه د معلوماتو وړاندې کول.

لکه څنګه چې څو څو وارې ویل شوي ټول سماوي ادیان د حضرت آدم عليه السلام له دین څخه نیولی د حضرت خاتم النبیین صلی الله علیه و آله تر دین پورې د اعتقاداتو، عباداتو او معاملاتو په اصولو کې سره یو دي او کوم توپیر یې ترمنځ نه لیدل کېږي خو په عملي چارو او فرعي احکامو، د عبادتونو او معاملاتو د تر سره کولو څرنگوالي کې د مهال او عملي امکاناتو په پام کې نیولو سره یو له بله سره توپیر لري.

د بېلګې په توګه د حضرت آدم عليه السلام په دین کې لکه څنګه چې انساني توکم ته په کلکه اړتیا وه او هم حضرت آدم عليه السلام او بي بي حوا علیهما السلام د ځمکې پر سر لومړني انساني مور او پلار وو نو د ورور او خور نکاح جایزه وه خو شرط یې داو چې د یو وخت غبرګوني نه وي که څه هم بي بي حوا عليها السلام شل وارې بار داره شوه او هر ځل یې یو زوی او یوه لور وزېږوله. حضرت آدم عليه السلام د وروستۍ ګېډې او حمل لور د مخکینۍ ګېډې او حمل زوی ته واده کوله په داسې حال کې چې په وروستیو سماوي شرایعو کې د خور او ورور واده جواز نه لري.

د حضرت یعقوب عليه السلام په شریعت کې د دوو خویندو په یوه وخت کې تر یوې نکاح لاندې راوستل روا وو لکه څنګه چې هغه د خپل ماما دوه لوڼې واده کړې وې په

داسې حال کې چې دواړه ژوندۍ وې. یوه یې لیځ او بله یې راحل نومېده او د همدغه جلیل القدره پیغمبر په وخت کې د غلا کولو شرعي حد او سزا داوه چې غل باید د غلام او مریي په توګه د غلا کړی شوی مال د خاوند په ملکیت کې راوستل کېده او په همدې ډول د عبادتونو، معاملو، عذابونو او نورو عملي چارو او فرعي احکامو په څرنگوالي کې توپيرونه لیدل کېږي. خو د دین په اصولو کې د سماوي ادیانو ترمنځ هېڅ توپیر نه شته لکه د یو الله ﷻ پر وجود، د انبیاءو پر وجود، د سماوي کتابونو، ملایکه وو، قضا او قدر، صراط پول، جنت، دوزخ، پېري او شیطان پر وجود عقیده لرل. دا اصول د حضرت آدم، حضرت شېث، حضرت ادریس، حضرت نوح، حضرت ابراهیم، حضرت اسماعیل، حضرت اسحق، حضرت یعقوب، حضرت یوسف، حضرت موسی، حضرت زکریا، حضرت یحیی، حضرت عیسی او حضرت محمد مصطفی سلام الله علیهم اجمعین د ادیانو ترمنځ ګډ او مشترک دي. چې د بېلګې په توګه د څو تنو مشهورو نومونه د وخت او مهال په ترتیب سره ذکر شول.

د اسلام سپېڅلي دین نژدېوالی له اوسني یهودیت دین سره:

که د یهودیت دین ته په تاریخي لحاظ پاملرنه وشي دا دین تاریخي لرغونیا لري او سپېڅلی او سماوي دین دی چې د بني اسرایلو د پیغمبرانو ﷺ د تعالیمو پر بنسټ ولاړ دی خو کله چې د دې دین اوسني حالت وکتل شي په هغو دواړو کې لاندې توپيرونه شتون لري:

د اسلام دین سماوي کتاب د قرآن کریم، لري چې د هر ډول انساني لاسوهني او تحریف څخه پاک دی خو د یهودیت کتاب (تورات) د هغه د مفسرانو په لاس دومره تحریف او لاسوهنه په کې شوې چې دې اوسني کتاب ته سماوي کتاب نه شو ویلی. اسلام یو نړیوال دین دی په داسې حال کې چې یهودیت په یهودي قوم پورې اړوند یو دین دی. اسلام ټولو الهي نبیانو باندې عقیده لري خو اوسنی یهودیت دین یوازې په حضرت موسی او حضرت هارون علیهما السلام اعتقاد کوي او نور ټولو الهي بیان نه

یوازې دا چې نه یې مني بلکې د هغوی په اړه ناوړه خبرې هم کوي. د اسلام سپېڅلی دین د سولې، سلامتې او امن دین دی مگر اوسنی یهودیت د ظلم او تېري، بې ثباتۍ او بې امنۍ دین دی. (۲۰: ۲۶۷-۲۷۷).

او دادی یو ځل بیا د اوسني یهودیت دین ځینې عقاید په لاندې توګه له نظره تېروو او په یقین سره ویلی شو چې د دې دین هېڅ یوه عقیده د اسلامي شریعت له اعتقادي اصولو سره د پرتلې وړتیا نه لري. که د یهودانو تاریخ ته مراجعه وشي په څرګنده پوهېدای شو چې دغه سرغړاند قوم تل د شرک، تجسیم او ګټې تر لاسه کولو ته میل درلود. او د هغوی د همدغه عقیدوي انحراف له کبله الله ﷻ خورا ډېر پیغمبران ورته استولي دي. هغوی له مصر څخه له وتلو وروسته سامري پسه نمانځه او هم یې د لوی مار عبادت کوه. یهوه د هغوی د خدای نوم دی خو یهوه د هغوی په اند تل خطا کار دی، غلا ته امر کوي، متعصب او بې رحمه دی. د دوی په نظر یهوه یوازې د بني اسرائیلو خدای دی او نورو سره دښمني لري یهودیان حضرت اسحاق عليه السلام ته ذبیح الله وایي په داسې حال کې چې په اړه توګه ذبیح الله حضرت اسماعیل عليه السلام دی.

یهودیان له هغه مادی فکر سره چې لري یې د قیامت پر ورځ، د آخرت پر ثواب او عقاب دومره عقیده نه لري او په اوسني یهودیت کې هم دغو موضوعاتو ته سرسري نغوټې شوې دي. د دوی په اند ثواب او عذاب په همدې نړۍ کې ورکول کېږي. ثواب یعنې به دې نړۍ کې بری، عذاب یعنې په دې نړۍ کې ناکامي، مرییتوب او ذلت. د هغوي له نظره یهودان سپېڅلي او پرته له دوی نور خلک ناولي دي او د ژویو په ځانګړې توګه د هغو سپیانو او سرکوزو په څېر دي چې د هغوی پر وړاندې هر ډول خیانت خدای ته د نژدې کېدو لامل ګرځي. د یهودانو په اند حضرت عیسی په نامشروع ډول له مور څخه نړۍ ته سترګې پرانیستې دي. د دوی له نظره یهودي دین یوازې یهودانو ته ځانګړی شوی او بل څوک ور پورې نه شي اړوندېدای.

د اسلام سپېڅلي دين نژدېوالی له اوسني مسيحيت سره:

دلته د اوسني مسيحيت دين ځينې معتقدات ذکر کيږي چې د هر يو توپير له اسلامي معتقداتو سره په آساني د فهم او درک وړ دی. موږ دلته د اسلامي معتقداتو نوم په ځانگړو مواردو کې نه اخلو او دغه مقارنه او نژدېوالی محصلانو ته پرېږدو چې د استاد تر لارښوونې لاندې د دې دوو ادیانو ترمنځ نژدېوالی او ورته والی وڅېړي.

د اوسني مسيحيت اعتقادي نظام:

په دې کې هېڅ شک نه شته چې حضرت مسيح، عيسى ابن مريم عليهما السلام د ﷺ بنده او رسول دی. او سماوي دين يې درلود خو آسمان ته تر پورته کولو وروسته دغه دين ډېر تحريف شو چې دادی موږ د اوسني مسيحيت اعتقادي نظام په لاندې ډول درېژنو:

- په تثليث عقیده لرل (اب، ابن، روح القدس).

- عقیده پر دې چې د قيامت په ورځ الهي محاسبه حضرت عيسى عليه السلام ته سپارل کېږي که څه هم د هغه په خوبونو کې يو اندازه بشريت شتون لري چې هغه دا محاسبه ترسره کړی شي.

- عقیده پر دې چې حضرت عيسى عليه السلام د حضرت آدم عليه السلام او نورو انسانانو د گناه له کبله په خپله خوبښه په دار وځړېد او الله جل جلاله خپل يوازينی زوی د نورو انسانانو د گناهونو لپاره قرباني کړ، هغه ښخ شو او تر درې ورځو وروسته جگ شو او آسمان لوري ولاړ.

- د شعر او تسبيح په بڼه د لمونځ پر ادا کولو عقیده لرل چې شمېر يې معلوم نه دی او د سهار او ماښام لمانځه لپاره ډېر ټينگار کېږي.

- له غوړو خوړو او غوښو څخه پر روژه نيولو عقیده لرل البته يوازې له سبزيجاتو څخه پورته کېږي.

- د صليب پر سپېڅلتيا عقیده چې د مسيحي توپ نښه ده.

- پر تعميد غسل عقیده لرل چې له گناهونو څخه د پاکوالي د وسيلې په توگه وي.

- د سرکوزي د غوښې پر حلالوالي عقیده لرل.
- د نرينه ماشومانو د ختنې پر حراموالي عقیده لرل.
- د سود خوړلو او شراب څښلو په حلالوالي عقیده لرل.
- په گناهونو اعتراف تر هغې چې گناهونه یې وځنډل شي.
- په طلاق ورکول عقیده لرل په داسې حال کې چې مېرمن د زنا مرتکبه شوې وي همدا راز بیا ځلي واده ورته روا نه دی په رهبانیت او د واده په نه کولو عقیده لرل په ځانگړې توگه ديني رهبرانو ته، زیات شمېر ودونه شتون نه لري، یوازې یوې ښځې سره واده کېږي او بس.
- د ارتداد پر منع عقیده لرل. ۹. (۴۸۹-۴۹۲).
- د کلیسا له خوا د بخښنې د کارتونو پر پلورلو عقیده لرل.
- د مسیحي توکم پر زیاتوالي عقیده لرل.
- د شرابو او هغو خوړو پر حلالوالي او بدلون پر هغو خوړو چې د اپریل په ۱۴ (له مصریانو څخه د بني اسرائيلو د ژغورنې ورځ) خوړل کېږي. البته د حضرت عیسیٰ عليه السلام په وینې او غوښې سره، په دې معنا چې د هغه تعلیمات یې تر لاسه کړي دي اوسنی مسیحي دین دې ډول اعتقادي اصولو او عملي نظام سره له هغه سماوي دین سره چې جلیل القدر پیغمبر حضرت عیسیٰ عليه السلام ته نازل شوی وو په فرسخونو واټن لري. څنگه امکان لري چې دې دین ته سماوي ووايو په داسې حال کې چې درې گونو اقانیمو باندې معتقد دي. شراب څښل او سود خوړل حلال همدا راز د سرکوزي د غوښې خوړل روا گڼي. په همدې توگه نور اعتقادات.

پوښتنې

1. په سماوي ادیانو کې اعتقادي اصول او فرعي احکام سره بېل کړئ.
2. د سماوي ادیانو اعتقادي یووالی په مدللۍ توګه په ټولګي کې د استاد په لارښوونه وړاندې کړئ.
3. کله کله سماوي ادیان په عملي چارو او فرعي احکامو کې یو له بل سره توپیر لري، دغه موضوع د یوڅو بېلګو په ترڅ کې د سپړئ.
4. د یهودیانو دین د اوسنۍ وضعې او تاریخي پلوه له اسلام سره مقارنه کړئ.
5. دا چې اسلام د سولې او امن دین او اوسنی یهودي دین د تاوتریخوالي او بې امنۍ دین دی دا موضوع د ګروپي کار په ډول د بېلګو په ترڅ کې وسپړئ.
6. د اوسني یهودیت دین هره عقیده له اسلامي عقایدو سره پرتله کړئ.
7. له دې لوست څخه د اوسني مسیحیت دین عملي نظام وټاکئ.
9. دا چې اوسني مسیحي دین یو سماوي دین نه ګڼل کېږي د یوڅو دلیلونو په ترڅ کې یې ثابته کړئ.

ماخذ

1. قرآن کریم.
2. ابراهیمی، محمد اسحاق. مراکز مهم آیین بودائی در افغانستان کابل: 1384 ش.
3. الاهوانی، احمد فواد. سپیده دم فلسفه یونانی. ترجمه عبدالمنان مددی. کابل: مرکز تحقیقات علوم اسلامی، 1369 ش.
4. آوی، رابرت. تاریخ مختصر فلسفه ج 1. ترجمه علی اصغر حلبی. کتابفروشی زوار، 1385 ش.
5. باب الحوائجی، نصرالله. روح در قلمرو دین و فلسفه 1345 ش.
6. بول ماسون، اورسیل. الفلسفة فی الشرق. ترجمه محمد یوسف موسی. مصر: دارالمعارف بمصر، 1945.
7. بازارگاد، بهاءالدین. تاریخ و فلسفه مذاهب جهان. کتاب اول. کتابفروشی اشراقی، 1346 ش.
8. ترابی، علی اکبر. تاریخ ادیان.....، تهران 1347 ش.
9. جهنی، مانع بن حماد. شناخت ادیان و مذاهب جهان. ترجمه م. ط عطایی. پشاور: دانش، 1386 ش.
10. حبیبی، عبدالحی. تاریخ مختصر افغانستان. طبع سوم. پشاور: دانش کتابخانه، 1377 ش.
11. حسن، حسن ابراهیم. تاریخ الاسلام. الجزء الاول. القاهرة: مكتبة النهضة المصرية، 1963.
12. حکمت، علی اصغر. تاریخ ادیان. از نشرات کتابخانه ابن سینا، 1348 ش.

13. الخربوطلي، علي حسيني. الرسول في المدينة. مصر: المجلس الاعلى للشئون الاسلامية، 1973.
14. رضى، هاشم. نظامات مذهبي در جهان. تهران، چاپخانه سپهر، ب ت.
15. رضى، هاشم. تاريخ اديان بزرگ. انتشارات آسيا، 1344 ش.
16. سعيد، الخن و محي الدين ديب مستو. العقيدة الاسلامي- ارکانها- حقائقها- مفسداتها. دمشق. حلبوني، 2006.
17. سلجوقي، صلاح الدين. تجلي خدا در آفاق وانفس. کابل: مطبعة عمومي، 1384 ق.
18. سوسه، احمد. العرب واليهود في التاريخ. دمشق: العربي للاعلان و النشر والطباعة، ب ت.
19. شاله، فليسين. تاريخ مختصر اديان بزرگ. ترجمه منوچهر خدايارمحيي. ظهوري، 1355 ش.
20. شاهد، ايس. ايم. دنپوالو مذهبونويي نډنه او د اديانو پرتله. ژباړه جمال الدين عرفان. پېهور: د دانش خپرونو ټولنه، ۱۳۸۶ ش.
21. شايجان، داريوش. اديان و مکتبهای مذهبي هند. ج 1. 1346 ش.
22. صابوني، محمد علي. تاريخ نبوت و انبياء. ترجمه محمد ابرار فتحی غزنوی. پشاور: قصه خواني، 1382 ش.
23. طباره، عفيف عبد الفتاح. داستان پیامبران در قرآن ترجمه ابوبکر حسن زاده. احسان، 1384 ش.

24. الطنطاوی، علی. تعریف عام بدين الاسلام. ج 1. بیروت: الشركة المتحدة للتوزيع، 1970.
25. غبار، غلام محمد. افغانستان بیک نظر. کابل:.....، 1336 ش.
26. فروغی، محمد علی. سیر حکمت در اروپا. ج 1. تهران 1320 ش.
27. قرطبی. الجامع لاحکام القرآن...
28. کرم، یوسف. تاریخ الفلسفة اليونانية. القاهرة مطابع دارالمعارف بمصر، 1929.
29. کرم، یوسف. تاریخ الفلسفة الحديثة. القاهرة: مطابع دارالمعارف بمصر، 1929.
30. کهزاد، احمد علی. افغانستان در پرتو تاریخ. کابل:.....، ب ت.
31. کیسر، جوزف. سرگذشت دینهای بزرگ. ترجمه ایرج پزشک نیا. سازمان کتابهای جیبی، 1340 ش.
32. گوستا، لوبون. تمدن اسلام و عرب. ترجمه سید هاشم حسینی. کتابفروشی اسلامیة، 1347 ش.
33. گوستاف، لوبون. حضارة الهند. تعریب عادل زعیترا. القاهرة: داراحیاء الكتب العربية، 1948.
34. میلر، و.م. تاریخ کلیسای قدیم در امپراتوری روم و ایران. ترجمه علی نخستین. 1931.
35. نائیک، ذاکر. تصور در مورد الله ﷻ در ادیان مختلف. ترجمه محسن مهاجر. پشاور: میهن، 1387 ش.

36. الندوة العالمية للشباب الاسلامى . الموسوعة الميسرة فى الاديان و المذاهب المعاصرة. الرياض: الندوة المذكورة، 1989.
37. الندوى، محمد اكبر. التبادل الثقافى بين الهندو العرب نيودلهى: آزاد بودان، 1990.
38. النمر، عبد المنعم. تاريخ الاسلام فى الهند. مصر: دارا لعهد الجديد للطباعة، 1995.
39. نورزايى، محمد ابراهيم. الهيأت در علم كلام اسلامى . كابل: بانك جهانى، 1387 ش.
40. نورزايى، محمد ابراهيم. نگاهى به اساسى ترين معتقدات اديان جهان. كابل: بانك جهانى، 1387 ش.
41. هيكل، محمد حسين. حياة محمد. مصر: دارالقلم، 1960.
42. هيوم، رابرت. 1. اديان زنده جهان . ترجمه عبدالرحيم گواهى. دفتر نشر فرهنگ اسلامى، 1369 ش.
43. يكتايى، مجيد. تاريخ تمدن و فرهنگ. انتشارات گوتنبرگ، ب ت.